

Merit Kärki

TULELLA LEIKKIVÄ TYTTÖ

Lisbeth Salanderiin liittyvä valtaproblematiikka Stieg Larssonin Millennium-trilogiassa

Pro-gradu -tutkielma
Itä-Suomen yliopisto
Kirjallisuus
Huhtikuu 2013

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Humanistinen osasto									
Tekijät – Author Merit Kärki											
Työn nimi – Title Tulella leikkivä tyttö – Lisbeth Salanderiin liittyvä valtaproblematiikka Stieg Larssonin Millennium-trilogiassa.											
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages								
Kirjallisuus	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 2px;">Pro gradu -tutkielma</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">x</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Sivuainetutkielma</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;"></td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Kandidaatin tutkielma</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;"></td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Aineopintojen tutkielma</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;"></td> </tr> </table>	Pro gradu -tutkielma	x	Sivuainetutkielma		Kandidaatin tutkielma		Aineopintojen tutkielma			91 sivua
Pro gradu -tutkielma	x										
Sivuainetutkielma											
Kandidaatin tutkielma											
Aineopintojen tutkielma											
Tiivistelmä – Abstract <p>Stieg Larssonin (1954 – 2004) <i>Millennium</i>-trilogia (2005 – 2007) on ainutlaatuinen ilmiö, jollaista mikään aiempi ruotsalainen romaanisarja ei ole saanut aikaan. Elämäkerran mukaan Larsson oli aktivisti, erikoistoimittaja, feministi, antirasisti ja ennen kaikkea poikkeuksellinen dekkaristi, jonka trilogian oikeudet on myyty kymmeneen maihin ja joista on tekeillä jo toinen elokuvasarja. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Stieg Larssonin romaanitrilogiassa esiintyvää, päähenkilö Lisbeth Salanderiin liittyvää valtaproblematiikkaa. Aineistona on käytetty koko trilogiaa niiden muodostavan yhtenäisen tarinan sekä päähenkilön esiintymisen ja kehittymisen vuoksi.</p> <p>Teoreettisen tarkastelun lähtökohtana ovat olleet päähenkilön mikro- ja makrotason valtasuhteet ja teoreettisena viitekehyksenä tutkimuksessa on käytetty pääasiassa Michel Foucault’n valtateorioita niin sosiaalista kuin seksuaalista valtaakin käsiteltäessä. Huomattavaa tutkimuksessa on kuitenkin se, että valtaa on tarkasteltu toimijoiden kautta ja Foucault’n teorioita sovellettu sen mukaiseksi. Lisäksi Voitto Ruohosen tutkimukset rikoskirjallisuudesta sekä sen yhteiskunnallisuudesta muodostavat laajan osan tutkimuksen rikoskirjallisuutta käsittelevästä teoriaosuudesta.</p> <p>Tutkimuksessa käsitellään valtaa mikrotasolla päähenkilö Salanderin suhteessa perheeseensä, ystäviin sekä hänen seksuaalisissa suhteissaan, ja makrotasolla suhteessa lääkäreihin, holhoojiin, poliisiin sekä valtioon. Tutkimuksen perusteella valtaa esiintyy kaikissa mainituissa suhteissa, mutta sen ilmeneminen vaihtelee, eikä varsinkaan valta-asema yleensä ole pysyvä. Lisäksi valta ja seksuaalisuus nivoutuvat usein yhteen muodostaen myös identiteetin problematiikkaa, sillä seksuaalisuus toimii identiteetin rakennusosana ja päähenkilön identiteetti käy läpi muutoksia hänen seksuaalisuutensa muuttumisen myötä.</p> <p>Foucault'n mukaan valtaa ei voi olla ilman vastarintaa, eikä valtaa voi tutkia tutkimatta myös sen saamaa vastustusta. Juuri vastarinta onkin tärkeässä osassa tätä tutkimusta, sillä juuri se pitää valta-asetelmia koossa ja toisaalta horjuttaa niitä, muokkaa suhteita vastakkaisikseen tai vahvistaa entisiä asemia. Larssonin trilogiassa valtasuhteet jäävät harvoin muuttumattomiksi, erityisesti jos ne kohdistuvat Salanderiin, sillä hänen on mahdollonta alistua valtaan ilman minkäänlaista vastustusta. Tutkimuksen perusteella Salanderin on tärkeää hallita elämänsä sisältyviä ihmissuhteita ja tapahtumia, jopa omaa käyttäytymistään, seksuaalisuuttaan ja kehoaan, mikä tuo tietynlaisen valta-asetelman kaikkiin päähenkilön tekemiin ratkaisuihin ja valintoihin.</p> <p>Seksuaalisuutta on tässä tutkimuksessa tutkittu ainoastaan osana valtaproblematiikkaa. Foucault’n mukaan vallan ja sukupuolen suhde rakentuu vain negatiivisesti, ja sukupuoleen nähden valtaa käytetään aina kiellon ja sensuurin keinoin. Toisaalta Foucault sanoo seksuaalisuuden olevan yksi tehokkaimpia välineitä valtasuhteissa. Molemmat näkökulmat ovat erittäin tärkeitä Larssonin trilogian valta- ja sukupuoliproblematiikkaa käsiteltäessä. Valta toimii trilogian aikana niin seksuaalisuutta kieltävänä kuin sitä korostavanakin voimana, seksuaalisuus puolestaan sekä pakottavana että manipuloivana valtana. Muita tutkimukseen liittyviä käsitteitä ovat fokalisointi sekä subjekti. Fokalisoinnin osuus tutkimuksessa on liittynyt pohdintaan siitä, miten kerronnassa käytetty fokalisointi ilmentää trilogian valtasuhteita. Subjekti puolestaan liittyy kysymykseen identiteetistä sekä seksuaalisuuden ja vallan toimijoihin.</p> <p>Larssonin trilogia on tyypillinen ja ilmiönä samalla poikkeuksellinen esimerkki ruotsalaisesta yhteiskunnallisesta rikoskirjallisuudesta. Yhteiskunnallinen rikoskirjallisuus pyrkii nostamaan esiin yhteiskunnan ongelmia, jotta lukija voi nousta toimijan rooliin ja vaikuttaa ongelmiin. Larssonin trilogia käsittelee esimerkiksi naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, medioitumista, sekä hakkerointia eikä sen antama kuva hyvistä tai pahasta ole täysin mustavalkoista – kuten esimerkiksi päähenkilön hakkerintaidoista voi päätellä.</p>											
Avainsanat – Keywords Valta, seksuaalisuus, rikoskirjallisuus, tekstintutkimus.											

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Stieg Larsson ja nykyinen ruotsalainen yhteiskunnallinen rikoskirjallisuus	2
1.2. Tutkimuksen aineiston rajaaminen ja tehtävän muotoileminen	5
1.3. Aiempi tutkimus	6
1.4. Tutkimuksen etenemistapa	7
2. TEOREETTINEN PERUSTA	9
2.1. Kuvaus Larssonin trilogiasta	9
2.2. Menetelmän eli luku- ja käsittelytavan kuvaus	14
2.3. Valta	15
2.4. Moderni yhteiskunnallinen rikoskirjallisuus	22
2.5. Muut käsitteet: seksuaalisuus, subjekti, kerronta, fokalisointi	25
2.6. Yhteiskunnallinen konteksti	28
3. SALANDER JA YKSITYINEN VALTAPROBLEMATIIKKA	33
3.1. Perhesuhteet	33
3.2. Ystävyysuhteet	37
3.3. Seksuaaliset suhteet	49
4. SALANDER JA YHTEISKUNNALLINEN VALTAPROBLEMATIIKKA	58
4.1. Lääkärit	58
4.2. Holhoojat	63
4.3. Poliisi	69
4.4. Valtio	73
5. LOPUKSI	83
Lähteet	89

1. JOHDANTO

Stieg Larssonin *Millennium*-trilogia on poikkeuksellinen ilmiö, joka tunnetaan ympäri maailmaa. Romaanisarjan oikeudet on myyty kymmeniin maihin, se on filmatisoitu Ruotsissa ja Hollywood-elokuvien ensimmäinen osa ilmestyi vastikään. Trilogia koostuu teoksista *Miehet jotka vihaavat naisia* (2005), *Tyttö joka leikki tulella* (2006) ja *Pilvilinna joka romahti* (2007). Trilogian jokaisella osalla on oma olennainen juonensa, mutta tarinat liittyvät yhteen trilogian edetessä, mistä seuraa yksi yhtenäinen tarina. Pro gradu -tutkimuksessani aion tutkia romaanisarjan valtasuhteita, joissa päähenkilö Lisbeth Salander on osallisena. Trilogian ihmissuhteista voi lähes poikkeuksetta löytää jonkinlaisen valtasuhteen tai hierarkiaeron, ja kaikenlaista kiristämistä tapahtuu puolin ja toisin. Niinpä myös Lisbeth Salander on osa useaa erilaista valtasuhdetta, joissa hän yrittää päästä voitolle omalaatuisen moraalinsa ja sen perusteella toimivan oman käden oikeuden avulla.

Mielestäni hahmo on erittäin mielenkiintoinen, joten keskityn nimenomaan niihin valtasuhteisiin, joissa Lisbeth on jonkinlaisena osapuolena. Näistä tärkeimmiksi olen mieltänyt hänen suhteensa isäänsä ja erilaisiin yhteiskunnallisiin auktoriteetteihin sekä hänen seksuaaliset suhteensa. Tarkastelen myös Salanderin ystävyysuhteita, vaikka ne liittyvätkin selvästi seksuaalisiin suhteisiin. Nämä ovat lähtökohdat pro gradu -työlleni, jonka puitteissa aion keskittyä syvemmin näihin kysymyksiin ja tuoda teoslähtöisen analyysin rinnalle myös pohdintaa yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Lisäksi aion käsitellä myös Lisbethin suhdetta poliiseihin sekä valtioon, sekä pohtia fokalisoinnin merkitystä kerronnassa: vaikuttaako kerronnan fokalisointi siihen, minkälaisen käsityksen valtasuhteesta lukija saa?

Tutkimuksessani esittelen ensin kirjailijaa ja genreä, sitten teossarjaa ja käsitteitä, joista puolestani siirryn kahteen varsinaiseen käsittelylukuun. Nämä luvut olen jakanut yksityiseen ja yhteiskunnalliseen valtaproblematiikkaan, joista ensimmäinen käsittelee valtasuhteita Salanderin lähipiirissä, kuten ystävyys-, perhe- ja seksuaalisissa suhteissa ja jälkimmäinen valtasuhteita yhteiskunnallisemmalla tasolla eli Salanderin suhdetta holhoojiinsa, lääkäreihin, poliiseihin sekä valtioon. Lopuksi kokoan vielä yhteenvedon tutkimuksesta, saamistani tuloksista sekä mahdollisista tutkimuksen aikana heränneistä lisäkysymyksistä.

1.1. Stieg Larsson ja nykyinen ruotsalainen yhteiskunnallinen rikoskirjallisuus

Jan-Erik Petterssonin kirjoittaman elämäkerran esipuheessa Mikael Ekman sanoo entisen kollegansa kirjailija-aikomuksista seuraavalla tavalla:

Hän [Stieg] oli lopettanut työt TT:ssä [Tidningarnas Telegrambyrå] ja ihmettelin, kuinka hän pärjäisi taloudellisesti ja olisiko hänellä joitakin takuita tulevaisuuden varalta. Hän sanoi itsevarmasti, että hän kirjoittaisi pari dekkaria, jotka tekisivät hänestä multimiljonäärin. (Ekman 2010: 7.)

Pettersson (2010: 9) itse kommentoi teostaan sanomalla, ettei se ole perinteinen elämäkerta, sillä Larssonin trilogia on ainutlaatuinen ilmiö, jollaista mikään aiempi ruotsalainen romaanisarja ei ole saanut aikaan. Elämäkerran mukaan Stieg Larsson (1954 – 2004) oli aktivisti, erikoistoimittaja, feministi, antirasisti ja ennen kaikkea – jos niin voi sanoa – poikkeuksellinen dekkaristi, joka kertoi kirjoittavansa tarinaa modernista Peppi Pitkätossusta. Hänen elämäkerrassaan sanotaan hänen olleen dekkarikirjailija, ”joka tuli ulos metsästä”, sillä hän asui ensimmäiset vuotensa norrlantilaisilla erämaaseuduilla, mutta hänen tarinansa kertovat ”Tukholman suurkaupungista ja 2000-luvun urbaanista keskiluokasta”. (Mts. 255.) Pettersson luonnehtii Larssonin romaaneja ”tarkkaan tutkituiksi reportaaseiksi romaanimuodossa”, joissa yksityiskohdat pitävät tarkoin paikkaansa ja joissa Larsson päästää kaiken nykymaailmassa olevan pahan irralleen. (Mts. 257 – 258.)

Elämänsä aikana Larsson työskenteli 20 vuotta TT:ssä, aluksi urheilutulosten kirjoittajana ja myöhemmin uutisgraafikkona. Hänellä ei ollut lainkaan journalistikoulutusta eikä hän kirjoittanut toimittajana. 1980-luvun alussa hän alkoi kirjoittaa enemmän Socialistiska Partietin *Internationalen*-nimiseen viikkolehteen esimerkiksi naisten varusmiespalveluksesta ja taikauskosta. Myöhemmin hänestä tuli TT:n erikoistoimittaja, joka kirjoitti pieniä, erikoisia aiheita käsitteleviä artikkeleja. (Pettersson 2010: 49 – 50, 64.) Larsson oli myös mukana vuonna 1982 perustetussa työryhmässä rasismia vastaan ja kirjoitti Anna-Lena Lodeniuksen kanssa äärioikeistolaisia ryhmiä käsittelevän kirjan *Extremhögern* (1991). Teos sai aikaan reaktion uusnatseissa, jotka julkaisivat viidentoista tunnetun ruotsalaisen kuvan ja yhteystiedot (mts. 114). Vuonna 1995 kokoontui rasisminvastainen joukko toimittajia, jotka päättivät perustaa lehden nimeltä *Expo* (mts. 123 – 124). Larssonille lehti merkitsi mahdollisuutta kirjoittaa äärioikeistosta lähes rajoituksetta (mts. 135), ja lehti saikin näky-

vyyttä esimerkiksi *Aftonbladetin* ja *Expressenin* liitteenä. Vuonna 2003 Larssonista tuli virallisesti *Expon* päätoimittaja, ja hän kirjoitti romaaneja vapaa-ajallaan (mts. 174).

Kaiken tekemänsä työn takia Larsson ei voinut avioitua rakastamansa naisen kanssa, sillä hän sai useita tappouhkauksia. Avioitumattomuudessa hänen puolellaan oli nimittäin se, ettei häntä ollut mahdollista löytää aviorekisteristä, ja koska hän ei ollut edes kirjoilla osoitteessa, jossa asui, oli hänen vihollistensa vaikeampi jäljittää häntä. (Pettersson 2010: 259.) Larsson kuoli työpöytänsä ääressä sydänkohtaukseen vuonna 2004, ennen kuin yksikään hänen teoksistaan oli julkaistu (mts. 193).

Tunnettuja ruotsalaisia henkilöitä ajatellessa voi luetteloon nykyään liittää myös useita dekkarikirjailijoita. Myös Larsson kuuluu tähän joukkoon, joskin edustaessaan ruotsalaista dekkariperinnettä hän Petterssonin mukaan myös rikkoo sen (Pettersson 2010: 195). 2000-luvun alussa ruotsalainen dekkari oli jo oma käsitteensä Euroopassa ja erityisesti Saksassa, vaikka Ruotsista puuttuvatkin rikoskirjallisuuden perusedellytykset, eli vallitseva rikollisuus (mts. 197). Voitto Ruohosen mukaan ruotsalaisessa rikoskirjallisuudessa tapahtui 1990-luvulla kehitystä, jonka johdosta voi sanoa yhteiskunnallisen rikosromaanin alkaneen nousta lajin sisällä vallitsevaksi kirjalliseksi muodoksi. Aiemmin voimakas yhteiskunnallisuus oli tuskin huomattava kirjallinen muoto, sillä 1960- ja 1970-luvuilla arvoitusdekkari oli edelleen merkittävässä asemassa rikoskirjallisuudessa. 1990-luvulla yhteiskunnallisuus ja nimenomaan yhteiskuntakriittisyys alkoi nousta Ruotsissa vallitsevaksi kirjalliseksi muodoksi. Nykyään, Ruohosen mukaan, ruotsalaisesta rikoskirjallisuudesta on jo vaikea löytää teosta, jossa yhteiskunnallisuus ei olisi mukana temaattisena elementtinä. (Ruohonen 2008: 159.) Stieg Larssonin Ruohonen kuitenkin määrittelee ”poikkeukselliseksi ilmiöksi”, sillä koko hänen trilogiansa on julkaistu postuumisti. Larssonin tutkimukset ruotsalaisen äärioikeiston toiminnasta sekä hänen työskentelynsä tietotoimistossa näkyvät myös hänen romaaneissaan, joiden ajankohtaisiksi yhteiskunnallisiksi teemoiksi Ruohonen nostaa naisiin kohdistuvan väkivallan, oikeistolaiset liikkeet sekä medioitumisen ja tietojärjestelmien toiminnan. (Mts. 186.) Toisaalta nämä faktat Larssonista tukevat myös Ruohosen väitettä siitä, että ruotsalaiset rikoskirjailijat ovat usein hyvin korkeasti koulutettuja ja heidän teoksensa juuri siitä syystä sijoittuvat niin kutsutulle kirjallisuuden ykköskentälle eli lähemmäs kulttuurieliittiä kuin perinteistä viihde- tai populaarikirjallisuutta. Ruohosen

mukaan Ruotsin rikoskirjailijat ovat nimittäin hyvin usein joko kirjallisuudentutkimuksen parista tai erilaisista ylemmän keskiluokan ammateista ja koulutustaustoista. (Mts. 162.)

Rikosromaanin muutos on tehnyt siitä niin lukijaläheisempää kuin yhteiskunnallisempaa-kin. Henkilöiden normaali arki kehystää rikoksia ja rikollisuutta niin, että lukijallakin on mahdollisuus samastua tapahtumiin ja henkilöihin. Koskinen antaakin tästä oivallisen esimerkin: ”Siinä missä Sherlock Holmes on hahmo, jonka piirteitä tai ongelmia lukijan on vaikea löytää itsestään tai tuttavapiiristään, nykyaikainen etsivä – tai rikollinen – kärsii samoista suruista ja vastoinkäymisistä kuin lukijakin” (Koskinen 2009: 82). Lisäksi Koskinen muistuttaa, ettei nykyaikaisen rikosromaanin ole tarkoituskaan antaa ratkaisua yhteiskunnalliseen ongelmaan, vaan nostaa se esiin, jotta lukijakin voi ottaa vastaan toimijan roolin ja vaikuttaa vallitseviin epäkohtiin omalla toiminnallaan. Tällöin yhteiskunnallinen ulottuvuus voi saada jatkeensa fiktiivisen tarinan ulkopuolella. (Mp.)

Trilogian sijoittaminen rikoskirjallisuuden genren kentälle saakin monenlaisia perusteita. Yhteiskunnallisten teemojen lisäksi toinen teoksen päähenkilöistä, Mikael Blomkvist, sai jo nuorena lempinimen ”Kalle Blomkvist”, koska onnistui paljastamaan erään pankkirosvoliigan ensimmäisen kesätoimittajan työnsä ohessa (Miehet: 14). Vaikka ”Kalle” onkin toimittaja, eikä siis varsinainen mestarietsivä kuten nimensä esikuva, päätyy hän selvittämään rikoksia myös myöhemmin elämässään, kuten trilogiasta huomataan. Samoin hakkerintaitoja tutkijantyössään käyttävästä Lisbeth Salanderista löytyy yllättävän salapoliisimaisia piirteitä. Erityisesti Salander onkin esimerkki nykyaikaisesta etsivästä, jolle ei Koskisen mukaan riitä pelkkä suurennuslasi rikoksen selvittämiseen: nykyaikaisen etsivän on osattava käyttää tekniikan viimeisimpiä apukeinoja (Koskinen 2008: 83). Salanderin apuna onkin moderni teknologia, erinomainen kyky käyttää sitä sekä kourallinen anonyymejä, itsekin teknologiaan perehtyneitä ystäviä. Vaikka trilogian siis voikin katsoa edustavan modernia ruotsalaista rikoskirjallisuutta, ei lukijan tarvitse kaivautua kovinkaan syvälle löytääkseen teoksista ja sen henkilöistä perinteisen salapoliisiromaanin ominaisuuksia.

1.2. Tutkimuksen aineiston rajaaminen ja tehtävän muotoileminen

Tutkittavan henkilöhahmon kehityksen sekä esiintymisen puolesta en pidä relevanttina rajata tutkimusaineistoa trilogiaa pienemmäksi, vaikka henkilö onkin eniten esillä trilogian toisessa osassa. Hahmon ja ihmissuhteiden kehitykseen vaikuttavia tapahtumia löytyy kuitenkin joka puolelta, sillä trilogia hahmottuu tarinallisesti yhdeksi kokonaisuudeksi, jolloin tärkeää aineistoa jäisi tutkimuksesta pois sitä rajaamalla. Laaja aineisto pakottaa minut kuitenkin selventämään tapahtumia lukijalle melko paljon, minkä pyrin tekemään mahdollisimman hienovaraisesti ja pitäytymään tutkielmani kannalta relevanteissa tapahtumissa. Koen silti tärkeäksi avata myös joidenkin henkilöiden taustoja, jotta tutkimukseni pysyisi selkeänä myös trilogiaan perehtymättömille lukijoille. Lisäksi tutkimukseni vaatii useiden melko pienten yksityiskohtien nostamista esiin, ja tilanteen havainnollistamiseksi joudun usein selventämään pientäkin asiaa suhteellisen laajasti.

Tutkielmassani aion syventää tulkintaani tutkimistani teoksista valtaproblematiikan näkökulmasta tutustumalla aiheeseen laajemmin ja siten perustelemalla valintani selkeämmin. Suunnitelmissani on kuitenkin jatkaa Foucault'n matkassa teorioiden ollessa sovellettavissa tutkimukseeni, minkä aiemmasta tutkimuksestani voin päätellä. Kuten myös Ilkka Niiniluoto sanoo esseessään *Tieto ja valta*, tutkijana Foucault on laajimmin käsitellyt sosiaalista valtaa (Niiniluoto 2009: 37), mikä perustelee mielestäni Foucault'n teorioihin tukeutumisen entisestään – tutkimuksenihan käsittelee suurelta osin nimenomaan valtaa sosiaalisissa suhteissa. Huomattavaa on kuitenkin, että poikkeen Foucault'n äärimmäisistä ajatuksista siinä mielessä, että tarkastelen valtasuhteita toimijoiden kautta. Foucault'n näkemys siitä, että valta on kaikkialla, on tutkimuksessani ymmärretty niin, että jokaiseen ihmissuhteeseen sisältyy jonkinlainen valta-asetelma. Lisäksi tarkastelen trilogiaa yhteiskunnallisen romaanin ja rikosromaanin genren näkökulmasta ja pyrin tuomaan mukaan myös henkilö kuvauksen ja kerronnan aspektit – erityisesti kysymyksen siitä, miten kerronta fokalisoituu Lisbethiä kuvailtaessa ja miten tämä liittyy teossarjan valtasuhteisiin. Syvennän myös aiemman tutkielmani huomioita nais- ja sukupuolentutkimuksesta, mihin myös fokalisointi osaltaan liittyy, ja pyrin tuomaan yhteiskunnallista näkökulmaa aiemmin vain teoslähtöiseen tutkimukseeni.

Valtasuhteiden analysoimisesta Foucault sanoo seuraavalla tavalla:

Rather than analyzing power from the point of view of its internal rationality, it consists of analyzing power relations through the antagonism of strategies. For example, - - in order to understand what power relations are about, perhaps we should investigate the forms of resistance and attempts made to dissociate the relations. (Foucault 1986: 211.)

Tätä lainausta tulen käyttämään ohjenuorana tutkielmassani: tarkoitus on vastata kysymyksiin millaisissa valtasuhteissa Lisbeth on osallisena ja minä osapuolena, sekä pohtimaan, miten se teoksissa ilmenee. Ymmärtääkseni teossarjan valtasuhteita pohdin myös Lisbethin yrityksiä tehdä vastarintaa sekä mahdollisesti muuttaa valta-asetelmaa itsensä kannalta otolliseksi. Lisäksi huomioin tiedon merkityksen valtasuhteissa ja yritän selvittää sen asemaa ja vaikutuksia. Vaikka osa Foucault’n teoksista käsittelee valtaa valtiotasolla, uskon teorioiden olevan myös niiltä osin sovellettavissa yksilötasolle – ovathan valtasuhteet aina jossain määrin samankaltaisia. Pohdin tutkielmassani myös seksuaalisuutta ja sukupuolta, joskin pyrin pitämään sen vain osana valtasuhteiden analyysiä sen sijaan, että perehtyisin asiaan tarvitsemaani tarkemmin. Seksuaalisuus kuitenkin liittyy hyvin läheisesti käsittelemääni henkilöhahmoon, joten aiheeseen liittyviä tutkimuksia on mielestäni tärkeää huomioida edes sivuosan asemassa.

1.3. Aiempi tutkimus

Larssonin teossarjan suosiosta huolimatta en ole juurikaan löytänyt siitä tehtyjä tutkimuksia. Suomessa on tehty yksi pro gradu -työ arvoista bestsellerkirjoissa, mutta siinäkin vertaillaan kolmea eri romaania, joista yksi on Larssonin trilogian ensimmäinen osa. Lisäksi törmäsin nörttiydestä tehtyyn tutkimukseen, jossa Lisbethiä oli tutkittu naispuoleisena nörttinä. Hahmon käsittely kyseisessä tutkielmassa oli kuitenkin mielestäni erittäin suppeaa ja oman tutkimukseni kannalta epäolennaista. Valtaa, seksuaalisuutta ja genreä on toki tutkittu enemmänkin, mutta ei niinkään tässä teossarjassa.

Kaiken Larssonia tai hänen trilogiaansa vain ohimennen sivuavan lisäksi löysin kuitenkin artikkelin nimeltä *Corporations, Crime, and Gender Construction in Stieg Larsson’s The Girl with the Dragon Tattoo: Exploring Twenty-first Century Neoliberalism in Swedish Culture* (2009), josta toivon saavani apua tutkimukseeni siitä huolimatta, että artikkeli käsittelee vain trilogian ensimmäistä osaa. Yleisesti lienee aiheellista todeta, että trilogian

ensimmäistä osaa on kyllä tutkittu jonkin verran, mutta koko trilogian kattavia tutkimuksia ei tunnu olevan tehty. Tämä nostaa mielestäni oman tutkimukseni arvoa ja tärkeyttä.

Kuten sanottu, valtaa, sukupuolta ja rikoskirjallisuutta on tutkittu runsaasti. Rikoskirjallisuutta ja sen yhteiskunnallisuutta on Suomessa tutkinut Voitto Ruohonen, joka on erityisesti keskittynyt Matti Yrjänä Joensuun Harjunpää-teoksiin. Ruohosen tutkimus kattaakin laajan osan myös oman tutkimukseni aihealueista, sillä rikoskirjallisuutta tutkiessaan hän on tutkinut myös esimerkiksi poliiseja, joita itsekin käsittelen tutkimuksessani. Lisäksi olen käyttänyt tutkimukseni apuna Juha-Pekka Koskisen teosta *Harkittu murha*, joka kertoo rikoskirjallisuuden historiasta, sekä Gill Plainin teosta *Twentieth-Century Crime Fiction. Gender, Sexuality and the Body*, jossa Plain teoksen nimen mukaisesti tutkii sukupuolen, seksuaalisuuden ja ruumiin merkitystä 1900-luvun rikoskirjallisuudessa. Valtaproblematiikassa tukeudun eniten Foucault'n teoksiin *Tarkkailla ja rangaista* sekä *Seksuaalisuuden historia*, mutta myös useisiin yleisteoksiin kuten Räikän ja Wennbergin toimittamaan teokseen *Mitä on valta* ja Angus Stewartin teokseen *Theories of Power and Domination*. Sukupuolentutkimuksen saralla olen keskittynyt lähinnä perusteoksiin kuten *Avainsanat – Käsikirja sukupuoleen* (1996), sillä sukupuolentutkimus käsittää omasta tutkimuksestani melko pienen osan. Tätä aluetta on tutkinut esimerkiksi Judith Butler (esim. 1990) sekä Julia Kristeva (esim. 1993), joiden ajattelua pidän kuitenkin liian radikaalina käytettäväksi tutkimuksessani.

1.4. Tutkimuksen etenemistapa

Seuraavien neljän pääluvun aikana pyrin antamaan mahdollisimman kattavan kuvan käsittelemästani romaanisarjasta. Seuraavassa pääluvussa esittelen ensin Larssonin trilogian ja sitten käyttämäni menetelmät. Lisäksi selvennän niitä käsitteitä, joita tulen tutkimuksessani käsittelemään ja lopuksi selvitän trilogian sijoittumisen yhteiskunnalliseen kontekstiin.

Aiempi tutkielmani koostui kolmesta pääluvusta, joista ensimmäisessä käsittelin Lisbethin olemusta ja siihen liittyviä valta-asetelmia; toisessa perehdyin valtaan ihmissuhteissa ja kolmannessa pohdin Lisbethin suhdetta ja suhtautumista auktoriteetteihin sekä niiden suhtautumista Lisbethiin. Tässä aion jakaa varsinaiset käsittelyluvut kahteen: mikro- ja makro-

rovaltaan. Mikrovalta on vallankäyttöä vuorovaikutussuhteissa, makrovalta sen sijaan vallankäyttöä valtio- tai yhteiskuntatasolla. Nämä kaksi yläkäsitettä jaan vielä sopiviin alalukuihin, joihin sisältyvät jo aiemmin käsittelemäni osa-alueet, eli mikrovaltaan perhesuhteet, ystävyysuhteet ja seksuaaliset suhteet sekä makrovaltaan lääkärit, holhoojat ja poliisit, joista viimeistä on tähän asti käsitelty lähinnä sivuosassa. Lisäksi käsittelen päähenkilön suhdetta valtioon sekä valtion päähenkilöön käyttämää valtaa. Valinnat on tehty sillä perusteella, mitkä valtasuhteet ovat mielestäni päähenkilö Lisbeth Salanderin kannalta olennaisimmat – en siis käsittele teoksessa ilmeneviä valtasuhteita, joissa Salander ei ole millään tavalla osallisena. Jaottelu mikro- ja makrovaltaan perustuu osittain Habermasin systeemit ja elämismaailma -erotteluun, jossa systeemeillä tarkoitetaan yhteiskunnallisia tahoja kuten taloutta ja hallintoa, elämismaailmalla puolestaan kulttuuria ja persoonallisuutta. Habermasista ja jaottelusta kerron lisää luvun 2.3. lopussa.

Lopuksi kokoon vielä yhteenvedon tutkimuksesta ja saamistani tuloksista sekä tuon esiin mahdolliset työn aikana heränneet lisäkysymykset.

2. TEOREETTINEN PERUSTA

2.1. Kuvaus Larssonin trilogiasta

Kuten jo johdannossa toin ilmi, trilogian jokaisella osalla on oma juonensa. Ensimmäisen osan sivujuoni, päähenkilö Lisbeth Salanderin elämä ja kaltoinkohtelu, muuttuu kuitenkin trilogian edetessä yhä tärkeämmäksi, ja oleellinen osa viimeisen osan juonta onkin Salanderia vastaan olevan salaliiton selvittäminen ja hänen vapauttamisensa auktoriteettien kynsistä. Stieg Larssonin elämäkerrassa Norstedtsin eläkkeellä olevan pääkustantajan Lasse Bergströmin kerrotaan luonnehtineen trilogiaa näin:

[K]irjailija onnistui luomaan lähes kaiken kattavan juonen ja sen lisäksi hänellä oli tietoinen ja leikkisä ote eri dekkarigenreistä. Ensimmäinen kirja oli lähellä klassista palapelidekkaria, kun taas toinen oli poliisiromaani. Kolmas kirja, joka ei vielä ollut päätynyt kustantajalle, vaikutti olevan taas eri jännitysgenreä, agenttitrilleri. (Pettersson 2010: 229.)

Tällä perusteella trilogia on siis rikoskirjallisuuden kentällä erittäin monipuolinen sarja. Eri dekkarigenrejä yhdistellyt Larsson on kuitenkin yhdistellyt myös muuta: hänen elämäkerrassaan Salanderista kerrotaan erillisessä luvussa nimeltä ”Cyberpunk-Peppi”, jossa hahmoa rinnastetaan Astrid Lindgrenin Peppi Pitkätossu –hahmoon. Luvun alussa kerrotaan, että Peppi muuttaa kotiinsa Huvikumpuun, eikä kukaan tiedä hänen taustojaan. Lisäksi hänellä ei vaikuta olevan sen enempää vanhempia kuin ystäviäkkään. Millennium-trilogiassa Salander ilmestyy samalla tavalla Milton Securityyn: kukaan ei tiedä, kuka hän on, eikä hän itsekään kerro itsestään mitään. (Pettersson 2010: 244.) Lisbeth Salander onkin hyvin erikoislaatuinen nuori nainen – 24-vuotias, pienikokoinen ja holhouksenalainen, joka työskentelee huippututkijana turvallisuusyrityksessä nimeltä Milton Security.

Lisäksi Salander pelkää erilaisia auktoriteetteja ja välttää viimeiseen asti heidän kanssaan puhumista, vaikka se tarkoittaisi tilanteen ratkaisemista kyseenalaisinkin keinoin. Yllättävän ilmestymisen ohella näitä kahta hahmoa yhdistävät tietynlaiset supervoimat, sillä Peppi voi nostaa hevosensa ilmaan, Lisbethillä puolestaan

on valokuvamuisti, hän ratkoo Fermat’n arvoitusta ja hän voi kellistää 100-kiloisen moottoripyöräjengiläisen karatepotkulla. Lisäksi hän saa selville mitä tahansa kenestä tahansa. Kaikkein tärkeintä on kuitenkin hänen päättäväisyytensä, joka on hänen suurin voimansa. Äärimmäisen uhkaavissa tilanteissa hän sulkee ulkomaailman pois ja tukeutuu vain omien kivenkovien loogisten sääntöjen sisäiseen maailmaan, jotta voi seuraavan tilaisuuden koettaessa toimia, kostaa ja päästä vapaaksi. (Pettersson 2010: 244.)

Stieg Larssonin luoma päähenkilö onkin visio modernista Peppi Pitkätossusta. Miten Pepin olisi käynyt, jos hän olisi elänyt nykyaikaa ja pysynyt anarkistisen sopeutumattomana? Pettersson kirjoittaa, että Peppiä olisi varmasti hoidettu pienen armeijan kokoisella joukolla lääkäreitä, käyttäytymisterapeutteja, psykiatreja, opinto-ohjaajia ja vastaavia hahmoja, hän olisi saanut kirjainyhdistelmädiagnooseja kuten DAMP, ADHD ja ADD – ja lopulta hänet olisi suljettu laitokseen ja hoidettu rauhoittavilla lääkkeillä. Hän lisää, että pohjimmitaan hyväluontoinen kertomus Peppi Pitkätossusta on palannut Larssonin kautta ”ilkeänä tarinana, kuumeisena ja hillittömänä fantasiana suunnattomista salaliitoista ja julmista vallanpitäjistä”. (Mts. 247 – 248.)

Trilogian ensimmäinen osa, *Miehet jotka vihaavat naisia*, on trillerimäinen palapelidekkari, jossa toimittaja Mikael Blomkvist saa peitetehtäväkseen laatia Henrik Vangerin omaelämäkerran, jonka tarkoituksena on tosiasiaassa selvittää kymmeniä vuosia aiemmin tapahtunut Harriet Vangerin murha, josta Henrik Vanger epäilee jotakuta sukulaistaan. Työ vaatii Blomkvistilta sitä, että hän muuttaa vuodeksi Hedestadiin ja käy sinä aikana läpi kaiken murhaan liittyvän aineiston. Vanger lupaa toimittajalle erinomaisen hyvän palkan, ja koska Blomkvist on vasta hävinnyt kunnianloukkausoikeudenkäynnin Hans-Erik Wennerströmiä vastaan ja sen takia myös joutunut irtisanoutumaan tehtävistään Millennium-lehdessä, on vuosi poissa maisemista yllättävänkin tervetullut. Lisäksi Vanger lupaa Blomkvistille todisteet Wennerströmiä vastaan, mikä saa Blomkvistin tarttumaan syöttiin lopullisesti. Samaan aikaan holhouksenalainen Lisbeth Salander saa uuden holhoojan, joka käyttää tyttöä seksuaalisesti hyväkseen. Salander ei hyväksy tällaista käytöstä vaan kostaa miehelle kuvaamalla seuraavan hyväksikäytön ja tekemällä tälle valtavan tatuoinnin vatsaan, jonka avulla kiristää tätä toimimaan jatkossa hänen haluamallaan tavalla.

Romaanin puolivälissä Blomkvist pyytää työnantajansa apurilta Dirch Frodelta mahdollisuutta saada toisen tutkijan apua. Frode mainitsee tietävänsä erään hyvän tutkijan, joka muun muassa teki Blomkvistista henkilökartoituksen ennen tämän toimeksiantoa. Lukiesaan raporttia Blomkvist yllättyy, sillä siitä käy ilmi äärimmäisen vanhoja asioita, yksityiskohtaisia tietoja hänen raha-asioistaan ja lisäksi siinä on lainauksia oikeudenkäynnin jälkeisen lehdistötiedotteen alkuperäisestä luonnoksesta, joka oli mahdollista löytää vain Blomkvistin omalta tietokoneelta. Tästä Blomkvist ymmärtää Salanderin käyneen hänen tietokoneellaan ja päättää mennä tapaamaan hakkeria. Salander lupautuu Blomkvistin

avuksi tutkimuksiin, mikä johtaa mysteerin selvittelyyn erityisesti Lisbethin tutkijantaitoja apuna käyttäen. Samalla kaksikko Blomkvist ja Salander päätyvät selvittämään vanhaa rituaalimurhasarjaa, jonka jäljille Harriekin oli nuorena päässyt. Kun kaksikko löytää vierasunnon portailta paloittelun ja poltetun kissan ja kun Mikaelia kohti ammutaan tämän ollessa lenkillä, mysteeri muuttuu huomattavasti vakavammaksi. Elämäkerran kirjoittamisen varjolla Salander pääsee tutkimaan Vangerin suvun arkistoja ja selviääkin, että Martin Vanger, Harrietin isovelji, on seurannut isänsä jalanjälkiä prostituoitujen murhaamisessa. Samaan aikaan, kun Salander keksii yhteyden Martin Vangerin ja surmattujen prostituoitujen välillä, mies johdattaa Blomkvistin talossaan sijaitsevaan kidutuskammioon aseella uhaten. Salander pelastaa Blomkvistin pulasta ja päätyy ajamaan pakenevaa Martin Vangeria takaa kunnes tämä kolaroi rekan kanssa ja kuolee. Lisäksi selviää, että perheen sisällä on tapahtunut myös seksuaalista hyväksikäyttöä, joten kun Harriet näki veljensä palanneen Hedestadiin, hän päätti paeta paikalta ja katosi. Harrietin olinpaikka selviää Salanderin hakkeriystävien avulla kuuntelemalla Anita Vangerin puhelinta Lontoossa, ja niin Blomkvist matkustaa Australiaan Harrietin lammaskarjalle ja tuo 16-vuotiaana kadonneen naisen takaisin kotiseudulle. Osoittaakseen isoisälleen, Henrik Vangerille, olevansa elossa, oli Harriet lähettänyt tälle kukkataulun tämän jokaisena syntymäpäivänä, mutta mies piti elettä murhaajan sairaana käytöksenä.

Mysteerin ratkettua käy ilmi, ettei Vangerin Wennerströmiin liittyvistä tiedoista ole enää Blomkvistille hyötyä. Salander on kuitenkin kopioinut koko Wennerströmin kovalevyn itselleen, minkä vuoksi hän itse saa kavallettua Wennerströmiltä rahaa mutta myös *Millennium* pystyy julkaisemaan teemanumeron Wennerströmistä ja siten kostamaan Blomkvistin saaman tuomion.

Toinen osa, *Tyttö joka leikki tulella*, alkaa *Millenniumin* Wennerström-teemanumeron jälkimainingeista. Blomkvist on saavuttanut julkisstatuksen ja hänelle satelee kutsuja erilaisiin juhliin – samalla kun Lisbeth Salander lomailee Grenadan saarella. Kavaltamillaan rahoilla Salander on hankkinut itselleen silikonirinnat, poistattanut kaulassaan olleen amputaatiostuon ja keskittyy lomallaan ratkomaan matemaattisia ongelmia sekä satunnaisia saarella tapahtuvia vääryyksiä. Samaan aikaan Bjurman suunnittelee kosta Salanderille ja ottaa yhteyttä mieheen, jonka on päätelty olevan Salanderin vihollinen. Salaperäisen miehen avustaja Niedermann palkkaa motoristi Magge Lundinin toimittamaan Salanderin Nie-

dermannille, ja Lisbeth lahjoittaa asuntonsa ystävälleen Miriamille sillä ehdolla, että saa edelleen olla asunnossa kirjoilla.

Blomkvistin johtama lehti Millennium aikoo julkaista ihmiskauppaa käsittelevän teemanumeron aihetta tutkivan Dag Svenssonin avulla. Hänen avopuolisonsa tekee aiheesta väitöskirjaa haastattelemalla kaupattuja tyttöjä, kun taas Svensson itse keskittyy välikäsien ja asiakaspiirien kartoittamiseen. Pariskunnalla vaikuttaa olevan kaikki tarpeellinen tieto rikollisten narauttamiseen, kun heidät yllättäen murhataan samoihin aikoihin kuin myös Lisbethin holhooja Nils Bjurman pääsee hengestään. Rikospaikalta löytyneestä Nils Bjurmanin aseesta löytyy Lisbethin sormenjäljet, mikä tekee työstä epäillyn ja hänet etsintäkuulutetaan. Nimi *Zala* nousee pintaan useassakin yhteydessä, muttei kukaan tunnu tietävän hänestä mitään. Lisäksi Lisbethin ystävät puhuvat työstä sellaiseen sävyyn, ettei rikostarkastaja Bublanski enää tiedä, mihin uskoisi. Niedermann sieppaa Lisbethin ystävän Miriamin ja kyselee tältä Salanderin olinpaikasta. Miriam pelastuu nyrkkeilijä Paolo Roberton avulla ja poliisi alkaa selvittää Niedermannin liittymistä murhaan. Salander löytää Bjurmanin mökiltä kansioita, jotka sisältävät esimerkiksi hänen entisen holhoojansa Palmgrenin päiväkirjat sekä kadonneen poliisitutkintapöytäkirjan, ja samaan aikaan Blomkvist saa tietoja Zalasta ja niin Salander kuin Blomkvistkin alkavat saada johtolankoja yhteen. Palmgrenilta Blomkvist saa tietää Zalan olevan Lisbethin isä, ja Lisbeth puolestaan saa selville isänsä peitenimen, joka on Karl Axel Bodin. Selvitettyään isänsä olinpaikan Lisbeth lähtee kostonretkelle, jonka aikana häntä ammutaan ja hänet haudataan elävältä, mutta hän onnistuu kaivautumaan esiin metallisen savukerasian avulla. Lopulta Blomkvist löytää sekä luodinreikiä täynnä olevan Salanderin että tämän isän, jota on lyöty kirveellä.

Trilogian kolmas osa, *Pilvilinna joka romahti*, on erittäin mielenkiintoinen päähenkilön tarkastelun näkökulmasta, sillä suurimman osan teoksesta Salander on sairaalassa. Teos alkaa siitä, että Sahlgrenin sairaalaan tuodaan helikopterilla kaksi potilasta: Salander ja Zalatšenko. Vakavista vammoistaan huolimatta molemmat säilyvät hengissä. Poliisi yrittää löytää Niedermannin, joka on syyllinen poliisimurhaan ja jota on alettu epäillä osalliseksi myös niihin murhiin, joista Salanderia syytetään. Salander saa asianajajakseen Blomkvistin siskon Annika Gianninin, jonka kanssa Salander keskustelee, kun turvallisuuspoliisin entinen työntekijä, 78-vuotias Evert Gullberg, tulee sairaalaan tappamaan Zalatšenkon. Vanhus

ampuu ensin Zalatšenkon ja yrittää sitten päästä Salanderin huoneeseen. Koska tämä ei onnistu, hän palaa Zalatšenkon huoneeseen ja ampuu itseään päähän.

Murhaepäilyistä johtuen Salander on pidätetty, eikä saa tavata ketään, joten Blomkvist pyrkii auttamaan tyttöä ottamalla yhteyttä sairaalan siivoojaan. Siivooja saa tehtäväkseen viedä kännykän Salanderin huoneen läheiseen venttiiliputkeen. Jatkossa tehtävänä olisi vaihtaa puhelimeen ladattu akku päivittäin. Lisäksi Salanderia hoitava lääkäri salakuljettaa tytölle Blomkvistin lähettämän kämmentietokoneen elämäkerran kirjoittamista varten. Näin Salanderilla on sekä tietokone että kätketyn puhelimen avulla pääsy internetiin. Tarkoitus on julkaista paljastusreportaasi, joka sekä puhdistaisi Lisbethin maineen että ravistaisi turvallisuuspoliisia ja hallitusta.

Salanderin kirjoittaessa elämäkertansa sairaalassa keskittyy Blomkvist selvittämään salaliittoa. Hän törmää kotiovellaan turvallisuuspoliisin Monica Figuerolaan, joka vie hänet palaveriin. Palaverissa on läsnä myös Figuerolan esimies Torsten Edklinth, oikeusministeri sekä Ruotsin pääministeri. Tapaamisen tarkoitus on selvittää, mitä Blomkvist aikoo julkaista ja milloin sekä pyrkiä yhteistyöhön: pääministeri palkkaa Blomkvistin ulkopuoliseksi konsultiksi, joka pääsee osalliseksi salassa pidettävästä tiedosta. Samalla Erika Bergeriä, Blomkvistin entistä kollegaa, joka vaihtoi SMP-lehden päätoimittajaksi, vainoaa stalker. *Millenniumilta* saamastaan tuesta kiittolisena Salander selvittää stalkerin henkilöllisyyden ennen kuin tulee siirretyksi Kronobergshäktetin selliin. Kaksi päivää ennen oikeudenkäynnin alkua asianajaja Giannini toimittaa Salanderin elämäkerran syyttäjä Ekströmille.

Turvallisuuspoliisin salajaosto Sektio, joka on suojellut Zalatšenkoa vuosikausia, aikoo voittaa oikeudenkäynnin. Koska he uskovat Blomkvistin ja *Millenniumin* suunnittelevan jotain, he murtautuvat Blomkvistin asuntoon ja piilottavat sinne suuren määrän kokaiinia ja käteistä. Milton Securityn turvajärjestelmien kautta Blomkvist saa kuitenkin tietää kätköistä ja luulee tilanteen olevan hallussa, mutta Sektio suunnittelee miehen murhaamista – huumeikätkön olisi tarkoitus löytyä vasta murhatutkimusten yhteydessä, jotta poliisi vetäisi omat johtopäätöksensä miehen kuolemasta. Turvallisuuspoliisi keksii suunnitelman juuri ajoissa ja ehtii paikalle ennen kuin ammuskelu kahvilassa, jonne tapahtuma on suunniteltu, vaatii kuolonuhreja.

Oikeudenkäynnissä Salanderia syytetään muun muassa useasta pahoinpitelystä, kahdesta murrosta, kulkuneuvojen anastuksesta, laittomien aseiden hallussapidosta sekä todistusaineiston varastamisesta ja kätkemisestä – yhteensä syytteitä on kuudentoista kohdan verran. Salander tulee oikeussaliin erittäin rajun näköisenä: hän on pukeutunut mustaan nahkahameeseen, korkeisiin kenkiin ja pieneen t-paitaan sekä laittanut kaikki lävistyksensä paikoilleen ja meikannut hyvin tummasävyisesti osoittaakseen olevansa oma itsensä. Oikeudenkäynnin aikana kymmenkunta turvallisuuspoliisin miestä pidätetään, *Millennium* julkaisee paljastusreportaasin Sektiosta ja Teleborian haetaan oikeussalista ja pidätetään syyllisenä törkeään lapsipornografiaan liittyvään lainrikkomukseen. Salanderin syytteet ja holhouksenalaisuus kumotaan ja hän lähtee lomalle Gibraltarille. Palattuaan hänelle selviää, että on saanut isältään perintönä muun muassa romahtamaisillaan olevan teollisuuskiinteistön Norrtäljen ulkopuolelta. Tutkiessaan tiilitehdasta hän törmää veljeensä, Ronald Niedermanniin, ja pitkän hippaleikin päätteeksi hän naulaa veljensä jalkaterät kiinni lattiaan. Sen jälkeen hän soittaa Svavelsjö MC:lle ja kertoo Niedermannin olinpaikan ja lähettää lisäksi poliisille viestin sekä Niedermannista että moottoripyöräjengiläisistä.

Trilogian erillisiin teoksiin viitaan jatkossa joko osien järjestysluvuilla (tekstissä) tai teoksen nimen ensimmäisellä sanalla: Miehet, Tyttö ja Pilvilinna (lähdeviitteissä).

2.2. Menetelmän eli luku- ja käsittelytavan kuvaus

Kuten jo aiemmin hieman sivusin, lähestyn aihetta foucault'laisesta näkökulmasta, Foucault'n käsitteisiin tukeutuen. Michel Foucault (1926 – 1984) on toiminut keskeisenä vaikuttajana viimeaikaisessa yhteiskunta- ja kulttuurintutkimuksessa. Hän on tutkinut niin ihmistieteiden historiaa kuin modernin mielisairaalan ja vankilan syntyäkin ja saanut tutkijat löytämään uusia näkökulmia sosiologiasta, politiikantutkimuksesta sekä historian tutkimuksesta. Itse hän on ottanut vaikutteita psykopatologisten opintojensa viitoittamana psykoanalyysistä sekä tunnetuilta filosofeilta kuten Kantilta, Heideggerilta sekä erityisesti Nietzscheiltä. (Helén 1995: 270 – 271.) Foucault on sanonut tutkineensa kolmea historiallista ontologiaamme: olemistamme suhteessa totuuteen eli muodostumistamme tiedon subjekteiksi, olemistamme valtakentässä eli muodostumistamme toimiviksi subjekteiksi suhteessa toisiin sekä olemistamme suhteessa etiikkaan eli itsemme muovaamista moraaliseksi

subjekteiksi (mts. 272 – 273). Tutkielmani kannalta näistä keskimmäinen on tärkeimmässä asemassa, mutta myös tiedon asema samoin kuin Lisbethin moraalisuuskin ovat olennaisia osia tutkimustani.

Aion perehtyä myös seksuaalisuuteen ja sukupuoleen teoksissa, vaikka pyrinkin pitämään sen vain osana valtasuhteiden analyysiä sen sijaan, että keskittyisin asiaan tarvitsemaani tarkemmin. Seksuaalisuus liittyy kuitenkin hyvin läheisesti käsittelemääni henkilöhahmoon, joten aiheeseen liittyviä tutkimuksia on mielestäni tärkeää huomioda, mutta vain sen verran kuin on valtasuhteita analysoitaessa tarpeen.

Vaikka tutkimukseni tuleekin olemaan ensisijaisesti teoslähtöistä, pyrin saamaan tutkimukseni myös yhteiskunnalliseen kontekstiin genren yhteiskunnallisuudesta johtuen. Teoslähtöisyys tulee kuitenkin näkymään valtasuhteiden analyysissä erittäin vahvasti, sillä esimerkiksi fokalisoinnin osuus tutkimuksessani on luonnollisesti teoslähtöistä.

2.3. Valta

Tutkielman olennaisimpien kysymysten liittyessä valtaproblematiikkaan on ensimmäinen tarvitsemani käsite juurikin valta. Foucault ei tarkoita vallalla instituutio- ja koneistokokonaisuutta, joka pitää huolen kansalaisten alistumisesta eikä väkivallan sijasta normiin perustuvaa alistamistapaa tai hallitsemisen yleistä järjestelmää, jolla hallitaan toista. Hänen mielestään valta on ymmärrettävä ”toiminta-alueensa järjestystä sisäisesti konstituovien voimasuhteiden moninaisuudeksi”, peliksi, joka kamppailujen ja ristiriitojen kautta muokkaa voimasuhteita vastakkaisikseen. Foucault’n käyttämänä käsitteenä *valta* tarkoittaa tarttumakohtia, joita voimasuhteet löytävät toisistaan muodostaen niistä järjestelmiä tai niitä toisistaan eristäviä ristiriitoja sekä strategioita, joissa ”voimasuhteet tulevat vaikuttaviksi ja joiden suunnitelma tai institutionaalinen kiteytymä ruumiillistuu valtiokoneistoissa”. (Foucault 1998: 69.)

Esseessään *Onko valta kyky-käsite?* Petri Ylikoski pohtii vallan muotoja. Ylikosken mukaan vallan muotojen luokittelu tapahtuu sen perusteella, miksi kohde toimii vallankäyttäjän tahdon mukaan. Vaikka hänen luokittelunsa perustuukin sekä Dennis Wrongin että

Eerik Lagerspetzin käyttämiin luokitteluihin, ei se kuitenkaan ole kummankaan kanssa sama, vaan koostuu seuraavista kahdeksasta muodosta: voimankäytöstä, manipuloinnista, pakottamisesta, palkitsemisesta, legitiimistä auktoriteetista, kompententista auktoriteetista, henkilökohtaisesta auktoriteetista ja rationaalisesta argumentaatiosta tai vakuuttamisesta. Ylikoski jakaa nämä muodot vielä kahteen ryhmään sen perusteella, minkälainen asema niissä on vallankäyttäjän tahdon kommunikoinnilla kohteelle. Voimankäytössä ja manipulaatiossa tällä ei ole merkitystä ja vakuuttamisessa tahto ei ole syy toiminnalle, vaikka se kommunikoitaisiinkin. Pakottamisessa, palkitsemisessä sekä eri auktoriteetin muodoissa vallan käyttäjän tahdon kommunikoinnilla sen sijaan on keskeinen sija ja kohde voi edelleen valita, toimiiko hän vaaditulla tavalla. (Ylikoski 2000: 17 – 23.) Tämä luokittelu on erittäin mielenkiintoinen ja mielestäni looginen: valtaa on järkevää pohtia kohteen toiminnan ja vallankäyttäjän kommunikoinnin kautta. Pyrinkin pitämään luokittelun mielessäni myös tutkimusta tehdessäni, vaikken käyttäisikään luokittelua juuri tässä muodossa.

Foucault kokee, että valta on kaikkialla, koska se kattaa kaiken ja tulee kaikkialta. Valta ei ole instituutio, rakenne tai joillekin annettu kyky, vaan tietyssä yhteiskunnassa vallitsevalle strategiselle tilanteelle annettu nimi. Valtasuhteiden Foucault sanoo olevan välitöntä seurausta muista suhteista, eikä niitä voi jakaa hallitseviin ja hallittuihin, vaan ne muodostavat voimalinjan, joka ylittää paikalliset vastakohtaisuudet ja liittää ne uudelleen toisiinsa. Valtasuhteet ovat sekä intentionaalisia että ei-subjektiivisiä, eikä Foucault'n mielestä ole olemassa päämäärätöntä ja tavoitteetonta valtaa. (Foucault 1998: 70 – 72.) Tässä tutkimuksessa käsittelen kuitenkin valtaa hieman lievemässä muodossa ja huomautan aikovani tarkastella valtaa toimijoiden kautta sen sijaan, että täysin hyväksyisin vallan olevan vain strateginen tilanne. Toisaalta edellä mainittu, Ylikosken muotoilema luokittelu valtasuhteista, voisi toimia Foucault'n teorian tukena, sillä vallan ollessa aina tavoitteellista on myös vallankäyttäjän tavalla tuoda tahtonsa esiin suuri merkitys valtasuhteen ilmenemisessä. Lisäksi valtasuhteisiin kuuluu aina myös vastarintaa, sillä vastarinta tekee vallan näkyväksi. Foucault'n mukaan valtasuhteita voi olla olemassa vain eri vastarintapisteiden funktiona, esittämässä vastustajan, maalitaulun tai valtauksen ovenkahvan roolia – eikä vastarintaa voi olla olemassa kuin valtasuhteiden strategisessa kentässä. Vastarinta on valtasuhteen toinen puoli, sen epäsäännöllisesti jakautuva vastapari. (Mp.)

Toisaalta Helén listaa kolme Foucault'n teksteistä erotettavaa vallan järjestysmuotoa: repressiivis-eksklusiivinen, normatiivisesti integroiva sekä strategisesti integroiva valta. Näistä ensimmäinen kumoaa jossain määrin edellä mainitun luonnehdinnan hallitsevien ja hallittujen puuttumisesta, sillä siinä on nimenomaan kyse selkeistä valtiaan ja alamaisen asemista, siis vallan absoluuttisesta luonteesta johtuvista vastakkainasetteluista. Tämä tosin kuvaa valtaa nimenomaan valtiotasolla, joten se ei liene niin relevanttia tutkimukseni kannalta. Normatiivisesti integroiva valta on puolestaan vankiloihin ja mielisairaaloihin liittyvää valtaa, joka erottelee ja eristää, mutta jossa oleellista on muokata ihmisruumista ja yksilöä toimimaan jonkin tietyn ihanteen tai käyttäytymismallin mukaiseksi ruumista kontrolloimalla. Kolmas, strategisesti integroiva valta muodostuu taktiikoista, mekanismeista ja suhteista, jotka luovat itseään hallitsevan ja muokkaavan subjektin. Tässä tapauksessa normit ovat sisäsyntyisiä ja viittaavat subjektin muodostumiseen, subjektien välisiin suhteisiin tai käytäntöihin ja pyrkimyksiin ja ne mahdollistavat tarkkailun ja säätelyn sen sijaan, että olisivat ihanteita. (Helén 1995: 278 – 279.) Kuten sanottu, repressiivis-eksklusiivista valtaa ei löydy teossarjasta, sillä en käsittele Lisbethin suhdetta minkäänlaiseen valtionjohtajaan. Selkeästi hallitseva/ hallittu -kahtiajaosta käytän nimitystä alistava tai repressiivinen valta tehdäkseni eron selväksi ja kuvatakseni suhdetta yksilötasolla valtiotason sijaan. Kaksi muuta mainittua ovat kuitenkin selkeästi läsnä teoksissa, ja pyrinkin tuomaan luokittelun esille niitä käsitellessäni.

Helénin mukaan Foucault käytti dispositiivia viittaamaan yhteiskunnallisen vallan kokonaisuuteen. Foucault siis ”painotti mikrotasoa, jolla toimintapyrkimykset, subjektit ja taktiset asetelmat muodostuvat, ja korosti, ettei mikrotason ’intiimeissä’ vuorovaikutussuhteissa toimivaa valtaa voida palauttaa makrotason rakenteelliseen tai institutionaaliseen valtaan tai päinvastoin”. (Helén 1998: 501.) Tällöin yhteiskunnallisen vallan makrotaso muodostuu mikrokenttien punoutuessa yhteen tai irtautuessa toisistaan, mistä muodostuu dispositiivi eli yhteiskunnallisen vallan kokonaisuus. Tällä perusteella juuri sosiaalinen vallankäyttö mikrotasolla toimii perustana yhteiskunnalliselle eli makrotason vallalle. Foucault'n toimintateoreettinen käsitys vallasta perustuu Nietzschen ajatukselle siitä, että totuuden ja arvojen järjestykset saavat alkunsa tahtojen, voimien, kohtaamisesta ja kamppailusta. Siis pää valtasuhteet muodostuvat voimien suhteista, jolloin subjektien välisten eli sosiaalisten suhteiden malli on konflikti, suorastaan taistelu, sillä valtarakennelmat perustuvat toimintojen ja pyrkimysten törmäyksiin ja jännitteisiin. Valta ei siis ole staattinen järjestys, vaan

dynaaminen voimakenttä. (Helén: 1995: 277.) Myöskään valta ei ole ainoastaan sorron väline:

If power were never anything but repressive, if it never did anything but to say no, do you really think one would be brought to obey it? What makes power hold good, what makes it accepted, is simply the fact that it doesn't only weigh on us as a force that says no; it also traverses and produces things, it induces pleasure, forms knowledge, produces discourse. It needs to be considered as a productive network that runs through the whole social body, much more than as a negative instance whose function is repression. (Foucault 1976: 153.)

On helppoa ajatella valtaa jonkinlaisena kieltävänä hallitsemisen ja sorron voimana, vaikka sillä on useita eri muotoja ja tarkoitusperiä. Foucault sanookin, että hallinnan dispositiivit palautetaan pelkkään kieltävään menetelmään, koska valta on siedettävää vain silloin, kun se naamioi olennaisen osan itsestään ja sen toimivuus riippuu siitä, miten hyvin se kätkee mekanisminsa. Salassapito ei kuitenkaan Foucault'n mielestä ole vallan väärinkäyttöä, vaan välttämätön ehto sen toimivuudelle. (Foucault 1998: 65.)

Dispositiivi on Foucault'lle ”kamppailujen, kiistojen, vallankäytön ja valtapyrkimysten tilanne ja verkosto”, joka tuo vallan verkostoon eri elementtejä. Yksi näistä on tieto, joka puolestaan on Foucault'lle dispositiivin välttämätön ulottuvuus, sillä modernien länsimaisten yhteiskuntien toimintamekanismien tutkimuskentän eli genealogian kolmijalan muodostavat tieto, valta ja ruumis. Ihmisestä ja sen elämästä tuli siis poliittinen kysymys niiden toimintojen myötä, jotka yhdistivät väestön, valtion ja vaurauden. Toisaalta esimerkiksi sotaväessä, kouluissa ja sairaaloissa tehdyt kokeilut ovat politisointia ruumiin kurivallan kautta, jolloin nämä kaksi kietoutuivat toisiinsa seksuaalisuuden figuraatioissa. (Helén 1995: 274 – 275.) Lisäksi dispositiivi on toiminnallista ja subjektivoivaa ja sitä luonnehtivat myös sisäiset suhteet: vallankäytön kohteet, subjektit ja vallankäyttöön liittyvät merkitykset ovat keskenään riippuvuussuhteessa luoden toinen toisensa. Dispositiivi myös ”konstituoit tietämisen, toiminnan ja kokemuksen mahdollisuudet ja subjektit mutta on olemassa vain subjektien toimiessa”. (Helén 1998: 500.) Myös Matti Häyry tulkitsee Foucault’a niin, että valtaa luodaan yksilötasolla: Esseessään *Biovalta* Häyry tiivistää Foucault’n sanat niin, että läntisessä kulttuurissamme esiintyvä valta on olennaisesti biovaltaa, eli yksityiskohtaiseen tietoon yksilöiden fyysisistä ominaisuuksista ja kokonaisten väestöjen käyttäytymisestä perustuvaa voimankäyttöä. Häyry mainitseekin sen ilmenevän kieltojen ja uhkausten lisäksi yhtä hyvin myös kannustuksena ja rohkaisuna, niin että jokainen luo valtaa toimissaan voimasuhteissa muiden ihmisten kanssa. (Häyry 2000: 127.) Juuri tätä tarkoitin ai-

emmin sanoessani ymmärtäväni Foucault'n käsityksen vallasta kaikkialla nimenomaan niin, että valtaa on jokaisessa ihmissuhteessa.

Foucault'n mukaan tulisi luopua siitä kuvitelmasta, että tietoa on ainoastaan siellä, missä vallankäyttö on lakannut ja että tieto voi kehittyä vain vallan määräysten, vaatimusten ja etujen ulkopuolella. Hänen mielestään ei pitäisi uskoa, että valta vie ihmiseltä järjen ja että vallasta luopuminen olisi tästä syystä yksi viisaaksi tulemisen ehdoista – mieluummin tulisi myöntää, että valta myös tuottaa tietoa sen sijaan, että vain hyödyntäisi sitä suosimalla soveltavaa tietoa tai käyttämällä sitä, koska se on hyödyllistä. Lisäksi pitäisi ymmärtää, että valta ja tieto edellyttävät toinen toistaan: ei siis ole olemassa valtasuhdetta, jolle ei muodostuisi sitä vastaavaa tietokenttää, eikä myöskään tietoa, joka ei sekä edellyttäisi että muodostaisi valtasuhteita. Foucault sanookin, ettei näitä vallan ja tiedon välisiä suhteita voida eritellä lähtemällä tietävästä subjektista, joka joko olisi vapaa tai riippuvainen valtarakenteista, vaan on otettava huomioon, että tietävä subjekti, tunnettavat kohteet ja tiedon soveltamistavat ovat tosiasiaassa kaikki seurausta vallan ja tiedon suhteiden perusedellytyksistä: ”tieto ei ole lähtöisin tietävän subjektin toiminnasta, vaan vallan ja tiedon välisistä suhteista ja niiden kautta tapahtuvista kehityskuluista ja taisteluista, joista tämä yhdistelmä koostuu ja jotka määräävät tiedon mahdolliset muodot ja alueet”. (Foucault 1980: 35.)

Myös Ilkka Niiniluoto on käsitellyt tiedon ja vallan suhdetta esseessään *Tieto ja valta*. Hänen mukaansa vallan käsitteellä on kaksi perusmerkitystä, *power-to* ja *power-over*, jotka hän kääntää vallaksi kykynä ja vallaksi herruutena. Tämä tarkoittaa sitä, että jos A on joku henkilö ja X jokin teko, voidaan todeta, että *A has power to do X* tarkoittaisi sitä, että A osaa tehdä tai kykenee tekemään X:n. (Niiniluoto 2000: 36.) Toisaalta *A has power over B* tarkoittaa, että A:lla on valtaa B:n suhteen tai B:n yli, eli että A vaikuttaa B:hen ja saa tämän tekemään jotain, mitä hän muuten ei tekisi (mts. 37). Niiniluoto toteaa myös, että sosiaaliset yhteisöt sisältävät tietyn määrän (kaksi tai useampia) agentteja, jotka muodostavat suhteiden verkoston. Tällaisia suhteita voivat olla tai ylläpitää esimerkiksi sukulaisuus, kommunikaatio, politiikka, talous, oikeus ja järjestöt, ja niiden kautta jäsenten välillä välittyy myös sosiaalisen vallan verkosto. (Mp.)

Tähän liittyy myös Foucault'n käsitys siitä, mikä on vallan ja vapauden suhde:

Power is exercised only over free subjects, and only insofar as they are free. By this we mean individual or collective subjects who are faced with a field of possibilities in which several ways of behaving, several reactions and diverse comportments may be realized. Where the determining factors saturate the whole there is no relationship of power; slavery is not a power relationship when man is in chains. (Foucault 1986: 221.)

Huomattavaa tässä on se, etteivät valta ja vapaus sinänsä sulje toisiaan pois niin, että vapaus katoaisi kaikkialta, missä on valtaa, vaan vapaus esiintyy vallan ehtona (mp). Tällöin voidaan puhua taistelusta, jossa kyse ei niinkään ole yhteenotosta kasvokkain vaan enemmänkin pysyvistä provokaatiosta (mts. 222).

Jürgen Habermas (1987: 119) erotelee yhteiskunnan systeemeihin ja elämismailmaan, jotka Risto Kangas selittää teoksessaan *Jürgen Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoria* (1987). Elämismailma rakentuu kulttuurista, yhteiskunnasta ja persoonallisuudesta, joista kulttuuri muodostuu traditioihin kiteytyneestä tiedosta, yhteiskunta legitimeistä interpersoonallisista suhteista ja persoonallisuus puhe- ja toimintakyvyn muodostavista komponenteista (Kangas 1987: 50). Elämismailman rakenteeseen ja tilaan liittyvät tekijät, jotka mahdollistavat toimintaorientaatioiden rationalisuuden, rationaalisesti motivoidun yhteisymmärryksen ja toimintojen koordinaation ovat Habermasin mukaan selvitettävissä elämismailman rakenteellisia komponentteja ja niiden välisiä suhteita tarkastelemalla. Rationaalisen elämismailman maailmankuvan täytyy olla sen verran differentioitunut, että se sallii formaalien todellisuuden osa-alueiden ja niitä vastaavien pätevyysvaateiden erottautumisen. Lisäksi differentiaatio merkitsee sitä, että kulttuurin tarjoama maailmankuva käsitetään tulkinnaksi, jota voi kritisoida ja uudelleenvisioida. Elämismailman rationaalisuus edellyttää myös sitä, että yhteiskunnan institutionaalinen järjestelmä irtoaa kulttuurista, jolloin yhteiskunnallisten instituutioiden uusintaminen ja legitimaatio on riippuvainen ainoastaan demokraattisesta ja diskursiivisesta mielipiteenmuodostuksesta. Tällöin yksilön identiteetti on vähemmän riippuvainen sosiaalisista konteksteista. Viimeisenä ehtona elämismailman rationaalisuudelle on se, että vallan ja rahan ympärille rakentuneet systeemisesti organisoidut osajärjestelmät irtaantuvat elämismailman kontekstista, mikä mahdollistaa hallinnon ja yhteiskunnan materiaalisen uusintamisen rationalisoinnin. (Mts. 53 – 54.)

Systeemin eli järjestelmän käsitettä on Kankaan mukaan hyvä lähestyä Habermasin sosiaalisen evoluution teorian kautta käsittämällä yhteiskuntien historiallisen muutoksen evoluu-

tiona, jossa elämismaailman rakenteelliset komponentit ”irtaantuvat toisistaan samalla kun elämismaailman integraatiooperustassa tapahtuu asteittainen muutos kohti tilaa, jossa sosiaalinen integraatio ja uusintaminen tulevat riippuvaiseksi rationaaliseen yhteisymmärrykseen tähtäävästä kommunikaatiosta”. Näin ollen elämismaailman muutos voidaan nähdä rationalisaationa eli puheen pätevyysperustaan sisältyvän rationalisuuspotentiaalin asteittaisena vapautumisena. (Kangas 1987: 64.) Toisaalta evoluutio merkitsee myös prosessia, jossa yhteiskunnan materiaallinen uusintaminen tulee riippuvaiseksi systeemisesti integroituneista osajärjestelmistä eli taloudesta ja hallinnosta, jotka samalla irtoavat vähitellen elämismaailman kontekstista. Tämä merkitsee Kankaan mukaan ”systeemin kompleksisuuden kasvua, sen ohjauskapasiteetin lisääntymistä ja samalla sen säilymismahdollisuuksien paranemista kompleksisessa ja kontingentissa ympäristössä”. Kangas lisää vielä, etteivät nämä kaksi prosessia ole ainoastaan samansuuntaisia muutostapahtumia vaan myös toisistaan riippuvaisia siitä syystä, että systeemiset osajärjestelmät vaativat kiinnittymisen elämismaailmaan, mikä tarkoittaa niiden olevan riippuvaisia sosiaalisen yhteisön integraatiotavasta sekä omalakisesta kehityslogiikasta, joka puolestaan aiheuttaa myös sisäisiä rajoituksia yhteiskunnan materiaaliseen uusintamiseen. (Mts. 64 – 65.)

Systeemien ja elämismaailman erottelu on käytännössä erottelua makro- ja mikrotason välillä. Habermasin mukaan raha ja valta kiinnittyvät elämismaailmoihin erityisin tavoin: raha kiinnittyy modernin yksityisoikeuden kautta ja valta yhteiskunnan hallintojärjestelmän legitimoivat perusinstituutiot kuten perustuslait. (Kangas 1987: 79.) Näiden kahden olennaisin ero on siinä, että raha on kiertävä media, valta puolestaan kiertää tiettyjen sääntöjen, henkilöiden ja auktoriteettiasemien, mukaisesti (Habermas 1987: 270). Valtaa ei siis Habermasin mukaan varsinaisesti esiinny elämismaailmassa eli mikrotasolla, mutta tutkimukseni lähdän liikkeelle siitä ajatuksesta, että sosiaalisissa suhteissa – siis elämismaailmassa – ovat omat valtasuhteensa. Tällainen ajattelutapa perustelee myös Foucault’n teorioiden käyttämistä valtatutkimuksissani, sillä ne ovat erinomaisesti sovellettavissa mikrotason valtasuhteisiin.

2.4. Moderni yhteiskunnallinen rikoskirjallisuus

Teoksessa *Harkittu murha* (2009) Juha-Pekka Koskinen sanoo rikosromaanin olevan salapoliisi- tai poliisiromaani, jossa juonen olennaisimman osan muodostaa rikos ja sen selvittäminen. Lisäksi rikosromaanit voidaan jakaa rikos- ja rikolliskirjallisuuteen, joista ensimmäisessä kuvataan lähinnä toimenpiteitä, joilla rikos yritetään selvittää ja syyllinen paljastaa. Jälkimmäisessä sen sijaan on kyse rikollisen motiiveista, ulkoisista ja sisäisistä konflikteista sekä rangaistuksesta, joka rikoksesta langetetaan. Koskinen mainitseekin esimerkkinä rikolliskirjallisuudesta Dostojevskin romaanin *Rikos ja rangaistus* (1886), jossa kuvaillaan päähenkilön omantunnontuskia sekä kamppailua ulkoisia olosuhteita vastaan. Rikoskirjallisuuden alalajit määrittyvät usein päähenkilön näkökulman ja statuksen mukaan, ja vaikka perinteisessä rikoskirjallisuudessa päähenkilö onkin yleensä rikoksen tutkija, uudemmassa rikoskirjallisuudessa myös rikolliset voivat olla pääosassa. (Koskinen 2009: 9.)

Useimmiten rikoskirjallisuus jaetaan kahteen alalajiin: salapoliisiromaanin eli dekkariin ja poliisiromaanin. Näiden ero on se, että dekkarissa rikoksen selvittäjä on salapoliisi eli yksityisetsivä, joka ei ”edusta virallista rikostutkintaa tai virkavaltaa vaan ratkaisee rikoksia yksityishenkilönä joko maksua vastaan tai uteliaisuuttaan ja omaksi ilokseen”, kun taas poliisiromaanissa kuvataan ammattipoliisia tutkimassa rikoksia. (Koskinen 2009: 10.) Yhteiskunnan rooli rikoskirjallisuudessa on ehdottomasti ilmaisun syventäminen. Koskinen sanookin, että yhteiskunnallisuus antaa mahdollisuuden kuvata rikoksen lisäksi ilmiöitä rikollisuuden ympärillä, esimerkiksi syitä ja seurauksia. Vaikka nämä asiat olisivatkin käsiteltävissä myös muissa genreissä, on yhteiskunnallisuus puhuttelevimmillaan nimenomaan rikoskirjallisuudessa. Syyksi tälle Koskinen nostaa sen, että rikoksella rikotaan yhteiskunnan sääntöjä, jolloin tarinan konflikti on aina ja väistämättä yhteiskunnallinen. (Mts: 73.)

Rikoskirjallisuuden yhteiskunnallisuuteen liittyen Voitto Ruohonen muistuttaa, että on pidettävä mielessä ne rajoitukset, joiden puitteissa kaunokirjallisuus nimeää ja diagnosoi omaa aikaansa. On kysyttävä, kuka kaunokirjallisuudessa puhuu silloin, kun kaunokirjallisuuden sanotaan puhuvan yhteiskunnasta, sillä kaunokirjallisuus on aina moniselitteistä ja vaatii siksi aina tulkintaa. Lisäksi kaunokirjallisuudessa saatetaan käyttää rinnakkain useita kertojanäkökulmia, joista joko rakentuu jonkinlainen kokonaisuus tai sitten ei. Kaunokir-

jallisuutta analysoitaessa erityisesti yhteiskunnallisesta näkökulmasta tulee huomioida kertojen epäluotettavuus, sillä hahmoista ja maailmasta ei heidän kauttaan saa tietää läheskään kaikkea. (Ruohonen 2008: 230 – 231.)

Koskisen mukaan rikoskirjallisuutta ei ole aina arvostettu korkeakirjallisissa piireissä, sillä genre keskittyy murhaan ja murhaajan selvittämiseen henkilökuvauksen kustannuksella. Nykyään tilanne on kuitenkin muuttunut, sillä rikollisten motiivit ja rikoksen taustalla olevat yhteiskunnalliset ilmiöt ottavat entistä enemmän osaa rikoskirjallisuuteen. Lisäksi henkilöhahmoihin on tullut lisää syvyyttä – Koskinen listaa kolme henkilöhahmon huolenaihetta: ”rikos, oman elämän ongelmat ja yhteiskunnan vaikutus siihen elinympäristöön, jossa rikokset tapahtuvat”. Lisäksi hän mainitsee, että yhteiskunnan rikos yksilöä kohtaan voi tehdä yksilöstä rikollisen ja että nämä muutokset genren painotuksessa ovat selkeästi nostaneet rikoskirjallisuuden arvostusta. (Koskinen 2009: 70.)

Identiteetin, subjektin ja modernin refleksiivisyyden käsitteet osoittavat yhden selkeän eroavaisuuden perinteisen salapoliisiromaanin eli whodunitin ja uuden, modernin rikosromaanin välillä: Whodunitissa identiteetti on joko pysyvä tai kiinteä tai jos se vaihtuu, muutos ilmenee usein väärän henkilöllisyyden kautta, mikä on yksi whodunit-kirjallisuuden motiiveja. Väärän henkilöllisyyden takana ovat usein rikolliset tarkoitukset kuten kosto tai ansaitsemattoman taloudellisen hyödyn hankkiminen, mutta taustalla voi toisinaan olla myös halu estää jonkin häpeällisen asian tulo julkisuuteen. Tärkeintä näissä väärissä henkilöllisyyksissä on se, että ne pysyvät siihen asti, kunnes asia paljastuu. Whodunitissa identiteetti on sama kuin henkilöllisyys tai nimilappu, joka voidaan vaihtaa toiseen syventymättä henkilöllisyyttä vaihtaneen ihmisen subjektiviteettiin. (Ruohonen 2005: 97 – 99.) 1960-luvulla kovaksikeitetty rikoskirjallisuus alkoi kuitenkin lähestyä modernia rikoskirjallisuutta, sillä niissä esiintyi rinnakkain toisaalta väärän henkilöllisyyden motiivi whodunitien tyyliin ja toisaalta psykologisesti monivivahteisesti kuvattu identiteetin muotoutuminen eli subjektiviteetin problematiikka. Modernissa rikoskirjallisuudessa rikollisten, uhrien ja rikostutkijoiden subjektiasemat ovat selvästi ongelmalliset, sillä ne eivät enää ole pysyviä ja muuttumattomia vaan eläviä ja dynaamisia. Identiteetistä ja subjektin refleksiivisyydestä on alkanut tulla minää ja maailmaa välittäviä käsitteitä. Myöskään rikollisen henkilöllisyyttä ei tarvitse peitellä, koska olennaista ei enää ole kysyä kuka rikoksen on tehnyt, vaan millainen ihminen hän on: millaiset suhteet toisiin ihmisiin, miksi hänestä tuli rikollinen,

miten syyllinen hän on ja onko hän yksin syyllinen vai ovatko muutkin tahot lähiyhteisöstä aina yhteiskuntaan asti osallisia, ja miten hän reflektoi omaa toimintaansa. Modernissa rikosromaanissa samantapaiset kysymykset liittyvät myös uhreihin ja rikosta tutkiviin poliiseihin tai etsiviin. (Mts. 102.) Uudessa rikosromaanissa rikollisen henkilöllisyys nimilapun muodossa on toisarvoinen seikka, ja rikoksen tekijän henkilöllisyys paljastuu usein jo teoksen alussa. Tärkeitä ovat romaanin representoiman rikoksen tekijän subjektiviteetti ja sosiaalisten suhteiden maailma, sosiaalinen todellisuus, jossa teoksen rikolliset, uhrit ja tutkijat toimivat ja jossa rikokset tapahtuvat. (Mts. 103.)

Genren tulevaisuutta Koskinen pohtii toteamalla, ettei uskottavaa rikoskirjallisuutta voi kirjoittaa maailmasta irrallaan. Niinpä yhteiskunnan muuttuminen muuttaa myös rikoksia ja rikoskirjallisuutta. Koskinen (2009: 76) sanookin, että ”[r]ikoskirjallisuuden kehittyminen voi tapahtua luonnollisella tavalla selkeästi kolmella rintamalla: genre kehittyy ottamalla vaikutteita muista genreistä kadottamatta kuitenkaan identiteettiään, aihevalikoiman kirjo laajenee, ja kirjoittajat kehittyvät kirjoittajina”. Rikoskirjallisuuden tulevaisuuden voikin tiivistää Seppo Jokisen sanoihin: ”Henkiin tulevat jäämään ne dekkaristit, jotka pysyvät tekemään muun kaunokirjallisuuden kanssa kilpailukykyistä tekstiä” (Koskinen 2009: 77). Stenport ja Alm huomauttavat kuitenkin, että rikoskirjallisuus on yksi harvoista kirjallisuuden genreistä, joka saavuttaa suuria yleisöjä maailmanlaajuisesti:

Despite drawing its concrete examples from contemporary Sweden, the *Millennium* trilogy's domestic and international success indicates how crime fiction is one of few literary genres to reach large audiences across national and cultural boundaries and to reap significant benefits for authors and publishers. (Stenport & Alm 2009: 158.)

Syyksi Millennium-trilogian menestykseen he listaavatkin juonen, hyvin rakennetut henkilöt sekä sen, että jokaisessa trilogian osassa on oma tutkimuksensa. (Stenport & Alm 2009: 158.)

Seksuaalisuutta, sukupuolta ja ruumista rikoskirjallisuudessa tutkinut Gill Plain (2001: 4 – 5) pohtii teoksessaan myös etsivän roolia. Hänen mukaansa etsivä pysyy olennaisena osana sitä käsitystä, joka meillä on rikoskirjallisuudesta. Kun klassinen etsivä alun perin on ollut suorastaan kaikkietävä tutkija, joka astuu tiettyyn tilaan, jossa rikos on tapahtunut, kehittyi samaan aikaan myös toisenlainen, ”kovaksikeitetty” etsivä, joka edusti erilaista suhtautumista lakiin, järjestykseen ja yhteiskuntaan. Tässä tapauksessa etsivä sijoitettiin vi-

hamieliseen ympäristöön ja koko etsivän hahmo muuttui: Se ei enää ollut kaikkietävä ja ratkaisi rikoksia ennemminkin provokaation kuin päättelyn avulla sekä tunnisti rikollisia väkivallan merkkien kautta. Vaikka etsivä ei myöskään enää ollut vahingoittumaton eikä hänellä ollut taustatukenaan luokkastatusta tai rahaa sen enempää kuin sosiaalista ja epistemologista virkavaltaa, pysyi hahmo etäisenä ja moraalisesti ylempiarvoisena hahmona.

Toisaalta maskuliinisuus on huomattava osa rikoskirjallisuutta. Plain sanoo seuraavaa:

Whether the detective is male or female, straight or gay, she or he always exists in negotiation with a series of long-established masculine codes. The extent to which a detective conforms to or challenges these models is thus essential to an understanding of crime fiction and the changing role of the investigator within the genre. (Plain 2001: 11.)

Lisäksi hän jatkaa, että rikoskirjallisuus, erityisesti kovaksikeitetyn dekkarin muodossa, on nähty lähes synonyymisenä maskuliinisuuden konventionaalisten diskurssien kanssa. Tällä perusteella voi olla, että genren on mahdollista uusiutua ainoastaan maskuliinisen määrittelymisellä uudelleen. (Plain 2001: 11.)

2.5. Muut käsitteet: seksuaalisuus, subjekti, kerronta, fokalisointi

Valta sosiaalisissa suhteissa saa usein alleen ainakin subjektin ja seksuaalisuuden käsitteet. Tässäkin tutkimuksessa näihin käsitteisiin on kiinnitettävä huomiota, mistä syystä pyrin tässä luvussa avaamaan tiettyjä tutkimukseeni liittyviä käsitteitä. Seksuaalisuuden ja subjektin käsitteiden lisäksi puhun luvussa kerronnasta ja erityisesti fokalisoinnista, jotka molemmat ovat tärkeässä osassa kaunokirjallisuutta käsiteltäessä.

Valtaproblematiikka on kiinnostanut myös useita feministejä, kuten Toril Moita (1990) ja Judith Butleria. Teoksessaan *Gender Trouble* (1990) Butler on tarkastellut sukupuolta vallan tuloksena foucault'laisen käsitteistön avulla. Anne Phillips (1987) on puolestaan esittänyt tulkintoja eri valtakäsityksistä kuten epätasa-arvosta, sorrosta sekä alistamisesta ja Caroline Ramazanoglu (1989) on tutkinut feministisiä sorron teorioita sekä niiden kritiikkiä. Anu Koivunen pohtii vallan ja vastarinnan kytköstä esseessään *Sorto* (1996). Hänen mukaansa tätä kytköstä ei voi feministisen ajattelun osalta palauttaa pelkästään Foucault'n vaikutukseen, vaikka tämän teoria onkin toiminut inspiraationa monille feministitutkijoille (Koivunen 1996:66). Foucault'n ajatukset siitä, että valta ja vastarinta kulkevat aina yhdes-

sä sekä vallan suhteesta seksuaalisuuteen sopivat kuitenkin tutkimukseeni siinä määrin, että käytän pääasiallisena lähteenä sukupuolta ja seksuaalisuutta käsitellessäni hänen teostaan *Seksuaalisuuden historia* (1998).

Vallan ja sukupuolen välinen suhde rakentuu Foucault'n mukaan ainoastaan negatiivisesti, sillä valta ei voi sukupuolelle muuta kuin sanoa ei. Päämääränä on saada sukupuoli kieltämään itse itsensä käyttämällä välineenä rangaistuksen eli tukahduttamisen uhkaa: ”kiellä itsesi, ettei sinua kiellettäisi”. Lisäksi Foucault näkee tässä suhteessa dispositiivin ykseyden, eli että valtaa käytetään sukupuoleen nähden kaikilla tasoilla samalla tavoin, kiellon ja sensuurin avuin. ”Tämän ajattelun mukaan kaikilla tasoilla on toiminnassa vallan yleinen muoto, jonka mittasuhteet vain vaihtelevat valtiosta perheeseen - - ja yhteiskunnallisen vallan instansseista itse subjektin konstituoiviin rakenteisiin”. Ajattelussa vuorottelevat sallittu ja kielletty ja se hahmotetaan juridisena, jolloin sen teho mitataan lainkuuliaisuutena. Tällöin valta on saanut lain muodon ja subjektiksi muotoutunut subjekti on alamainen, siis se joka tottelee. Tällä perusteella kaikissa näissä instansseissa vallan muodollista yhtenäisyyttä vastaisi alistumisen yleinen muoto: alamainen hallitsijansa edessä, kansalainen valtion edessä tai lapsi vanhempiensa edessä – aina niin, että lakia säättävä valta on toisella puolella ja tottelevainen subjekti eli alamainen toisella. (Foucault 1998: 63 – 64.)

Käsitteelle *subjekti* on kuitenkin useita eri määritelmiä käyttötarkoituksesta riippuen. Shlomith Rimmon-Kenanin mukaan ”subjekti on usein nähty niiden tapojen summaksi, joilla me esitämme eli representoimme itseämme toisille ja itsellemme” (Rimmon-Kenan 1991: 14), toisaalta Käkelä-Puumala (2003: 243) sanoo *minän* olevan se, joka sanoo ”minä”, sillä niin sanomalla ihminen määrittää itsensä yhtenäiseksi ja tiedostavaksi subjektiksi. Tällöin subjekti viittaa asemaan tietyssä merkkijärjestelmässä yksilön sijaan, mihin myös Rojola pyrkii artikkelissaan sanoessaan minän tulevan subjektiksi sitten, kun se tekee itsestään objektin eli toisen vastakohdan. Tämä tarkoittaa sitä, että subjekti esiintyy ensisijaisena ja asettaa toisen toiminnan kohteeksi eli objektiksi, jolloin minän ja toisen suhteesta muodostuu aina myös valtasuhde. (Rojola 1996: 30.) Foucault puolestaan sanoo, että tietynlainen valta tekee yksilöstä subjektin. Sanalla subjekti hän näkee olevan kaksi merkitystä: ”subject to someone else by control and dependence, and tied to his own identity by a conscience or self knowledge”. Molemmat merkitykset osoittavat kuitenkin jonkinlaisen vallan muodon, jolla subjekti alistetaan. (Foucault 1982: 212.)

Stuart Hall erottaa kolme erilaista identiteetikäsitystä: valistuksen subjektin, sosiologisen subjektin ja postmodernin subjektin. Näistä ensimmäinen perustui käsitykseen ihmisistä yhtenäisinä yksilöinä, joilla oli järkeä, tietoisuutta ja toimintakykyä ja joiden keskus koostui sisäisestä ytimeästä. Tämä ydin sai alkunsa silloin, kun ihminen syntyi, ja se kehittyi auki yksilön olemassaolon ajan pysyen kuitenkin olemukseltaan samana. Tämä keskus oli siis yhtä kuin ihmisen identiteetti. (Hall 1999: 21.) Sosiologisen subjektin sisäinen ydin ei puolestaan ollut autonominen, vaan muodostui suhteessa ”merkityksellisiin toisiin”, jotka välittivät subjektille maailmojen arvot, merkitykset ja symbolit, siis käsityksen kulttuurista. Tämä subjektikäsitys oli siis interaktiivinen – ja sen mukaan identiteetti muodostuu minän ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa. Kun subjektilla aiemmin oli yhtenäinen ja vakaa identiteetti, muuttui se tämän käsityksen mukaan pirstoutuneeksi, sillä se koostuu useasta identiteetistä, jotka voivat joskus olla ristiriidassa keskenään tai jopa yhteensopimattomia. (Mts. 21 – 22.) Niinpä siitä identifikaatioprosessista, jolla aiemmin projisoiduttiin kulttuurisiin identiteetteihin, on tulossa avoimempi, moninaisempi ja ongelmallisempi, mikä tuottaa postmodernin subjektin, jolla ”ei ole kiinteää, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä”. Identiteetti muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan tai puhutellaan meitä ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä. Tämä subjekti määrittäyty historiallisesti, ei biologisesti, sillä subjekti ottaa eri identiteettejä eri aikoina, eikä niistä koostu yhtenäistä kokonaisuutta eheän ”minän” ympärille. Tällä perusteella täysin yhtenäinen, varma ja johdonmukainen identiteetti on kuvitelmaa, ja yksilö voikin tilapäisesti identifioitua mihin tahansa mainituista identiteeteistä. (Mts. 23.)

Koska aion tutkimuksessani tarkastella myös sitä, kenen näkökulmasta kerronta tapahtuu, on tärkeää avata myös fokalisoinnin käsitettä. Teoksessaan *Kertomuksen poetiikka* Shlomith Rimmon-Kenan sanoo seuraavaa:

Teksti esittää tarinan jonkin ’prisman’ kautta, jostain ’perspektiivistä’, jonka kertoja verbali-soi, mutta joka ei välttämättä ole kertojan. Kutsun tätä välitystoimintoa ’fokalisoinniksi’ - -. (1991:92.)

Tällä Rimmon-Kenan ilmaisee sen, että fokalisointi ja kerronta ovat kaksi erillistä toimintoa, vaikka ne voidaankin joskus yhdistää. (Mts. 95.) Teoksessa mainitaan myös, että henkilön on mahdollista sekä puhua että nähdä, mahdollisesti jopa yhtä aikaa, jolloin fokalisoi-

ja ja kertoja on erittäin helppo sekoittaa toisiinsa. Lisäksi yksi henkilö pystyy kertomaan, mitä joku toinen näkee tai on nähnyt, jolloin sama henkilö voi vastata niin puhumisesta ja näkemisestä kuin kertomisesta ja fokalisoinnistakin. Tämä ei kuitenkaan ole välttämätöntä, vaikka näiden toimintojen erottelu onkin, jotta niiden välisiä suhteita on mahdollista tutkia. (Mts. 93) Fokalisoinnilla on myös objekti, fokalisoitu, siis fokalisoijan havainnoinnin kohde (mts. 95). Lisäksi olennaista fokalisoinnissa on, että se voi säilyä koko kertomuksen ajan samanlaisena, mutta se voi myös vaihdella eri fokalisoijien kesken. Fokalisoinnin pysyvyys, vaihtuvuus ja moninaisuus koskevat kuitenkin sekä toiminnan subjektia että sen kohdetta. (Mts. 99.) Fokalisoinnin kielellisistä indikaattoreista Rimmon-Kenan sanoo, että fokalisointi itsessään ei ole verbaalista, mutta osana tekstiä se on ilmaistava kielellä. Tällöin tekstin kieli on luonnollisesti kertojan kieltä, mutta fokalisointi toimii sen värittäjänä niin, että erillisen fokalisoijan havainnot peittävät kertojan kielen. Tällöin sekä kertojasta poikkeavan fokalisoijan läsnäolo että siirtyminen fokalisoijasta toiseen on mahdollista esittää kielellisin keinoin. (Mts. 106.)

Tässä luvussa käsiteltyjen termien osuudella tutkimuksessani on erityisesti kysymys siitä, miten ne liittyvät toisiinsa – ja tietenkin myös valtaan. Fokalisointia ja siten myös kerrontaa tutkimalla toivoisin kuitenkin löytäväni jonkinlaisen yhteyden näiden käsitteiden välillä: miten teossarjan kerronnassa käytetty fokalisointi vaikuttaa subjektin ja seksuaalisuuden ilmenemiseen teoksissa ja miten tämä näkyy valtasuhteissa.

2.6. Yhteiskunnallinen konteksti

Voitto Ruohosen mukaan kysymys siitä, mitä kirjallisuus sanoo meistä, ajastamme ja yhteiskunnastamme, on aluetta, jossa kriittisen kulttuurintutkimuksen ja perinteisen humanistisen tutkimuksen näkökulma liittyy yhteen. Tähän kysymykseen vastatessaan kirjallisuudentutkimus astuu sosiologisen aikalaisdiagnostiikan tavoin ”foorumille, jolla luodaan, muokataan ja uusinnetaan yhteiskuntaa koossa pitäviä arvoja, normeja ja käyttäytymismalleja”. (Ruohonen 2008: 66.) Ruohosen mielestä sosiologisia aikalaisdiagnooseja ei siis voi käyttää suoraan kirjallisuutta selittävinä tekijöinä, vaan ne on nähtävä dialogisessa suhteessa kirjallisiin teksteihin. Kirjallisuus ja aikalaisdiagnoosit käyvät siis molemmat dialogia yhteiskunnallisen todellisuuden kanssa luoden siitä omanlaisiaan kuvia. (Mts. 67.) Pertti

Alasuutarin ajatuksia tiivistäen Ruohonen sanookin, että sosiologian syntyessä teoriaksi modernista yhteiskunnasta, selittämään modernin yhteiskunnan syntyä ja kehitystä, syntyi samaan aikaan rikoskirjallisuus kuvaamaan samaa modernisoituvaa yhteiskuntaa omasta näkökulmastaan (mts. 69). Ruohosen mukaan ei kuitenkaan voida väittää, että rikoskirjallisuus olisi aina toiminut aikalaisdiagnostisesti, sillä rikoskirjallisuuden historiassa voidaan havaita katkoksia ja murtumia. Samaan aikaan kun salapoliisikirjallisuuden kultakautena 1920 – 1930 -luvulla vallitsevaksi kirjalliseksi muodoksi vakiintui palapelidekkari, jossa yhteiskuntakuvaus on ohutta ja stereotyyppistä, oli yhteiskuntakriittinen ja aikalaisdiagnostinen rikoskirjallisuus voimissaan yhdysvaltalaisessa kovaksikeitetyssä rikosromaanissa. Eurooppalaiseen rikoskirjallisuuteen tällainen aikalaisdiagnostinen ja yhteiskuntakriittinen ote tuli ensin Ruotsissa, mistä se levisi muihinkin pohjoismaihin ja vähitellen myös muualle Eurooppaan. 2000-luvulla aikalaisdiagnostiikka ja poikkeuksellisen kriittiset äänenpainot ovat Ruotsissa nousseet huippuunsa. (Mp.)

Käsittelenäni trilogia sijoittuu 2000-luvun alkupuolen Ruotsiin, ja siten edustaa juuri edellä mainittua aikalaisdiagnostista ja yhteiskuntakriittistä rikoskirjallisuutta. Tämä ilmenee muun muassa niin, että trilogia sisältää myös lyhyitä ”tietoiskuja” kohdissa, joissa romaanissa alkaa uusi osa. Tietoiskut kertovat lisää sellaisesta aiheesta, joka jotenkin liittyy kyseisen teoksen tematiikkaan. Näistä tärkeimpiä ovat ensimmäisen osan tietoiskut, joista käy ilmi tilastotietoa naisiin kohdistuvasta väkivallasta Ruotsissa. Ensimmäisen romaanin ensimmäinen osa on nimeltään ”Kiihoke”, ja sen kansilehdellä sanotaan, että ”Ruotsalaisnaisista 18 prosenttia on jossain elämänsä vaiheessa kokenut miehen uhkaavan itseään” (Miehet: 11). Toisen osan nimi on ”Seurausten erittelyä”, joka ilmoittaa, että ”Ruotsalaisnaisista 46 prosenttia on joutunut miehisen väkivallan kohteeksi” (mts. 137), kolmas osa ”Fuusioita” kertoo puolestaan, että 13 prosenttia Ruotsin naisista on joutunut karkean seksuaalisen väkivallan uhreiksi seksisuhteidensa ulkopuolella (mts. 289) ja neljäs ja viimeinen osa ”Hostile Takeover”, että 92 prosenttia ruotsalaisnaisista, jotka viimeksi väkivaltaa kokiessaan ovat joutuneet seksuaalisen väkivallan kohteeksi, eivät ole ilmoittaneet asiasta poliisille (mts. 467).

Nämä tilastotiedot ovat peräisin tutkimuksesta *Slagen dam – Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige* (Lundgren et al, 2001) ja niiden informaatiot korostavat teoksen nimikkoteemaa, siis miehiä, jotka vihaavat naisia. Valtasuhteet huomioon ottaen nämä väli-

palat nostavat esiin patriarkaattisen yhteiskunnan ongelman eli korostavat miesten ja naisten välistä yhteiskunnallista epätasa-arvoa. Toisaalta ne myös ilmentävät teossarjan yhteiskunnallista kontekstia yhdistyessään tarinaan: kirjailija auttaa lukijaa yhdistämään todellista tilastotietoa lukemaansa ja tuo siten sekä teoksen yhteiskunnallisuutta että itse tarinaa todellisemmaksi sekä lähemmäs lukijaa.

Vaikka mainitsemani tietoiskut eivät suoraan liitykään Lisbethiin ja ovat muutenkin tarinasta irrallisia, on niillä mielestäni olennainen rooli teossarjaa analysoitaessa. Romaanien yhteiskunnallisuudesta johtuen yhteiskunnalla ja sillä, miten se romaaneissa esitetään, on merkitystä tulkinnassa. Toisen osan vastaavat tietoiskut liittyvät matemaattisiin yhtälöihin ja kolmannen amatsoninaisiin, joten niillä ei ole samanlaista yhteiskunnallista tematiikkaa, vaikka ne kyseisten teosten teemoihin liittyvätkin. Myös Anna Westerståhl Stenport ja Cecilia Ovesdotter Alm ovat kiinnittäneet huomiota näihin kohtiin artikkelissaan *Corporations, Crime, and Gender Construction in Stieg Larsson's The Girl with the Dragon Tattoo. Exploring Twenty-first Century Neoliberalism in Swedish Culture* (2009: 159 – 160), jossa he mainitsevat, että sukupuoli ja liikeala rinnastetaan näissä tietoiskuissa, joissa teoksen osan nimi on liikealan jargonia ja varsinainen asia tilastotietoa naisiin kohdistuvasta väkivallasta.

Teoksessaan *Det nya klassamhället* Joachim Israel ja Hans-Erik Hermansson jakavat kapitalistiset maat kolmeen ryhmään maiden käyttämän hyvinvointiohjelman mukaan. Kolmanneksi ryhmäksi he luokittelevat Skandinavian yleisellä hyvinvointijärjestelmällä, joka käsittää jopa keskiluokan ja jonka eräänä tavoitteena on tasa-arvo. (Israel 1996: 97 – 98.) Ruotsin historiasta puhuessaan he kuitenkin nimenomaan mainitsevat kasvavan työttömyyden sekä sosiaali- ja talousturvan murenemisen tunteen aiheuttaneen vihamielisyyttä ulkomaalaisia ja maahanmuuttajia kohtaan. Lisäksi ennakoluulot ja yleistyksen ovat muuttuneet tavallisemmiksi. Israel sanookin seuraavaa: ”Om man saknar positiva identifikationsmöjligheter kan man alltid välja ut en grupp människor och betrakta dem som anorlunda, som en ”out-group” och genom hat och aggressivitet styrka identifieringen med den egna gruppen” (mts. 21). Eräänlaiseksi syyksi tällaiselle nationalismille Israel nimeää sen, että Ruotsista on aiemmin puuttunut tietynlainen isänmaallisuus. Vasta 80- ja 90-luvuilla ruotsalaiset alkoivat olla ylpeitä ruotsalaisuudestaan sen sijaan, että olisivat olleet ylpeitä solidaarisuudestaan, niin kuin siihen asti. Toisaalta ruotsalaiset ovat myös sitä miel-

tä, että EU-jäsenyyden pitäisi saada heidät tuntemaan itsensä eurooppalaisiksi eikä ruotsalaisiksi. Israel ihmettelee, ettei vanha oikeistosuuntautunut patriotismi saanut vasta-kaikua uusien konservatiivisten, EU-suuntautuneiden ryhmien keskuudesta, vaan ruotsalainen nationalismi sai jalansijaa EU:ta vastustavien, usein vasemmalle kallistuvien ryhmien joukosta. (Mts. 21 – 22.)

Israel määrittelee hyvinvointivaltion Gunnar ja Maj-Britt Inghen sanoin: hyvinvointivaltio luo turvallisuutta ja varmuutta kaikille kansalaisille. Kaikille turvataan minimi elämän välttämättömään tarpeeseen jopa sosiaalisen kriisin, sairauden, onnettomuuden, vanhuuden tai muun tarpeen edessä. Tarkoitus olisi, ettei mikään ryhmä jäisi ulkopuolelle ja että elintaso pysyisi inhimillisenä. (Israel 1996: 22.) Ruotsalainen hyvinvointimalli on Israelin mukaan muotoutunut neljän periaatteen pohjalta: Ensiksikin hyvinvointimallin tulisi olla *yleinen* eli että kaikki ihmiset tuloista riippumatta olisivat oikeutettuja esimerkiksi eläkkeeseen tai vanhempainrahaan. Toiseksi sen tulisi *antaa tuloturvaa*, siis että tuet maksettaisiin suhteessa yksilön tuloihin tiettyyn kattoon asti. Kolmanneksi sen tulisi olla *suhteellisen homogeeninen*, mikä tarkoittaa sitä, että vakuutusturva on suurelta osin kerätty valtiolliseen vakuutusjärjestelmään. Neljäntenä periaatteena on pyrkimys *täystyöllisyyteen*. (Mts. 23 – 27.)

Ruotsin yhteiskunta on muuttunut agraariyhteiskunnasta teollisuusyhteiskunnaksi ja myöhemmin jälkiteolliseksi yhteiskunnaksi. Israelin mukaan Ruotsin yhteiskunnan määrittelyminen jälkiteolliseksi tai tietoyhteiskunnaksi on kuitenkin lähinnä teknokraattinen unelma. Hän mainitsee, että toinen tärkeä muutos yhteiskunnassa on palvelusektorin kasvu, sillä se työllistää jatkuvasti enemmän ihmisiä samalla kun teollisuuden alalla työllistettyjen määrä vähenee teknisten rationalisaatioiden kasvattaessa teollisuuden tuotantoa ja tuottavuutta. (Israel 1996: 172.) Valtakunnallisella tasolla teollisuusyhteiskunnat ovat olleet Neuvostoliittoa lukuun ottamatta kapitalistisia, ja Israel toteaa jopa kapitalismin muuttuneen. Kapitalismi toimi pääasiassa kansan rajoissa, mutta kun uusia markkinoita pyrittiin valtaamaan, alkoi imperialistinen kausi: teollisuusyhteiskunnat yrittivät saada alleen teollistumattomia maita saadakseen menekkiä tuotteilleen ja päästäkseen käsiksi halpoihin raaka-aineisiin. Kolmas kausi, jota Israelin mukaan nyt eletään, karakterisoidaan niin, että tavaroitten, mutta myös palveluiden, tuottaminen tapahtuu ylikansallisuuden pohjalta. Tätä johtavat suuret moni- tai ylikansalliset yhtiöt, ja tuotannon globalisointi on tapahtunut siellä, missä työvoima on halvinta. Elektroniikan kehityksen myötä ovat spekulatiolle perus-

tuneet finanssimarkkinat laajentuneet, mikä yhdessä sen kanssa, että nykypäivän voitot kehitetään näillä markkinoilla eikä tuotannossa, karakterisoivat kapitalismin kolmatta kautta. Israel huomauttaa, että kapitalistinen voitontavoittelu on muuttunut häikäilemättömämmäksi ja estottomammaksi. (Mts. 173.)

David Harvey pohtii uusliberalismin saavutuksia ja toteaa, että sen todelliset saavutukset ovat melko mitättömiä. Harveyn mielestä uusliberalismi on pääosin epäonnistunut maailmanlaajuisen talouskasvun kiihdyttämisessä ja että uusliberalismin ainoa systemaattinen saavutus on ollut inflaation hillintä. Ruotsin ”rajattu uusliberalisaatio” on kuitenkin Harveyn mukaan saavuttanut huomattavasti parempia tuloksia kuin esimerkiksi Ison-Britannian kokonaisvaltainen uusliberalisointi, sillä Ruotsissa ”henkeä kohden lasketut tulot ovat suuremmat, inflaatio matalampi ja vaihtotase suhteessa muuhun maailmaan tasapainoisempi, ja kaikki kilpailukykyä ja yritysmuuntoisyyttä osoittavat indikaattorit ovat Ruotsille suotuisampia”. (Harvey 2008: 189 – 191.) Lisäksi elämänlaatua mittaavat indikaattorit ovat Ruotsissa korkeampia, ja ruotsalaisten odotettu elinikä on maailman kolmanneksi pisin, köyhien osuus on Isoon-Britanniaan verrattuna matalampi ja lukutaidottomuus on Ruotsissa vähäisempää sekä sosiaalinen liikkuvuus suurempaa. (Mts. 191.)

3. SALANDER JA YKSITYINEN VALTAPROBLEMATIIKKA

3.1 Perhesuhteet

Lapsena Lisbeth asui äitinsä ja kaksoissisarensa Camillan kanssa. ”He olivat niin erilaiset, että tuntui epätodennäköiseltä, että he olivat edes kasvaneet samassa kohdussa” (Tyttö: 105), luonnehditaan sisaruksia. Jo ala-asteella Camilla olikin tehnyt selkeää eroa Lisbethiin, eivätkä tytöt kulkeneet yhdessä koulumatkoja tai hakeutuneet toistensa seuraan ja äidin sairastumisen jälkeen 12-vuotiaat kaksoiset muuttivat eri sijaisperheisiin (mp).

Lisbethin isä, Alexander Zalatšenko on neuvostoliittolainen orpo, joka oli osa valtion koekilua kasvattaa orpolapsista eliittisotilaita. Zalatšenko kävi myös GRU:n eli sotilastiedustelupalvelun erikoiskoulutuksen ja hänestä tuli huippuagentti. Lopulta hän joutui epäsuosiin ja loikkasi Ruotsiin, jossa turvallisuuspoliisi antoi hänelle uuden henkilöllisyyden sekä suojelua tietoja vastaan. (Tyttö: 572 – 576.) Ruotsissa Zalatšenko tapasi Lisbethin äidin ja myöhemmin lasten synnyttyä mies ilmestyi kotiin tasaisin väliajoin, jolloin lopputulos oli aina Agneta Salanderin pahoinpitely – tyttäristään mies ei ollut kiinnostunut (Tyttö: 598).

Taipumus pahoinpitelyihin osoittaa, että Zalatšenkolla on selkeä valta perheeseensä, mikä pätee myös miehen ollessa poissa: Agneta odottaa miestään kotiin ja tyttäret pelkäävät tämän tuloa. Yhden pahoinpitelyn Lisbeth keskeytti lyömällä isäänsä leipäveitsellä olkapäähän (Tyttö: 600), minkä jälkeen Zalatšenko katosi ja Lisbeth jäi valmistautumaan isänsä paluuseen:

Zalatšenko pysyi näkymättömissä monta kuukautta. Lisbeth odotti hänen tuloaan ja varustautui sen varalta. Hän oli lintsannut koulustakin joka toinen päivä ja vartioinut äitiään. - - Lisbeth oli 12-vuotias ja tunsikin olevansa vastuussa äidistään, joka ei uskaltanut mennä poliisin puheille eikä pystynyt katkaisemaan suhdettaan Zalatšenkoon tai ei ehkä edes ymmärtänyt asian vakavuutta. Mutta tietenkin Zalatšenko ilmestyi juuri sellaisena päivänä, kun Lisbeth oli koulussa: Lisbeth tuli kotiin juuri kun mies oli lähdössä. Mies ei sanonut mitään. Hän vain nauroi. Lisbeth meni sisään ja löysi äitinsä tajuttomana keittiön lattialta. - - Lisbeth juoksi hänen [Zalatšenko] peräänsä ja sai hänet kiinni juuri kun mies istui autoonsa. Mies avasi ikkunan luultavasti sanoakseen jotain. - - Hän [Lisbeth] heitti autoon maitotölkin, jonka oli täyttänyt bensalla. Perään hän viskasi palavan tulitikun. (Tyttö: 601.)

Tapaus aiheutti Zalatšenkolle vakavia vammoja, jotka johtivat toisen jalan amputoimiseen – Agnetan pahoinpitely puolestaan jätti jälkeensä aivovaurioihin johtavia verenpurkauksia. Lisbethin reaktio äitinsä pahoinpitelyyn on osoitus vastarinnasta ja yrityksestä horjuttaa

Zalatšenkon valta-asemaa perheessä. Lopputulos, mielisairaalaan joutuminen, on puolestaan tapa rangaista syyllistä rajaamalla tämän vapauksia, tässä tapauksessa loppuelämäksi. Rangaistuksen tarkoituksena on myös salata asioita, jotka horjuttaisivat turvallisuuspoliisin valtaa tullessaan ilmi. Toisaalta isän käyttäytyminen on esimerkki alistavasta vallasta, tietynlaisesta vapauksien mahdollisesti tiedostamattomastakin rajaamisesta: Lisbeth Salander ei ole saanut edes peruskoulun päättötodistusta liiallisten poissaolojen takia (Miehet: 47), poissaolot puolestaan selittyvät pelolla isän paluusta ja tarpeella olla suojelemassa äitiä, mikä viittaa siihen, että Lisbethin lapsuudesta alkaneet ongelmat juontavat juurensa pelkoon, jonka isän läsnä- tai poissaolo tai epätietoisuus kummastakin aiheuttaa. Isän katoaminen ei kuitenkaan poista epätietoisuutta, sillä sukulaisuussuhde ”Zala”-nimiseen rikolliseen selviää Lisbethille vasta kauan sen jälkeen kun hän on alkanut tutkia ihmiskauppaan liittyviä murhia – sisaruussuhteesta Niedermanniin hän saa tietää vieläkin myöhemmin. Tämä toki muuttaa Lisbethin suhtautumista murhatutkimuksiin, sillä enää ei ole kysymys vain siitä, että Lisbeth olisi murhaepäilty, vaan selkeästä hyökkäyksestä tyttöä vastaan.

Kuten ohimennen mainitsin, moottoripyöräjengin kanssa yhteistyötä tekevä rikollinen nimeltä Ronald Niedermann paljastuu Lisbethin velipuoleksi. Niedermann toimii isänsä kätyrinä ja sairastaa harvinaista tautia nimeltä congenital analgesia, geenivirhettä, jonka takia hän ei tunne minkäänlaista kipua (Tyttö: 632). Kokonsa takia Niedermanniin viitataan teoksessa usein nimellä ”vaalea jättiläinen”, mikä kuvastaa miehen fyysistä suhdetta muihin: sen lisäksi, että hän on valtavan kokoinen ja siksi vaikea vastus, on hänelle mahdotonta tuottaa kipua. Tästä syystä hän toimiikin oivana välineenä vammautuneen vanhuksen kostoprojektissa. Vaikka Lisbethin holhooja Bjurman palkkasikin Zalatšenkon hankkimaan Lisbethin raiskausnauhan, on selvää, että Zalatšenko haluaa kääntää pääläellään olevan isän ja tyttären välisen suhteen normaaliksi – isän vallan alaiseksi. Alistettuaan tyttärensä fyysisesti aseella uhkaamalla Zalatšenko pönkittää valta-asemaansa verbaalisesti nimittelemällä Lisbethin äitiä huoraksi sekä pilkkaamalla Lisbethin seksuaalista suuntautumista Bjurmanin tekemään raiskaukseen liittyen:

Kyllä oli miehellä huono maku. Olen lukenut lehdistä, että sinä olet joku saakelin lesbo. Ei mikään ihme. Ymmärrän mainiosti, ettei sinua kukaan halua. (Tyttö: 659.)

Toisen osan loppu kertoo myös isän ja pojan välisestä suhteesta, kun Lisbethille paljastuu hänen ja Niedermannin välinen sukulaisuus. Lisbeth syyttää isäänsä siitä, että tämä on teh-

nyt pojastaan murhaajan, johon Zalatšenko kuittaa olevansa vain ”auttanut häntä käyttämään lahjojaan” (Tyttö 661). Lisäksi Niedermann on isänsä mukaan ”ainoa, joka jatkaa Zalatšenkojen geeniperimää” (mp), joskin juuri tottelevaisuutensa ja isän auktoriteettiin alistuvuutensa sekä hyödyllisen ruumiinrakenteensa takia.

Muutama luodinreikä ja elävältä hautaaminen ei kuitenkaan riitä isän ja tyttären välisen valtataistelun päätepisteeksi, sillä Lisbeth kaivautuu ylös maan alta metallisen savukerasian avulla ja pysyy valtapelissä mukana. Perheen kostokierre ja voitontahto on yltenyt niin suureksi, ettei taistelu lopu ennen kuin jompikumpi osapuoli on lopullisesti pois pelistä. Niinpä vielä sairaalassa maatessaankin Lisbeth joutuu pelkäämään isäänsä. Hänen aivoistaan on juuri kaivettu Zalatšenko ampuma luoti eikä hän pysty liikkumaan – Zalatšenko puolestaan tietää, missä huoneessa Lisbeth on ja kykenee kömpelöön liikkumiseen kyynärsauvojen kanssa. (Pilvilinna: 132.) Zalatšenko käy myös hiippailemassa Lisbethin ovella keskellä yötä ryhtymättä sen kummempiin toimenpiteisiin, mikä osoittaa tarvetta näyttää Lisbethille, että hän tietää tyttären sijainnin ja että hänellä olisi mahdollisuus tehdä tälle jotain. Epätietoisuuden varjostama ihmissuhde näkyy myös tässä, sillä Zalatšenko tietää tyttärensä olinpaikan ja pääsee liikkeelle, kun taas Lisbeth ei kykene liikkumaan, vaikka onkin äänien perusteella laskenut isän sijaitsevan parin huoneen päässä. Isän ja tyttären kamppailu vallasta loppuu kuitenkin pian, kun turvallisuuspoliisin salaisen Sektio-ryhmän jäsen Evert Gullberg saapuu sairaalaan ilmoittamaan, ettei Sektio halua enää peitellä Zalatšenko jälkiä. Gullberg ampuu ensin Zalatšenko ja sitten itseään. (Pilvilinna: 181 – 183.)

Kuten jo muutamasta kohdasta on käynyt ilmi, on tieto ja sen rajaaminen olennainen osa isän ja tyttären välistä suhdetta. Ensimmäinen Foucault'n tutkimista ontologioista, olemisen suhteessa totuuteen eli muodostuminen tiedon subjektiksi nousee tässä kohden merkitykselliseksi. Kuten jo aiemmin lainasin, Foucault kokee, ettei salassapito ole tiedon väärinkäyttöä, vaan ehto sen toimivuudelle (Foucault 1998: 65), ja tässä erittäin tärkeä piirre: lapsena Lisbeth ei tiedä isänsä tarkoitusperiä tai sitä, milloin tämä tulee perheen luokse tai mitä tekee tultuaan – myöhemmin Lisbeth ei tiedä isänsä olevan kaiken murhasyytteisiin ja ihmiskauppaan liittyvän hämmentämisen takana. Toisaalta Zalatšenko on myös tavallaan syy Lisbethin sulkemiseen St. Stefansiin, sillä tyttären piilottamisella pyritään siihen, ettei neuvostoloikkari paljastu. Tieto on valtaa ja tässä valtasuhteessa selkeä perusta vallankäy-

tön toimivuudelle, sillä Zalatsenko on tietoinen perheensä olinpaikasta Lisbethin lapsuusaikoihin, samoin kuin ainakin osasta Lisbethin elämää vielä aikuisiälläkin. Lisbeth sen sijaan ei tiedä edes veljensä olemassaolosta.

Vaikka Zalatsenko onkin poissa pelistä, eivät sisarusten välit ole vielä selvitettyt. Sillä aikaa kun Lisbeth makaa sairaalassa ja oikeudenkäynti on kesken, Niedermann piileksii isänsä omistamassa tiilitehtaassa ja päättää, ettei pakene maasta ennen kuin on etsinyt Lisbethin käsiinsä ja saanut tämän hengiltä. (Pilvilinna: 770.) Niedermannin onneksi Lisbeth saapuu paikalle kuin tilauksesta, ja kuten Niedermann asian kokee, vierailu muuttuu ”veljen ja sisaren keskinäiseksi kisailuksi” (Pilvilinna: 773). Pitkä piilos- ja hippaleikki tyhjässä tiilitehtaassa päättyy siihen, että Lisbeth naulaa Niedermannin jalat kiinni lattiaan naulapyssyllä. Oikeudenkäynnin jälkimainingeissa Lisbeth alkaa kuitenkin miettiä seurauksia ja päättää jättää veljensä henkiin. Niinpä hän antaa muiden hoitaa likaisen työn ja soittaa Svavelsjö MC:n moottoripyöräjengiläisille kertoakseen heille Niedermannin olinpaikan, minkä jälkeen lähettää poliisille viestin Niedermannin sijainnista sekä moottoripyöräjengiläisten aikomuksesta tämän murhaan. (Pilvilinna: 779.)

Katsellessaan poliisiautojen saapumista tiilitehtaalle Lisbeth tajuaa yhtäkkiä olevansa vapaa. ”Tarina, joka oli alkanut sinä päivänä kun hän oli syntynyt, päättyi nyt tällä tiilitehtaalla”, hän tuumaa ja palaa kotiin (Pilvilinna: 780). Mihin kaikkeen vapaus ja tarinan päättyminen ikinä viittaakin, tarkoittaa se ainakin lopullista pistettä Lisbethin perhesuhteisiin. Kaksoissisko Camilla on vielä elossa, mutta poissa maisemista ja Lisbethin vanhemmat ja veli ovat kaikki kuolleita. Sekoittamalla moottoripyöräjengin perhesuhteisiinsa, koska tiesi näillä olevan kaunoja Niedermannia kohtaan, Lisbeth onnistui voittamaan molemmat pelit, niin veljensä kuin jenginkin kanssa ja välttyi itse seurauksilta.

Lisbethin ja hänen isänsä suhde on osuva esimerkki Foucault'n dispositiivista, siis nimenomaan vallankäyttöön liittyvistä kamppailuista ja kiistoista, jotka viedään melko pitkälle palopommien ja kirveiden maailmaan. Valtataistelu etenee myös selkeissä erissä, jotka osapuolet aloittavat vuorotellen päästäkseen takaisin niskan päälle. Se, että Zalatsenkon olemiseen Ruotsissa liittyy paljon valtiotason salaisuuksia, vaikuttaa myös perheen sisäisiin suhteisiin ja nostaa miehen asemaa: hänellä on turvanaan koko turvallisuuspoliisi ja erityisesti sen salajaosto Sektio, Lisbeth puolestaan on aivan yksin liittoumaa vastaan. Täs-

sä tapauksessa vallan mekanismit ovat erinomaisen hyvin kätkeytyjä, sillä Lisbethillä ei ole aavistustakaan isänsä taustoista tai taustajoukoista. Tästä syystä hän nouseekin myöhemmin kapinaan kaikkia auktoriteetteja vastaan ajatellessaan, ettei häntä haluta kuunnella, vaikka todellinen syy tytön laiminlyömiseen onkin ollut salajaoston tarve peitellä Zalatšenkon jälkiä. Toisaalta tämä valtasuhde on erinomainen esimerkki siitä, miten valtasuhteet vaikuttavat toisiinsa ja miten suhteellisen pieni sosiaalinen suhde voi olla osa huomattavasti laajempaa kokonaisuutta. Lisbeth Salanderin ja hänen isänsä välinen suhde on nimittäin syy Lisbethin kokemaan vääryyteen niin lapsena kuin vielä aikuisiälläkin. Vaikka Zalatšenko ei itse suoranaisesti olekaan syyllinen esimerkiksi Lisbethin sulkemiseen nuorisopsykiatriselle osastolle, tapahtuu se kuitenkin hänen *takiaan*. Erona tälle on siis vaihtoehto siitä, että Salander suljettaisiin isänsä *tahdosta*. Tämä esimerkki osoittaa valtasuhteiden kentän laajuuden: isän ja tyttären suhde ulottuu valtiotasolle saakka.

3.2 Ystävyysuhteet

Lisbeth Salander ”ei ole vaarallinen ihmisille, jotka antavat hänen olla ja kohtelevat häntä kunnioittavasti”, sanoo hänen entinen holhoojansa Holger Palmgren (Tyttö: 611). Rikostarkastaja Bublanski ei puolestaan ymmärrä kuvaa, jonka on kuulustelujen perusteella saanut Salanderista:

”Minä en käsitä, mikä sinua [Blomkvist] ja Armanskia vaivaa” hän sanoi. ”Lisbeth Salander on seilannut psykiatrisessa hoidossa teini-ikäisestä lähtien”, sanoi Bublanski. ”Oikeuspsykiatrinen tutkimus ja käräjäoikeuden tuomio ovat todenneet hänet epäpäteväksi hoitamaan omia asioitaan. Hänet on julistettu oikeustoimikelvottomaksi. Hänellä on dokumentoitu olevan taipumusta väkivaltaisuuteen, ja hänellä on ollut kahnauksia viranomaisten kanssa koko ikänsä. Ja nyt häntä epäillään erittäin todennäköisin syin... osallisuudesta kaksoismurhaan. Ja sekä sinä että Armanski puhutte hänestä kuin jostain prinsessasta.” (Tyttö: 299.)

Jos Lisbeth vaikuttaa joidenkin silmissä prinsessalta, sen tuskin voi sanoa johtuvan siitä, että nämä henkilöt tuntevat hänet paremmin: esimerkiksi Lisbethin seksikumppani Miriam Wu ihmettelee, haluaako Lisbeth ylipäänsä tuntea ketään, sillä Miriamin mielestä tämä on anonyymein ja luoksepääsemättömin hänen tietämistään ihmisistä (Tyttö: 136). Myös Blomkvist toteaa, ettei kukaan voi hänen uskoakseen tuntea Lisbethiä hyvin, sillä tyttö on sulkeutunein hänen koskaan tapaamistaan ihmisistä (mts: 330). Tässäkin on kyse tiedosta vallankäytössä, sillä Salander haluaa pitää itsensä mahdollisimman anonyyminä. Kuten jo

edellisessä luvussa mainitsin, salassapito on ehto tiedon toimivuudelle (Foucault 1998: 65), eikä Salander halua edes lähimmäistensä tietävän hänestä liikaa. Juuri tästä syystä Blomkvistille tulee yllätyksenä rikostarkastaja Bublanskin yllä olevat sanat: Blomkvist on pitänyt Salanderia hieman erikoisena tyttönä, joka on työssään erinomainen, mutta miehellä ei ole ollut mitään käsitystä Salanderin holhouksenalaisuudesta tai diagnooseista.

Milton Securityn kroatialaissyntyisen johtajan Dragan Armanskin kautta fokalisoituva romaanisarjan ensimmäinen kohta, jossa puhutaan Salanderista, on seuraavanlainen: ”[Armanski] tarkasteli epäluuloisena kolmekymmentäkaksi vuotta nuorempaa työtoveriaan Lisbeth Salanderia ja totesi tuhannennen kerran, että tuskin kukaan oli yhtä väärässä paikassa kuin Lisbeth tässä maineikkaassa turvapalveluyrityksessä”. Hän jatkaa kuitenkin, että Salander oli ”ilman muuta pätevin tutkija, johon hän koskaan oli alalla törmännyt”. Lisäksi hän mainitsee, että Salander kirjoittaa erinomaisesti ja raportoi laajemmin kuin mitä häneltä odotetaan. (Miehet: 40 – 41.) Toisaalta Armanski pitää Salanderia tunnekylmänä, mutta on myös huolissaan firmansa imagosta, joka hänen mukaansa on ”konservatiivisen jäykkä” ja johon Salander sopii ”yhtä uskottavasti kuin kaivinkone venemessuille”. Armanskin on myös ollut vaikea sopeutua siihen, että

hänen tähtitutkijansa oli kalpea, anorektikon näköinen tyttö, jolla oli sänkitukka ja lävistyksiä nenässä ja kulmakarvoissa. Hänellä oli kahden sentin ampieistatuointi kaulassa, kiehkura vasemman käsivarren hauiksessa ja toinen nilkassa. - - Armanski oli huomannut että lapaluun päälle oli tatuoitu isohko lohikäärme. Luonnostaan Lisbeth oli punatukkainen, mutta hän oli värjännyt tukkansa sysimustaksi. Hän näytti siltä kuin olisi juuri herännyt hard-rock-jengin kanssa viettämistään viikon mittaisista orgioista krapulaan. - - Hän oli yksinkertaisesti syntynyt laihaaksi, hänellä oli hento luusto, joka teki hänestä tyttömäisen ja hauraan. Hänellä oli pienet kädet, kapeat nilkat ja rinnat, joita tuskin erotti vaatteiden alta, hän oli kaksikymmentäneljävuotias mutta näytti neljätoistavuotiaalta. (Miehet: 43.)

Tällainen on teossarjan ensimmäinen luonnehdinta Lisbeth Salanderin ulkonäöstä. Lisäksi Armanski jatkaa, että ”ehostuksen – joskus hän käytti vastenmielistä mustaa huulipunaa – tatuointien, ja lävistysten takaa pilkotti suorastaan... hmm... puoleensavetävä nuori nainen” (mp). Lisbethin holhooja Holger Palmgren puhui Armanskin palkkaamaan tytön, ja Armanski oli katunut valintaansa heti tavattuaan uuden työntekijänsä. Armanskin mielestä ”tyttö ei ainoastaan näyttänyt sekopäältä”, vaan hänen silmissään Salander myös oli sitä, sillä tämä oli jättänyt yläasteen kesken, ei ollut käynyt lukiota eikä hänellä varsinkaan ollut mitään korkeampaa koulutusta. Niinpä Lisbeth aloitti työnsä keittämällä kahvia, jakamalla postia ja hoitamalla kopiokonetta välittämättä normaaleista työajoista tai -rutiineista. Muita työntekijöitä hän kyllä ärsytti, ja hänet tunnettiin pian ”tyttönä, jolla oli kaksi aivosolua”:

toinen hengittämistä ja toinen pystyssä pysymistä varten. Hänen kanssaan oli myös mahdollista keskustella, eikä huumoristakaan ollut apua: ”Hän joko tuijotti vastapuolta suurin ilmeettömin silmin tai näytti selvästi ärtymyksensä”. (Miehet: 44.)

Kuukauden jälkeen Armanski kutsuikin Salanderin huoneeseensa ja aikoi antaa tälle potkut. Puhuessaan työntekijän väärästä asenteesta ja siitä, että tämän olisi parempi vaihtaa työpaikkaa, Armanski kuuli ensimmäistä kertaa Salanderin puhuvan enemmän kuin vain yksittäisiä sanoja. Tyttö keskeytti työnantajansa sanomalla: ”Minä jumalauta pystyn ottamaan selvää mitä tahansa kenestä tahansa, ja jollet osaa hyödyntää minua mihinkään muuhun kuin postin lajitteluun, olet idiootti”. Lisäksi hän paljastaa, että eräs työntekijöistä on erittäin huolimaton turvallisuusasioissa ja tekee raportitkin ilman kunnollisia lähteitä. Armanski vaatii Lisbethiä todistamaan väitteensä, ja lopputulos on seuraava:

Armanski oli hämmentynyt ja kiukkuinen itselleen, kun kaikesta päättäen oli arvioinut tytön niin täysin väärin. Hän oli pitänyt Lisbethiä tyhmänä, suorastaan jälkeenjääneenä. Hän ei ollut odottanut, että tyttö, joka oli lintsannut peruskoulustakin niin paljon ettei ollut saanut edes päästötodistusta, kirjoittaisi raportin, joka ei ollut vain kielellisesti korrekti vaan sen lisäksi sisälsi havaintoja ja informaatiota, jota hänen oli vaikea käsittää tytön hankkimaksi. (Miehet: 46-47.)

Tästä johtuen Armanski ei irtisanonutkaan Lisbethiä, vaan päätti kutsua tämän puhutteluun saadakseen työstä hieman enemmän selvää. Ongelmat eivät kuitenkaan loppuneet, sillä Lisbeth ei aikonut sopeutua firman normaaleihin toimistorutiineihin. Toisaalta Armanski ei myöskään ollut selvillä omista tunteistaan Salanderia kohtaan, sillä tämä oli ”kuin epämuakava kutina, luotaantyöntävä, mutta samalla houkutteleva”. (Miehet: 48.) Armanski on kyllä tietoinen siitä, että hänen naismakunsa on aivan jotain muuta, mutta hän luonnehtii-kin tyttöä avaruusolennoksi, joka edustaa ”epätodellista elämää, joka kiehtoi Armanskia mutta jossa hänellä ei ollut osaa eikä arpaa – ja johon Lisbeth ei häntä edes päästänyt” (mts. 49).

Salanderista ja Armanskista tuli lopullisesti ystävät Milton Securityn pikkujouluissa. Juhlissa Armanski yritti sanoa Lisbethille pitävänsä tästä ja yritti halata tyttöä. Lisbeth pakeni paikalta ja ilmestyi takaisin vasta kolmen viikon kuluttua kahvikuppien ja kysymyksen ”Dragan, himottaako sinua päästä pukille?” kanssa. Tytön poissaolo oli Armanskille kidutusta, ”melkein henkilökohtainen rangaistus”, ja hän toteaa-kin ensimmäistä kertaa tajunneensa ”olevansa Lisbeth Salanderin vallassa”. (Miehet: 50 – 51.) Pitkän keskustelun aika-

na Salander antaa ymmärtää olevansa jossain mielessä kiinnostunut pomostaan:

Sinä olet joskus tosi tyhmä ja ärsyttävän byrokraattinen mutta toisaalta olet myös puoleensa vetävä mies ja... ja minäkin tunnen joskus... Mutta sinä olet minun pomoni ja olen tavannut sinun vaimosi ja haluan pitää työni ja tyhmintä mitä voisin tehdä olisi seota sinuun. - - Tiedän vallan hyvin mitä olet tehnyt minun hyväkseni enkä ole kiittämätön. - - Mutta rakastajaa en sinusta halua, etkä sinä myöskään ole minun isäni. (Miehet: 52.)

Lainaus osoittaa Lisbethin kiitollisuuden, mutta pyrkii myös näyttämään tämän aikuisuuden ja itsenäisyyden. Hän ilmaisee asiansa selkeästi ja hieman tönkeyästi, mutta myös vihaillen ja sellaisella vakavuudella, jota ei voi kyseenalaistaa. Armanski pyytää Salanderilta ystävyyttä ja luottamusta, johon Lisbeth vain hymähtää, mutta Armanski jatkaa:

Sinä et ole niitä ihmisiä, joiden kanssa on helppo ystävästyä - -. Olen ymmärtänyt ettei halua kenenkään sekaantuvan elämäsi, ja omalta osaltani yritän olla tekemättä niin. Mutta sopiiko, että edelleen pidän sinusta? (Miehet: 53.)

Tähän Lisbeth vastaa nousemalla tuolista ja menemällä halaamaan Armanskia. Tapaus on ainoa kerta, kun Lisbeth osoittaa hellyyttä Armanskia kohtaan tai ylipäänsä koskettaa häntä, mikä osoittaa, että kaikki fyysinen kanssakäyminen ystävyssuhteessa on Lisbethin vallan alaisena. ”Minusta tuntuu, että sinä purisit minua käteen, jos koskettais sinua sormellani” (Miehet: 52), Armanski sanoo myös. Molemmat lainaukset ilmentävät pelonsekaista kunnioitusta pienikokoista työntekijää kohtaan, erityisesti Armanskin tarve kysyä, sopiiko Salanderille, että hän edelleen pitää tytöstä.

Huomattavaa on, että kaikki tämä kerrotaan Armanskin näkökulmasta. Lisbethistä annetaan alusta asti hieman omituinen kuva, jota ei yhtään lievennä se, että kerronta fokalisoi tuu tyttöä kymmeniä vuosia vanhemman miehen, joka sattuu vieläpä olemaan hänen työnantajansa, kautta. Toisaalta kaikki tämä, mitä vaadittiin Salanderin ja Armanskin välisen suhteen toteutumiseksi sekä miehen suhtautumisen muuttumiseen, antaa Lisbethistä myös erittäin vahvan ja jokseenkin pelottavan kuvan. Lisäksi Lisbethin käytös korostaa hänen valta-asemaansa firmassa: häntä pidetään jälkeenjääneenä ja sekopäänä, mutta kaikki tuo ulkokuori on tietoista hämäystä. Lisbeth ei pidä tarpeellisena paljastaa itsestään vieraille mitään, ja jos häntä pidetään tyhmänä ja kykenevänä ainoastaan keittämään kahvia, on hänen mahdollista tarkkailla ympäristöä kenenkään häiritsemättä. Tämäkin käytös liittyy tiedon ja vallan väliseen suhteeseen, sillä kuten aiemmin kerroin, Lisbeth pääsi jo tuolloin käsiksi salaisiinkin tiedostoihin, kun muut työntekijät käskivät hänen ottaa niistä kopioita.

Kukaan ei arvannut, että tyttö voisi olla tiedostoista kiinnostunut tai edes ymmärtäisi niistä mitään, mutta Lisbeth piti roolistaan kiinni viimeiseen saakka – ja kertoi vielä uudelle holhoojalleenkin keittävänsä kahvia ja tekevänsä kopiointihommia turvallisuusfirmassa, vaikka oli jo kauan toiminut freelancetutkijana.

Juuri anonyymiys ja pysyminen vaikeasti lähestyttävänä kertovat siitä, miten Lisbeth näkee maailman. Asioiden täytyy mennä juuri niin kuin hän tahtoo niiden menevän, ja elämän rutiinit voivat rikkoutua, jos jonkun päästää liian lähelle. Tieto on jatkuvasti osana ihmis-suhteita, sillä mitä vähemmän Lisbethistä tiedetään, sitä vähemmän tietoa voidaan käyttää häntä vastaan. Mahdollisimman vaikeasti lähestyttävänä pysyminen turvaa selustan ja pitää Lisbethin koskemattomana. Esimerkki Lisbethin reaktioista asioihin, jotka eivät mene hänen suunnitelmiensa mukaan, on kun hän päättää mennä kertomaan Mikaelille tunteistaan tätä kohtaan ensimmäisen osan lopussa ja näkeekin miehen toisen naisen kanssa. Tilanne saa Lisbethin tuntemaan itsensä typeräksi ja hän päättää katkaista välit Blomkvistiin kokonaan. (Miehet: 612, Tyttö: 88.) Lisbeth ei myöskään osaa ottaa apua vastaan tai varsinkaan pyytää sitä, vaikka ihmiset hänen ympärillään tarjoavatkin hänelle apua vilpittömästi. Kuten sanottu, Salanderin ensimmäinen holhooja Holger Palmgren oli aikanaan se, joka järjesti Lisbethille työpaikan Milton Securityssä ja myöhemmin pomo Armanski joustaa tytön kohdalla äärimmäisen paljon, vaikka tämä saattaakin olla kuukausia kadoksissa (Tyttö: 280 – 281). Blomkvist on säännöllisesti yrittänyt ottaa Lisbethiin yhteyttä huolimatta tämän käytöksestä ja järjestelmällisestä viestien huomioimattomuudesta, ja päästessään Zalatsenkon jäljille hän lähettää Lisbethille jälleen kerran viestin, jossa tarjoaa apuaan. Lisbethin vastaus on ainoastaan yksinkertainen ”Kiitos ystävällisyydestäsi” (Tyttö: 618).

Avunpyyntöjen suhteen Blomkvist on selvästi tehnyt saman havainnon kuin minä, sillä hänen toimitettuaan kämmentietokoneen sairaalaan trilogian päätösosassa Lisbeth avaa tekstitiedoston, johon on kirjoitettu:

En tiedä, kuinka paljon tiedät siitä, mitä tapahtuu lukitun huoneesi ulkopuolella, mutta kumma kyllä (kun ottaa huomioon luonteesi) sinulla on joukko lojaaleja typeriä puolellasi. Kun tämä juttu on paketissa, minä perustan muodollisesti aatteellisen yhdistyksen, jonka nimeksi tulee Typerän pöydän ritarit. Yhdistyksen ainoa tarkoitus on pitää vuosipäivälliset, joilla puhutaan sinusta paskaa. (Ei – sinua ei kutsuta). (Pilvilinna: 337.)

Viestistä huokuu turhautuminen Lisbethin käyttäytymiseen ja jatkuvaan itsepäisyyteen, mutta kuitenkin halu auttaa. Kämmentietokoneen toimittamisen syy on nimittäin mediataistelu Lisbethin puolesta: Blomkvist haluaa, että Lisbeth kirjoittaa kirjan, jossa kertoo oman näkemyksensä kaikesta ja kykenee siten vastustamaan salajaoston kyhäämiä valheita.

Oleellinen osa Lisbethin ystävyssuhteita on myös Hacker Republic, huippuhakkereiden eliittiyhteisö netissä. Heihin Lisbeth tuntee yhteenkuuluvuutta ja heidän kanssaan hän pysyy jakamaan salaisuuksiaan. Toisaalta hakkeriyhteisöstä on myös paljon käytännön hyötyä: aiemmin hän hankki itselleen Norjan passin väärällä nimellä juuri hakkeriystäviensä kautta ja hän tietää saavansa tarvittaessa piilopaikan ulkomailta samaa reittiä. (Pilvilinna: 342 – 344.) Kun Lisbeth tarvitsee apua, hän ottaa yhteyttä hakkeriystäviinsä ja kertoo olevansa valtion vankina. Nimimerkki Dakota tarttuu ongelmaan ja toteaa: ”Nyt on hyökätty Hacker Republicin kansalaista vastaan. Kuinka vastataan?”, johon ensimmäinen ehdotus on ydinasehyökkäys Tukholmaan ja seuraava Ruotsin hallituksen kaataminen viruksella. Vaikka Lisbeth sanookin ideoiden olevan hieman liioiteltuja tapaukseen nähden, ei hallituksen kaataminen olisi hakkeriyhteisölle mahdotonta. Yhteisöön kuuluu kuusikymmentäkaksi hakkeria, joista mitkä tahansa puolustusvoimat voisivat maksaa suunnattomia summia – ja jos kyseinen porukka hyökkäisi jotain valtiota vastaan, se saattaisi säilyä valtiona, muttei ongelmitta. Jos Salander olisi hyväksynyt suunnitelman, olisi valtion kustannuksia laskettu todennäköisesti miljardeissa. (Mp.)

Teoksessaan *Verkolla valtaa – Internet ja poliittisen kansalaistoiminnan näkymät* Pertti Lappalainen huomioi, että valtaa on olemassa siellä missä ihmiset elävät niin lähekkäin, että heidän on mahdollista toimia yhdessä. Koska internet mahdollistaa aivan uudenlaista yhteistoimintaa, toimii se myös toiminnallisen vallan vahvistajana. (Lappalainen 2005: 61.) Lappalainen ei puhu hakkerivallasta, vaan siitä, että verkon välityksellä tietoa on mahdollista jakaa enemmän ja esimerkiksi jokainen poliittinen ryhmä voi kertoa verkossa tarinansa ilman, että media puuttuu siihen (mts. 81). Lappalainen kääntää termin *empower* ’give authority or power to; to authorize’ suomeksi *itsensä valtaistamiseksi*, jolla tarkoitetaan omaehtoista ja itsenäistä toimintaa. Tämä tarkoittaa sitä, että marginaaleihin jääneet kansalaiset voivat saada äänensä kuuluviin: pienet organisaatiot, joiden verkottuminen oli aiemmin maantieteellisistä syistä rajoittunutta, pystyvät verkon avulla kommunikoimaan ver-

taistensa kanssa. Näin perinteiset poliittiset rajat kaatuvat, kun kommunikointi on helpompaa ja siten aiemmin erillään olleet ryhmät kykenevät toimimaan yhdessä. (Mts. 53.) Lisäksi Lappalainen lainaa Jessica Mathewsia, joka huomauttaa teknologian rikkoneen hallitusten informaatiomonopolia. Koska kansalaiset pääsevät helposti hyödyntämään uutta teknologiaa, ei hallitus voi samalla tavalla kontrolloida tietoa – ja samalla hallitusten kunioitus laskee. (Mts. 85.) Lappalainen sanookin muutoksen olevan siinä, että perinteisessä massakommunikaatiossa on olennaista informaation saavutettavuus ajassa ja paikassa, esimerkiksi televisiossa levitettävän tiedon tulee olla joko uutisarvoista tai viihdyttävää, mutta ainakin televisuaalista. Niinpä informaatio saavuttaa vastaanottajan ainoastaan siinä tapauksessa, että lähetys on ”samanaikainen potentiaalisten vastaanottajien päivittäisten toimintojen kanssa”. (Mts. 86.) Tätä ongelmaa ei verkosta löytyvän tiedon kanssa ole, sillä internet on avoinna mihin vuorokaudenaikaan tahansa ja siten myös sieltä saatava tieto on aina tavoitettavissa.

Hacker Republic vie itsensä valtaistamisen vielä astetta pidemmälle, sillä sopivan tietokoneenkäytön avulla jäsenten on mahdollista päästä käsiksi mihin tahansa. Esimerkiksi nimimerkki Trinitystä kerrotaan, että hän oli saanut komentoonsa Pohjanmerellä partioivan brittiläisen ydinsukellusveneen. Kun sukellusveneen kapteeni pyysi paikannuskoordinaatteja, Trinity lähetti sukellusveneen tietokoneelle ohjeet ”pyytää kapteenia pyyhkimään perseensä”. (Pilvilinna: 404.) Trinity kuului uteliaisiin, ei niinkään ilkeämielisiin tietokone-roistoihin, mutta sukellusvenepilan johdettua kriisikokouksiin hän ymmärsi, ettei taidoilla kannata kerskua, jos valtio siitä hyvästä on valmis tuomitsemaan hakkerit vuosiksi vankilaan (mp). Toisaalta ydinsukellusveneen tietokoneen kaappaamista tuskin voi kutsua harmittomaksi pilaksi siitäkään huolimatta, etteivät hakkerin aikomukset olleet kovin vakavia. Salander sen sijaan käyttää taitojaan häikäilemättä oman etunsa tavoitteluun ja ”roistojen” nappaamiseen: Asphyxia-nimisen ohjelman avulla hän pääsee kenen tahansa kovalevyille, jos ohjelman on asentanut kyseiselle koneelle. Tätä ohjelmaa käyttämällä Lisbethillä on jatkuva pääsy esimerkiksi Armanskin, Blomkvistin, Bjurmanin, Millenniumin sekä myöhemmin myös SMP:n ja Teleborianin tietokoneisiin, mikä johtaa esimerkiksi siihen, että Salander saa narautettua Teleborianin lapsipornosta (Pilvilinna: 414).

Tärkein kontakti hakkeriyhteisöstä on kuitenkin nimimerkki Plague, 160-kiloinen, varhaiseläkkeellä oleva sosiaalisesti häiriintynyt erakko, joka suositteli Lisbethiä osaksi yhtei-

söä – jäseneksi ei pääse ilman suosituksia (Tyttö: 445, Pilvilinna: 344). Ystävyyssuhteet internetin välityksellä ovatkin Lisbethille sopivia, sillä hänen ei tarvitse kertoa itsestään mitään, eikä hän varsinaisesti tiedä keskustelukumppaneistakaan sen enempää, sillä yhteisön jäsenet ovat hyvin epämääräisiä henkilöllisyytensä suhteen (Pilvilinna: 344). Tämä allekirjoittaa myös Miriamin väitteen Lisbethin anonyymiydestä – internetissä se onnistuu vaivatta ja on jopa suotavaa, mikä ilmenee esimerkiksi siitä, että käytössä on oikean nimen sijaan nimimerkki. Tiedon rajaaminen internetissä ei tunnu omituiselta, eikä siis ole pelkoa siitä, että henkilötietoja olisi mahdollista käyttää toista vastaan.

Tiiviissä hakkeriyhteisössä myös avun pyytäminen on helpompaa. Sitä ei tarvitse ottaa vastaan ilmaiseksi, vaan Lisbeth maksaa suuria summia esimerkiksi Plaguelle tämän avustusta milloin mihinkin. Tämä ilmenee jo ensimmäisen osan alkupuolella, kun Lisbeth menee käymään Plaguen luona käydäkseen tämän kanssa kauppaa tietokonetarvikkeista. ”*Wasp*. Sinua ei paljon näy, paitsi kun olet jotain vailla”, mies tervehtii nettituttavaansa tämän nimimerkillä (Miehet: 123). Avun vastaanottamisen vaikeus näyttääkin olevan jälleen kerran Lisbethin tarpeessa kontrolloida tilannetta: hakkeriystävät voi tavallaan palkata avuksi, ”tavallisille” ystäville jää ainakin omassa mielessään kiitollisuudenvelkaan ja hyvittäminen on hankalampaa. Viimeisen osan puolivälissä Lisbeth pyytää jälleen apua Plaguelta. Mies kysyy, liittyykö asia Lisbethin tilanteeseen epäiltynä ja onko siitä apua. Kun tyttö vastaa myöntävästi, Plague ilmoittaa, ettei halua työstä maksua, mutta Lisbeth vaatii saada maksaa palveluksesta 30 000 kruunua. (Pilvilinna: 386.) Mitään palvelusta ei siis tehdä Salanderille ilman kunnollista korvausta – ja esimerkiksi nopeasta työstä on mahdollista saada vielä parempi korvaus, niin kuin trilogian toisen osan loppupuolella, kun Plague hankkii Lisbethille pääsyn syyttäjä Ekströmin koneelle. Salander lupaa maksaa 10 000 kruunua Plaguelle ja 5000 apurille, ja mahdolliset kulut päälle, mutta nopeasta toiminnasta kiitollisena hän päättää siirtää 30 000 kruunua Plaguen tilille (Tyttö: 446 – 447).

Velkojen maksaminen on Lisbeth Salanderille tärkeää, vaikka hän ei pitäisikään ihmisestä. Kun hän saa tietää Armanskin kovalevyiltä, että Mikaelin kollegaa ja rakastettua Erika Bergeriä vainoaa jonkinlainen stalker, hän päättää auttaa: hän aloittaa ICQ-keskustelun Erikan kanssa ja ilmoittaa haluavansa maksaa, koska Millennium-lehti on tukenut häntä (Pilvilinna: 504 – 505). Erika on vaihtanut työpaikkaansa SMP-lehden päätoimittajaksi, jolloin ”Myrkkykynäksi” kutsuttu häirikkö alkaa lähetellä Erikan nimissä ehdottelevia sähköpos-

tiviestejä tämän työntekijöille (mts. 363). Myös Erika itse saa sähköposteja työpaikan sisällä olevasta osoitteesta, jota kuitenkin ei ole olemassa (mts. 364), ja myöhemmin tilanne kärjistyy niin pahaksi, että Erikan kodin ikkunan läpi heitetään tiiliskivi ja ulkoseinässä lukee metrin korkuisin kirjaimin *HUORA* (mts. 446). Plaguen avulla Lisbeth saa selville Myrkkykynän henkilöllisyyden (mts. 545) ja tilanne saadaan selvitettyksi.

Lisbethin vaikutus ihmisiin näkyy myös hänen ja Blomkvistin ystävyysalussa. Heidän ensitapaamisensa oli Lisbethin kotona, kun Blomkvist saapui paikalle pyytämään tyttöä avukseen Harriet Vagnerin tapauksessa. Vaikka Lisbeth onkin varustautunut sähköpistoolilla, käy kohtauksesta ilmi, että tapaaminen oli molemmille erittäin miellyttävä: ”Olemme tunteneet toisemme puoli tuntia, ja minusta on yhtäkkiä alkanut tuntua siltä kuin olisimme tuttuja jo monen vuoden takaa”, Mikael sanoo Lisbethille (Miehet: 347, 349). Tapaamisen positiivisuus jatkuu vielä Milton Securityn toimistossa, kun uusi työpari lähtee hankkimaan allekirjoitettavia sopimuksia. Armanski näkee kuitenkin Salanderin toimistoon, kun tämä ja Blomkvist tutkivat jotain Lisbethin tietokoneelta:

Mikael laski kätensä tytön olalle – *mies kosketti häntä* - ja osoitti jotain. Armanskin askel pysähtyi. Mikael sanoi jotain ja Lisbeth tuntui hämmästyvän. Sitten hän nauroi ääneen. Armanski ei ollut kuullut Lisbethin nauravan koskaan ennen, vaikka jo vuosikausia oli yrittänyt saavuttaa hänen luottamuksensa. Mikael Blomkvist oli tuntenut tytön viisi minuuttia, ja tyttö nauroi jo yhdessä hänen kanssaan. Yhtäkkiä Armanski tajusi inhoavansa Mikael Blomkvistia hämmästyttävän kiihkeästi. (Miehet: 354.)

Kyseinen katkelma on tärkeä Lisbethin ystävyssuhteita käsiteltäessä, mutta se kertoo myös paljon tytön luonteesta. Koska katkelma fokalisoituu Armanskin kautta ja siten kertoo jotain tämän näkökulmasta, voi siitä päätellä, ettei naurava Salander ollut kovin tavallinen näky Milton Securityssä. Katkelma kertoo myös paljon Salanderin suhteesta niin Armanskiin kuin Blomkvistiinkin, sillä Armanski ei ole koskaan kuullut tytön nauravan ja on siitä suunnattoman mustasukkainen. Lisäksi Blomkvistin kosketus on Salanderin mielestä hyväksyttävää – ja Armanskin mielestä epäreilua.

Niin Mikael kuin Lisbethkin pohtivat kuitenkin myöhemmin tapaamistaan:

Hän [Blomkvist] ei päässyt perille Lisbeth Salanderista. Tytön koko käytös oli omituista, myös pitkät tauot puheessa. Hänen kotinsa oli liki kaaoksessa - - ja iltaa oli ilmeisesti vietetty railakkaanpuoleisesti jossakin kapakassa. - - Lisäksi työllä oli erilaisia tatuointeja ja lävistyksiä kasvoissa ja varmaan muuallakin. Hän oli lyhyesti sanottuna omituinen. - - *Kummallinen tyttö*. (Miehet: 361.)

Lisbeth puolestaan ihmettelee, miksi oli reagoinut Blomkvistiin niin kuin oli. Hän ei ollut koskaan aikuisiällään antanut kenenkään tulla kotiinsa kutsumatta, eikä kutsuttujakaan ollut kuin muutama. Lisäksi Lisbethistä tuntuu, että mies pilaili hänen kustannuksellaan, mitä hän normaalisti pitää anteeksiantamattomana. Mikaelin kanssa hän ei kuitenkaan tuntenut itseään uhatuksi, vaikka tällä olisikin ollut syytä ottaa yhteyttä jopa poliisiin selvittämään, että Lisbeth oli murtautunut tämän tiedostoihin. (Miehet: 361.) Tämä kielii Salanderin varautuneisuudesta, sekä tarpeesta olla koko ajan kontrollissa omasta käyttäytymisestään. Hän toteaaakin Blomkvistista, että ”Mikaelilla oli suoraan sanoen rasittava kyky lävistää hänen puolustusmekanisminsa ja houkutella hänet kerta toisensa jälkeen juttelemaan omista asioistaan ja tunteistaan” (Miehet: 605), mikä kertoo siitä, että ihmissuhde on selvästi muista Salanderin ihmissuhteista poikkeava.

Kun Bublanski kuulustelee Armanskia Enskeden kaksoismurhasta, hän kysyy tältä, millaiseksi Armanski arvioi Salanderin ihmisenä. ”Hän on varmastikin ärsyttävin ja jääräpäisin ihminen, jonka olen koskaan tavannut”, Armanski vastaa ja tarkentaa vielä:

Hän ei ehdottomasti tee mitään mitä ei halua. Hän ei välitä tippaakaan siitä mitä muut ajattelevat. Hän on pelottavan pätevä. Eikä missään suhteessa niin kuin muut. (Tyttö: 281.)

Bublanski kysyy vielä, pystyisikö Salander Armanskin mielestä murhaamaan kaksi ihmistä ”vakain tuumin ja harkiten”, mutta siihen Armanski ei osaa vastata. Hän kuitenkin kertoo Salanderin periaatteista: ”Lisbeth Salander ei tee mitään ilman syytä. Jos hän on murhannut jonkun, hänellä on ollut mielestään hyvä syy tehdä niin.” (Tyttö: 282.) Myöhemmin Bublanski kuulustelee Mikael Blomkvistia. Myös Blomkvistilta kysytään, minkälainen Salander on ihmisenä ja miten Blomkvist kuvailisi häntä. Ammattimielessä Blomkvist sanoo hänen olevan yksi parhaita tapaamiaan tutkijoita, Salanderia ihmisenä hän luonnehtii näin:

Hän on hyvin yksinäinen ja outo. Umpimielinen. Ei juuri kerro itsestään. Ja samalla hänellä on hyvin voimakas tahto. Ja moraali. - - Aivan omanlaisensa moraali. Häntä ei voi petkuttaa toimimalla vastoin hänen tahtoaan. Hänen maailmassaan asiat ovat niin sanoakseni joko oikein tai väärin. (Tyttö: 297.)

Bublanski hämmästyttää siitä, että kaksi Salanderin tuntevaa miestä kuvailee tätä lähes täsmälleen samalla tavoin. Tämä yhdenmukaisuus osoittaa, että Salander antaa itsestään ulospäin tietynlaisen kuvan, joka vaikuttaisi olevan aina samanlainen – siis luultavasti erittäin tarkkaan harkittu. Nämä kaksi lainausta kertovat kuitenkin tälläkin kertaa Salanderista

myös fokalisoinnin kautta. Ärsyttävä, jääräpäinen, yksinäinen, outo ja umpimielinen ovat sanoja, joilla joku muu – tässä tapauksessa Armanski ja Blomkvist – kuvailee Lisbethiä. Vaikka luonnehdinnat kokonaisuutena ovat positiivissävytteisiä ja tuovat ilmi esimerkiksi Salanderin erinomaiset kyvyt tutkijana, ilmaisevat ne myös sen, että Salanderissa on jotain hyvin erikoista, mikä sen sijaan ei selvästikään ole ainoastaan hyvä asia. Toisaalta lainaukset kertovat myös Salanderin moraalikäsitteistä ja erityisesti sen mustavalkoisuudesta, mikä osoittaa moraalien olevan erittäin suuri osa Salanderin jokapäiväistä elämää ja ulospäin näkyvää käytöstä. Huomattavaa on myös Armanskin suhtautuminen Salanderiin ja murhiin: hänen mielestään ei oikeastaan ole mahdoton ajatus, että tyttö olisi murhannut jonkun, mutta itsestään selvää on se, ettei tämä olisi tehnyt sellaista ilman syytä.

Lisbethin luonne heijastuu myös hänen suhteestaan entiseen holhoojaansa, Holger Palmgreniin. Luvussa 4.2. käsittelen enemmän heidän suhdettaan holhoojan ja holhottavan näkökulmasta, mutta tässä luvussa on paikallaan sanoa muutama sana heidän välisestään ystävyydestä. Kuten kerron myöhemmin tarkemmin, Palmgren saa aivoinfarktin ja Lisbethille kerrotaan tämän tuskin heräävän koomasta. Kaksi vuotta myöhemmin Lisbethille kuitenkin selviää, että Palmgren on elossa, mutta kuntoutuskodissa (Tyttö: 157). Niinpä hän menee katsomaan entistä holhoojaansa ja löytää tämän istumassa pyörätuolissa. Palmgrenilla on aivoinfarktin jäljiltä koordinaatio-ongelmia ja puhumisvaikeuksia, joten Lisbeth syöttää miestä ja pelaa tämän kanssa shakkia monta tuntia. Lopulta hänet merkitään pape-reihin Palmgrenin kasvattityttärenä ja hän vaatii miehelle parasta mahdollista hoitoa henkilökohtaisen jumpparin muodossa – luvaten toki maksaa kaikki kulut Wennerströmiltä ka-valtamillaan rahoilla. (Tyttö: 168 – 172.)

Artikkelissaan *Drömmen om kontroll* Nina Björk kirjoittaa Salanderin olevan riippumaton esimerkiksi ruoasta, koulutuksesta ja työajoista. Näitä käsittelen lisää viimeisessä, valtiota käsittelevässä alaluvussa, mutta tässä luvussa Björkin kirjoitusta ihmissuhteista on mielenkiintoista pohtia:

Lisbeth Salander är framför allt oberoende av det som alltid hotar en människas frihet och kontroll, nämligen relationer. Hon har inga nära vänner. Den enda hon har kontakt med i sin familj är sin mor, som är så förvirrad att hon tror att Lisbeth är hennes andra dotter. Hon har aldrig varit kär och när hon för första gången blir det beslutar hon sig för att inte ha några känslor för mannen i fråga. Detta beslut blir också verklighet på sista sidan i trilogins avslutande del: eftersom hennes kärlek nu är slut släpper hon åter in mannen i sitt liv han utgör inte längre något hot. (Björk 2008: 2.)

Vaikka kirjoittajan johtopäätös on, että Salanderin riippumattomuus kaikesta siitä, mikä uhkaa ihmisen vapautta ja kontrollia, johtuu ihmissuhteiden puutteesta, olen jossain määrin eri mieltä. Kyse ei ole siitä, etteikö Salander itse välittäisi muista ihmisistä, vaan enemmänkin siitä, että hän pitää heidät kaikki turvallisen välimatkan päässä. Tämä puolestaan kielii kontrollintarpeesta, mutta myös halusta suojella niitä, joista hän oikeasti välittää. Esimerkki tällaisesta on trilogian toisen osan loppupuolella, kun Salander pääsee käsiksi syyttäjä Ekströmin tietokoneeseen. Koneelta hän löytää raportin, jossa selvitettiin, mihin toimenpiteisiin ryhdyttäisiin Salanderin etsintöjen suhteen ja mitä osoitteita pidettäisiin toistaiseksi silmällä. Listassa mainitaan Salanderin vanha asunto Lundagatanilla, Blomkvistin asunto sekä Miriam Wun vanha osoite. ”*Hitto että pitikin pelleillä Mimmin kanssa. Mikä idioottimainen päähänpisto*”, kuuluvat Salanderin ajatukset. (Tyttö: 448.) Koska hän ei kertonut Mimmille mitään uudesta asunnostaan tai aikomuksistaan, ei kyseessä voi olla pelko siitä, että Mimmi kertoisi jotain poliisille, vaan ennemminkin siitä, mitä tämä joutuu kestämaan:

Sunnuntaiaamuna Lisbeth kiehui raivosta avattuaan PowerBookinsa ja luettuaan mitä kaikkea paskaa Miriam Wusta oli kirjoitettu. - - Hän ei ollut tajunnutkaan, kuinka koville Mimmi oli joutunut. Ja Mimmin ainoa rikos oli, että hän oli Lisbethin... Tuttava? Ystävä? Rakastaja? Lisbeth ei oikein tiennyt mitä sanaa olisi käyttänyt kuvaamaan suhdettaan Mimmiin, mutta hän tajusi että oli se mikä tahansa, niin mitä suurimmalla todennäköisyydellä suhde oli nyt ohi. Hänen olisi pakko pyyhkiä Mimmin nimi jo muutenkin lyhyeltä tuttavalistaltaan. Kaiken tuon julkisen paskanjauhamisen jälkeen hän epäili suuresti, että Mimmi milloinkaan haluaisi olla tekemisissä hänenlaisensa psykopaattihullun kanssa. Se raivostutti Lisbethiä. (Tyttö: 454 – 455.)

Tämä lainaus osoittaa myös sen, ettei Salanderilla ole minkäänlaista halua menettää Mimmia, vaikkei oikein osaakaan määritellä heidän välistään suhdetta. Hänestä johtuvien tilanteiden vuoksi hän pelkää kuitenkin, ettei Mimmi enää halua olla hänen kanssaan tekemisissä, mikä, kuten lainauksesta käy ilmi, raivostuttaa Lisbethiä. Vaikka Lisbethillä ei ehkä olekaan suunnattomasti ystäviä, ei Björkin luonnehdinta ”inga nära vänner” eli ei yhtään läheistä ystävää kuitenkaan kerro koko totuutta. Toisaalta se, mitä Björk sanoo Blomkvistista samassa yhteydessä, on mielestäni melko osuvaa. Hän huomioi, ettei Salander ole aiemmin ollut rakastunut ja että hän Blomkvistin tapauksessa päättää, ettei hänellä enää ole tunteita miestä kohtaan. Huolimatta siitä, että Blomkvist pyrkii auttamaan häntä jatkuvasti, Salander välttelee miestä trilogian loppuun saakka ensimmäisen osan lopusta, jossa hän näkee Blomkvistin yhdessä Erika Bergerin kanssa mennessään viemään miehelle joululahjaa.

Yhteenvedona Salanderin ystävyssuhteista voi todeta, että hänen takiaan ei tarvitse tehdä mitään ilmaiseksi, mutta hän on myös valmis käyttämään omia rahojaan ystäviensä hyvinvointiin – erityisesti jos on jonkinlaisessa kiitollisuudenvelassa. Holger Palmgren auttoi Lisbethiä ennen sairastumistaan ja oli tälle muutenkin erittäin hyvä ystävä, joten Lisbethistä tuntuu olevan itsestään selvää, että hän tarjoaa miehelle parhaan mahdollisen hoidon, koska pystyy maksamaan siitä. Toisaalta esimerkiksi Erika Bergeriä auttaessaan Salander auttaa samalla itseään, koska on Bergerille kiitollisuudenvelassa, mutta myös Blomkvistia, jonka tietää välittävän Bergeristä.

Lisäksi Salanderin ystävyssuhteet edustavat kaikkia Foucault’n määrittämiä ontologioita (Helén 1995: 272 – 273): Olemista valtakentässä eli muodostumista toimivaksi subjektiksi suhteessa toisiin – onhan kyse ihmissuhteista, jotka Salanderin tapauksessa ovat tarkasti valikoituja; olemista suhteessa etiikkaan eli itsensä muovaamista moraaliseksi subjektiksi, mikä näkyy erityisesti Salanderin elämänkatsomuksessa, kun ottaa huomioon sen, että hänen ystävänsä ovat selkeästi tietoisia Salanderin moraalikäsityksestä. Lisäksi Salanderin moraalikäsitys liittyy hänen ystävyssuhteisiinsa siksi, että siihen kuuluu hyvien ja pahojen tietynlainen kohtelu, mikä tässä tapauksessa tarkoittaa sitä, että Salander auttaa ystäviään tarpeen vaatiessa vaikka rahallisesti, vaikkei itse annakaan auttaa itseään ilman korvausta tai ainakaan jäämättä kiitollisuudenvelkaan. Viimeinen ontologia on oleminen suhteessa totuuteen eli muodostuminen tiedon subjektiksi, mikä erityisesti on suuressa osassa Salanderin ystävyssuhteita luvun alussa pohdittu anonymiteetin ja tiedon rajaamisen muodossa.

3.3 Seksuaaliset suhteet

Foucault sanoo seksuaalisuudesta valtasuhteissa seuraavaa:

Valtasuhteissa seksuaalisuus ei ole vetäytyvin tekijä, vaan pikemminkin yksi kaikkein tehokkaimmista välineistä. Sitä voidaan käyttää mitä moninaisimpiin manöövereihin, ja se voi toimia mitä erilaisimpien strategioiden tukipilarina ja saumakohtana. (Foucault 1998: 77.)

Lisbeth Salanderin tapauksessa kyseinen lainaus osuu erinomaisesti kohteeseensa, sillä trilogian aikana selviää, että Salander on sekä käyttänyt seksuaalisuuttaan hyödyksi valtasuhteissa että joutunut sen kautta vallan objektiksi. Tässä luvussa käsittelem Salanderin seksuaalisia suhteita ja pyrin tuomaan esille seksuaalisuuden suhdetta valtaan sekä pohtimaan näiden kahden yhteistyötä trilogiassa ilmenevissä valtasuhteissa.

Auktoriteettien selvityksissä Lisbethin terveydentilasta myös hänen seksuaalisuudestaan liikkuu kaikenlaisia huhuja – psykiatri Teleborian puhuu jopa prostituutiosta (Pilvilinna: 696). Lisbethin oma näkökulma asiaan on seuraavanlainen:

Lisbeth Salanderin seksielämä ei ollut aivan niin häveliästä kuin hän oli antanut Bjurmanin ymmärtää. Seksi oli aina (tai ainakin hyvin usein) tapahtunut hänen ehdoillaan ja aloitteestaan. Hänellä oli ollut suunnilleen viisikymmentä kumppania sen jälkeen kun hän oli täyttänyt viisitoista. Siis noin viisi per vuosi, mikä oli okei sinkkutytölle joka vuosien mittaan oli ruvennut pitämään seksiä viihdyttävänä ajankuluna. (Miehet: 249.)

Helén tiivistää Foucault'n ajatuksia seuraavalla tavalla: ”Tieto tai totuus seksuaalisuudesta artikuloi modernin yksilöllisyyden muodon tai arvon”. Sen mukaan yksilöllisyys on siis itsetiedostamista, oman seksuaalisen ruumiin, käytöksen ja kokemusten tutkimista sekä halun hermeneutiikkaa. Tällöin yksilösubjekti muodostuu oman seksuaalisuutensa etsimisen kautta: yksilö on totuus itsestä (Helén 1998: 502). Helén sanoo myös, että seksuaalisuutta on toisaalta vaikea ymmärtää ilman normaalin ja poikkeavan sekä sukupuolten vastakkaisuutta, toisaalta dispositiivi tuottaa ja määrittää ne pulmallisiksi. Keskeistä on myös seksuaalisuuden yksilöllisyys eli oman seksuaalisuuden ymmärtäminen osaksi persoonallisuutta. Lisbethin seksuaalisuus on ehdottomasti muotoutunut persoonallisuuden osaksi, joskin vaikeuksien kautta. Hän on sitä mieltä, että maailman luonnollinen tila on se, että nainen on luvallista saalista, eikä hän kahdeksantoistavuotiaana tuntenut ”ainoatakaan tyttöä, jota ei jossain vaiheessa olisi pakotettu jonkinlaiseen seksuaaliseen toimintaan vastentahtaan” (Miehet: 242). Erityisen huomiota herättävää on, ettei hän itse koe olevansa oikeutettu valittamaan, vaan vetoaa lävistyksiin, tatuointeihin ja sosiaaliseen statukseen, joka hänellä mielestään on olematon (mp). Tähän hän kuitenkin lisää, ettei ole puhuttakaan, että hänen holhoajansa Bjurman selviäisi Lisbethin raiskaamisesta ilman seuraamuksia. Hän ei siis kuitenkaan suostu alistumaan perinteiseksi käsittämäänsä kaavaan, vaan nostaa jälleen esiin jo aiemmin esillä olleet ”Salanderin periaatteet” ja kääntää tilanteen voitokseen. Kyseiseen tapahtumaan palaan tarkemmin luvussa 4.2.

Erikoista tässä tapauksessa on mielestäni se, että katkelma, jossa Salander toteaa naisena olevansa luvallista saalista, on kirjoitettu hänen itsensä näkökulmasta. Kun ottaa huomioon sen, että Salander on tietoisesti erikoisen näköinen ja käyttäytyy yksilöllisellä tavalla sekä tultuaan raiskatuksi päättää ensi töikseen kostaa miehelle, joka on tehnyt häntä kohtaan vääryyttä, vaikuttaa oudolta, että Salander kuitenkin pitää tapahtunutta jossain määrin oikeutettuna. Tämä on myös osoitus tietynlaisesta syrjäytymisestä, johon palaan tarkemmin valtiota käsittelevässä luvussa. Tässä kohtaa lienee kuitenkin paikallaan mainita tällaisen alistumisen olevan esimerkki Salanderin harkitusta marginalisoitumisesta, mikä siis tarkoittaa tietynlaista tietoista syrjäytymistä ja hakeutumista samalla tavalla syrjäytyneiden joukkoon: Salander on niin marginalisoitunut, että hän pitää itseään jopa niin ulkopuolisena, että häntä voi sillä perusteella kohdella kaltoin. Erikoisen tilanteesta tekee myös se, ettei Salanderilla ollut pienintäkään aikomusta mennä poliisien puheille. Kun Salander on ensimmäistä kertaa joutunut holhoojansa seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, sanotaan hänestä näin: ”Jos Lisbeth Salander olisi ollut normaali kansalainen, hän olisi todennäköisesti soittanut poliisille ja ilmoittanut itseensä kohdistuneesta seksuaalisesta väkivallasta heti kun oli lähtenyt asianajaja Bjurmanin toimistosta” (Miehet: 238). Lainaus korostaa Salanderin omituisuutta ja syrjäytymistä, mille seuraa jatkoa. Todisteista, kuten Bjurmanin DNA:sta ja useista mustelmista huolimatta Salander ei usko poliisista voivan olla apua. Hän ei edes ymmärrä mitä ilmiäntäisi, sillä epäilee kenenkään uskovan holhoojan tarttuneen häntä rinnasta: ”Kuka tahansa poliisi olisi voinut vilkaista häntä ja todeta että hänen minikuppeihinsa nähden syytös oli enemmän kuin epätodennäköinen ja jos niin olisi tapahtunutkin, hänen kannattaisi pikemminkin olla ylpeä, että joku viitsi vaivautua” (Miehet: 241).

Fokalisaatiota pohdittaessa nämäkin lainaukset ovat mielenkiintoisia: yllä olevista lainauksista ensimmäinen on puhtaasti kaikkitietävän kertojan järjen ääni, jonka jälkeen luku jatkuu tarkemmilla tiedoilla Ruotsin holhouksenalaisuuslaeista (aiheesta lisää holhoojia käsittelevässä luvussa 4.2). Jälkimmäinen lainaus on puolestaan fokalisoitu Salanderin itsensä näkökulmasta, mikä tukee entisestään ajatusta siitä, ettei Salander pidä itseään juuri minikään arvoisena ja antaa ymmärtää, että hänen pitäisi olla tyytyväinen siitä, että joku ylipäänsä haluaa raiskata hänet.

Lisbeth Salanderin seksuaalisuus on kuitenkin myös esimerkki normaalin ja poikkeavan vastakkaisuudesta – tai niiden sekoituksesta. Hänen seksikumppaninsa Miriam Wu luonnehtii Lisbethin seksuaalisuutta näin:

Paitsi ettet sinä itse asiassa olekaan lesbo. Ainakaan oikeasti. Sinä olet biseksuaali. Tai eniten kai pelkkä seksuaali – sinä pidät seksistä ja paskat sukupuolesta. Sinä olet entrooppinen kaaostekijä. (Tyttö: 136.)

Luonnehdinta on mielestäni erittäin osuva, sillä vaikka Wun ja Salanderin suhde vaikuttaa erittäin tasapainoiselta muihin Lisbethin seksisuhteisiin nähden, on siinäkin nähtävissä piirteitä poikkeavuudesta. Lisbeth saattaa nimittäin olla pitkiäkin aikoja ottamatta Miriamiin mitään yhteyttä, kuten teossarjan toisesta osasta käy ilmi, ja ilmestyä puolentoista vuoden hiljaiselon jälkeen ovelle kysymään ”oletko edelleen sinkku ja haluatko seuraa ensi yöksi” (Tyttö: 127). Molemmat naiset haluavat kuitenkin seksiä ilman vakituista suhdetta, eikä heidän välillään ole lupauksia tulevaisuudesta, mikä tasapainottaa heidän tilannettaan. Lisbeth sanookin, ettei Miriam kysele hänen tekemisiään ja ottaa jonkun toisen Lisbethin ollessa varattu. Lisbeth itse kertoo seksuaalisuudestaan seuraavaa:

Toisin kuin Mimmi Lisbeth Salander ei ollut koskaan pitänyt itseään lesbona. Hän ei ollut koskaan vaivautunut miettimään, oliko hän hetero, homo vai biseksuaali. Hän ei piitannut etiketeistä ja katsoi, ettei se kuulunut kenellekään, kenen kanssa hän vietti yönsä. Jos oli pakko valita, hän valitsi pojat – ainakin ne johtivat hänen tilastoissaan. Ongelma oli vain siinä, ettei ollut helppo löytää poikaa, joka ei ollut mäntti ja josta oli myös petikaveriksi, joten Mimmi oli mukava kompromissi, sillä hän sai Lisbethin syttymään. (Miehet: 344.)

Lainaus tukee Miriamin teoriaa entrooppisesta kaaostekijästä, mutta toisaalta myös ilmentää Lisbethin suhtautumista Miriamiin. Trilogian ensimmäisessä osassa kerrotaan, että suhde oli kestänyt vuoden siitä huolimatta, että se oli pelkkää ajankulua kummallekin. Lisäksi teoksesta selviää, että Lisbeth piti Miriamin vierestä heräämisestä ja että Miriamin kanssa hän ”viitsi jopa syödä aamiaista yhdessä”. (Miehet: 344 – 345.) Suhde vaikuttaa siis mielekkäältä ja toimivalta, mutta huomioni kiinnittyi silti yllä olevan lainauksen sanaan *kompromissi*: Mimmi sai Lisbethin syttymään, ja oli siitä syystä mukava kompromissi, koska miehet ovat mänttejä. Ajatusketju sinänsä vaikuttaa loogiselta, mutta suhde, joka on molemmille pelkkää ajankulua ja toiselle mukava kompromissi ei vaikuta kovin tasa-arvoiselta. Vaikuttaa siltä, että molemmat ovat tietoisia toistensa suhtautumisista toisiinsa, mutta Lisbeth tuntuu silti pitävän Miriamia itsestäänselvyytenä, jonka voi ottaa käyttöön silloin, kun siltä tuntuu ja kun parempaakaan – eli ilmeisesti mukavaa miestä – ei ole tarjolla.

Toisaalta seksi vaikuttaisi olevan Lisbethille jonkinlainen hyväksynnän osoitus, minkä voi päätellä hänen suhteestaan Mikael Blomkvistiin. Työskenneltyään viikon yhdessä Blomkvistin kanssa Lisbeth ihmettelee, ettei mies ole kertaakaan edes yrittänyt flirttailla. Hän vaikuttaa tilanteeseen tyytyväiseltä ja tuumaa Blomkvistin kohdelleen häntä kuin ihmistä, mutta hiipii kuitenkin miehen huoneeseen vain lakanaan kietoutuneena ja ilmoittaa haluavansa seksiä työsuhteesta riippumatta: ”Ei se ainakaan minun töitani haittaa, mutta haittaa tulee, jos nyt potkaiset minut pellolle”. (Miehet: 416 – 418.) Tämä käyttäytyminen viittaa myös luvun alussa olevaan lainaukseen Salanderin seksielämästä: seksi tapahtuu useimmiten Lisbethin ehdoilla. Blomkvistille osoitettuihin sanoihin sisältyy myös selkeä uhkaus, mikä ilmentää vallanhalua, mutta toisaalta myös pelkoa torjutuksi tulemisesta. Lisbethin seksuaalisuus on kuitenkin muuttunut jossain määrin aikuisemmaksi ja hänen tuntuu olevan helpompaa hyväksyä itsensä ja oma seksuaalisuutensa. Tämä käy ilmi siitä, että hän sanoo, ettei ”hänellä enää ollut tarvetta miellyttää jokaista, joka tarjosi kolme tuoppia, eikä hänen tarvinnut enää itsetuntonsa kohottamiseksi tarrautua umpihumalaiseen, jonka nimeä hän tuskin tiesi” (Miehet 250).

Epäillyn kolmoismurhaajan seksuaalisuus on myös medialle ja auktoriteeteille jotain mihin tarttua. Tutkittuaan Lisbethin asunnon Lundagatanilla poliiseille selviää, että siellä asuukin Miriam Wu, Pride-festivaaleillakin esiintynyt lesbo, joka omistaa erään ystävänsä kanssa pornokaupan. Tämä yhdistettynä tietoon siitä, että Lisbeth on ollut osa tyttörokkibändi Evil Fingersiä, saa poliisit vetämään johtopäätöksen: ”Siis hardrocklesbosaatananpalvojasakia”. (Tyttö: 362 – 364.) Miriamin kuulustelu hämmentää kuitenkin ennakkoluuloja, kun tyttö myöntää suloisesti hymyillen olevansa yleensä se dominoivampi osapuoli hänen ja Salanderin suhteessa. Kaikesta tästä riemastunut media kirjoittaa lööppeihin poliisin tutkivan ”lesbojen satanistiliigaa” ja hehkuttaa Salanderin naisystävän kiinnostuksesta ”lesbo bdsm-seksiin” (Tyttö: 407). Älyttömät, murhiin täysin liittymättömät lööpit ja kärjistäminen toimivatkin dispositiivin ykseyden tavoin: valtaa käytetään sukupuoleen nähden kielon ja sensuurin avuin. Varsinaisesti mitään ei kielletä eikä edes sensuroida tässä tapauksessa, mutta seksuaalisesta suuntautumisesta pyritään antamaan niin omituinen kuva, että sen voi ymmärtää joksikin, joka on väärin ja siten kielletyksi.

Teoksessaan *Twentieth-Century Crime Fiction. Gender, Sexuality and the Body* Gill Plain sanoo seuraavaa:

Modern crime fiction was founded on the repression of unruly criminality and the suppression of excessive femininity, and through its containment of these twin terrors it established itself as the supreme generic form of the twentieth century. The formula offered a reliable narrative mode for exerting control over unprecedented socio-political change, but in her challenge to the structures of law and patriarchal authority, and in her embodiment of the spectre of feminine desire, the lesbian detective reinscribes precisely what the formula had so long sought to erase. (Plain 221 – 222.)

Tämän perusteella liiallinen feminiinisyys on siis jotain sellaista, jota rikoskirjallisuudesta on pyritty pyyhkimään pois. Vaikka Lisbeth Salander ei ehkä suoraan istu kategoriaan ”lesbo etsivä”, hän tietysti mielessä taistelee kuitenkin lain rakenteita ja patriarkaalista valtaa vastaan ja siten toimii modernin rikoskirjallisuuden normeista poiketen. Toisaalta myös Lisbethin seksuaalisuus kokee muutosta teossarjan aikana. Neljätoistavuotiaan pojan vartalossa Lisbeth ei ole koskaan tuntenut itseään erityisen seksikkääksi tai kauniiksi, vaan pikemminkin naurettavaksi. Lisäksi hänestä on aina tuntunut ikävältä olla alasti muiden edessä. Niinpä hän hankkii rintaimplantit kavallettuaan suuret määrät rahaa ensimmäisen osan lopussa (Tyttö: 22 – 23). Taina Kinnusen mukaan rintasuurennus merkitsee useille naisille keinoa ”tulla 'normaaliksi' tai 'täydeksi' naiseksi” (Kinnunen 2010: 231). Hän myös muistuttaa, että plastiikkakirurgitkin perustelevat rintasuurennuksia sukupuoli-identiteetillä ja sillä, että lääketieteellisessä kielenkäytössä AA- ja A-kupin rinnat määritellään alikehittyneiksi ja implantit ovat keino korjata sukupuolen ”epämuodostuma” (mp) – alikehittyneisyys on itse asiassa perusteena myös Lisbethin leikkaukselle (Tyttö: 23). Kinnunen vertaa rintasuurennusleikkausta jopa naisten ympärileikkaukseen, joskin sillä erotuksella, että rintaleikkaus on aina subjektin valinta, vaikka sen tarkoituksena onkin tarve mukautua muiden määrittelemään ihanteeseen (Kinnunen 2010: 237). Niin tässäkin tapauksessa: ostettuaan seksikkään alusasun Lisbeth tuntee olevansa ”hintelä, tatuoitu tyttö, jolla oli groteski alusasu” ja heittää asun roskiin (Tyttö: 107). Tavatessaan Miriamin ensimmäistä kertaa leikkauksen jälkeen hän kaipaa hyväksyntää, ja vitsikäs heitto ”olet tunkenut rintsi-koihisi jotain” saa Lisbethin synkistymään, muuttumaan uhmakkaaksi ja ilmoittamaan olevansa lähteä pois, mutta Miriam vaatii nähdä uudet rinnat. (Tyttö 129 – 131.) ”Okei, kelpaavat”, on seksin jälkeinen tuomio, ”Lisbeth, sinä näytät hiton hyvältä”. Lisbeth kuitenkin tuntuu kadehtivan Miriamin seksuaalisuutta, joka rintojen lailla kuuluu ”luonnollisena osana hänen ruumiiseensa” niin kutsutun epämuodostuman korjaamisen sijaan. (Tyttö: 134.)

Edellinen kappale osoittaa, että Lisbethin on tärkeää hallita myös ruumistaan. Normaalisti Foucault'n käsityksissä ruumiiseen kohdistuvasta vallasta on kysymys jostain ulkopuolisesta kontrollista, mutta Lisbethin tapauksessa hyödyllinen, tuottava ja alistettu ruumis on hänen oma kehonsa. Näenkin, että Lisbeth ymmärtää seksuaalisuutensa osaksi tietynlaista perfektionistista persoonallisuutta – tässä tapauksessa perfektionismilla tarkoitan oman kehonsa täydellistä hallintaa ja hyväksyntää. Hyväksyntä on edelleen tärkeää hakea ulkopuolelta, ja ilman sitä seksikkäät alusasut tuntuvat groteskeilta ja toisen hyväntahtoinen innostus uusista rinnoista loukkaavalta.

Toisaalta rintojen suurennusleikkaus on Kantolan mainitsemien Sandra Bartkyn ja Susan Bordon mukaan osoitus siitä, että naiset ovat sisäistäneet patriarkaalisen yhteiskunnan katseen ja tarkkailevat itseään sen kautta. Muita esimerkkejä tästä ovat nenän puuterointi, karvoituksen siistiminen sekä jatkuva painonhallinta. (Kantola 2010: 85.) Tästä näkökulmasta Lisbeth näyttäisi hyväksyneen miesten vallan muokatessaan itseään ihanteen mukaiseksi, mutta toisaalta hänellä ei rintaleikkauksen jälkeen ole kuin yksi intiimi suhde miehen kanssa trilogian aikana, joka sekin on vain irtosuhde naimisissa olevan miehen kanssa (Pilvilinna: 732 – 733). Tämä puolestaan tukee ajatusta, että Lisbeth muokkaa itseään oman itsensä ja itsetuntonsa takia ja itse asiassa sotii patriarkaalista valtaa vastaan – itse asiassa hän edustaa nimenomaan Gill Plainin mainitsevaa poikkeuksellista etsivää, joka pyrkii lisäämään feminiinisyyttä rikoskirjallisuuteen sen sijaan, että vähentäisi sitä. Vaikka rintaleikkaus ei varsinaisesti teekään Salanderista erityisen naisellista naista – hänhän päättyy esimerkiksi lyömään isäänsä kirveellä päähän – on se silti osoitus Salanderin poikkeavuudesta etsivänä. Lisbethillä ei myöskään ole selkeää, pysyvää identiteettiä, vaan hänen identiteetinsä muovautuu muuttuvan ulkonäön mukaan. Niinpä rintaleikkaus on myös osoitus identiteetin muokkaamisesta, mihin palaan myöhemmissä luvuissa.

Johanna Kantolan mukaan sukupuoli ja valtaa on teoretisoitu alun perin patriarkaan käsitteen avulla. Siinä ei ole kysymys yksittäisistä ilmiöistä vaan siitä, että alistamisen eri muodot liittyvät toisiinsa ja tukevat toisiaan riippumatta siitä, esiintyykö valtaa perheessä, työssä, kansalaisyhteiskunnassa tai valtion instituutioissa. Käsityksen mukaan miesten ylivalta määrittelee sekä muodollisen että epämuodollisen päätöksenteon käytäntöjä ja feministinen tutkimus näkee valtion patriarkaalisen vallan keskittymänä. Radikaalifeministit,

Kantolan mukaan, ovat sitä mieltä, että patriarkaatin rakenteen murtaminen on ainoa keino vapauttaa naiset ja sitä kautta saada naiset löytämään ”todellisen naiseuden”. (Kantola 2010: 82.) Stieg Larssonin trilogia ilmentää mielestäni aktiivisesti tällaista valtakäsitystä, sillä kaikki Lisbethiä hoitaneet tai holhonneet henkilöt ovat miehiä. Siksi koen, että Lisbethin perimmäinen strategia on vapauttaa itsensä maailman patriarkaalisuudesta ja päästä itse määräämään niin teoistaan kuin elämästään yleensä – ulkonäöstä puhumattakaan.

Patriarkaatin rakenteisiin liittyen muistuttaa Raija Julkunen Margaret Weirin käsitteestä harvinainen hetki (*rare moment*), jolla Weir viittaa ”monien tekijöiden muodostelmaan, suotuisaan ja ainutkertaiseen hetkeen, joka mahdollistaa uuden idean läpimurron ja epätoennäköisen politiikan tekemisen”. Kansainvälisesti naisliikkeet vaativat reproduktiivista vapautta eli oikeutta seksuaalisuuteen, ehkäisyyn ja aborttiin sekä lasten julkista päivähoidoa, jotta naiset ja äidit saisivat miesten kanssa yhtäläisen mahdollisuuden ansiotyöhön. (Julkunen 2010: 85 – 86.) Pohjoismaissa patriarkaalisia rakenteita horjutettiin jo 1800-luvulla: tasa-arvovaatimukset voimistuivat naisliikkeen ensimmäisellä nousukaudella 1870- ja 80-luvulla ja naisten, ensin naimattomien, täysivaltaisuutta lisättiin asteittain. 1920-luvulle tultaessa naisilla oli poliittiset oikeudet, oikeus koulutukseen ja useimpiin julkisiin virkoihin. Tuolloin naisliikkeet tavoittelivat naimisissa olevan naisen taloudellisen kansalaisuuden vahvistamista, ja Suomessa vaimot saivat vuonna 1919 oikeuden ansiotyöhön ilman aviomiehen lupaa. (Mts. 78.) Lisäksi valtiosta tuli Pohjoismaissa uuden sukupuolisopimuksen osapuoli, sillä nais- ja tasa-arvoliike saivat jalansijaa olemassa olevista instituutioista eli esimerkiksi puolueista, niiden naisjärjestöistä, valtiokoneistoista, sosiologiasta ja yliopistoista. Erityisesti suomalainen ja ruotsalainen liike sulautuivat Julkunen mukaan nopeasti valtiollisiin ja institutionaalisiin uomiin. (Mts. 93 – 94.)

Myös Foucault pohtii vallan ja yhteiskunnan suhdetta. Hänen mukaansa veri oli pitkään olennainen valtaan liittyvä mekanismi, mutta nykyisessä yhteiskunnassa valtamekanismit ovat toisaalla, nimittäin seksuaalisuudessa:

Veri oli pitkään tärkeä elementti vallan mekanismeissa, ilmenemismuodoissa ja rituaaleissa. - - Veren yhteiskunnassa - - valta puhui veren kautta, veri oli *realiteetti*, jolla oli *symbolinen funktio*. Me puolestamme elämme yhteiskunnassa, johon ”sukupuoli” tai pikemminkin ”seksuaalisuus” lyö leimansa. Valtamekanismit on suunnattu ruumiiseen, elämään ja kaikkeen, mikä monimuotoistaa elämää, vahvistaa lajia ja sen sisukkuutta sekä lisää sen hallintakykyä tai käyttökelpoisuutta. Terveys, jälkikasvu, rotu, lajin tulevaisuus ja yhteiskuntaruumiin elinvoima ovat tärkeitä. Niiden välityksellä valta puhuu seksuaalisuudesta ja seksuaalisuudelle, joka ei ole merkki eikä symboli, vaan objekti ja maalitaulu. Seksuaalisuutta ei suinkaan tee

merkittäväksi sen niukkuus tai häilyvyys, vaan sen itsepintaisuus, salakavala läsnäolo ja tosiasiassa, että se aiheuttaa kaikkialla sekä kiihtymystä että pelkoa. Valta hahmottelee seksuaalisuutta, nostattaa sitä ja käyttää sitä rönsyilevänä merkityksenä, joka on aina otettava uudelleen valvontaan, ettei se pääsisi livahtamaan käsistä; seksuaalisuus on *vaikutus, jolla on merkitysarvo*. (Foucault 1998: 105)

Tästä lainauksesta käykin ilmi, että seksuaalisuudella ja vallalla on selkeä yhteys, sillä ne ovat toistensa kanssa melko samanlaisia. Niin valta kuin seksuaalisuuskin ovat jatkuvasti läsnä ihmissuhteissa, niin kuin voidaan nähdä myös Larssonin trilogiasta: Lisbeth Salanderin ihmissuhteista suurimpaan osaan liittyy niin valta- kuin sukupuoliproblematiikkakin. Jopa Salanderin suhde Erika Bergeriin on näiden kahden värittämä, sillä Lisbeth on mustasukkainen Bergerin ja Blomkvistin suhteesta, mikä aiheuttaa naisten välille myös tietynlaisen valta-asetelman. Vaikka Lisbeth tässä suhteessa antaakin yllättävän helposti periksi, on kyseessä alun perin kahden naisen välinen seksuaalinen valtataistelu miehen huomiosta.

4. SALANDER JA YHTEISKUNNALLINEN VALTAPROBLEMATIIKKA

4.1. Lääkärit

Teoksessaan *Tarkkailla ja rangaista* Foucault pohtii ruumiin kuulumista poliittiseen kenttään. Ei siis riitä, että ihmisruumiin historiaa on tutkittu tarpeiden ja viettien sekä muiden fysiologisten toimintojen alustana, vaan Foucault'n mukaan vallan haltijat voivat kohdistaa ihmisruumiiseen puristusotteensa ja sijoittaa siihen omia tavoitteitaan. He siis velvoittavat ruumiin työhön ja pakottavat sen tietynlaisiin menoihin. Ihmisruumiista tulee hyödyllinen voima sitten, kun se on sekä tuottava että alistettu välikappale. (Foucault 1980: 33.)

Lisbethiä ajatellen olennaista on Foucault'n näkemys siitä, ettei tällaisen alistamisen tarvitse olla luonteeltaan väkivaltaista vaikka se voikin käyttää voimakeinoja. Alistaminen voi nimittäin olla ”laskelmoitua, organisoitua ja teknisesti harkittua, se voi olla hienovaraista ja kaihtaa käyttämästä aseita tai terroria, mutta [se] on silti fyysistä” (Foucault 1980: 33). Lisbeth onkin ollut koko ikänsä fyysisesti alistettu: hänet suljettiin 13-vuotiaana kahdeksi vuodeksi St. Stefansin mielisairaalaan niin, että oli sidottu remmeillä sänkyyn 380 yön ajan (Pilvilinna: 675) ja lisäksi hänen sairaskertomustaan on vääristelty koko ajan, – niin kuin käy ilmi viimeisen osan oikeudenkäynnistä – mikä puolestaan on leimannut Lisbethin mielisairaaksi ja täten vaikeuttanut hänen elämänsä erityisesti holhouksenalaisuuden muodossa (esim. Pilvilinna: 692 – 694). Trilogian ensimmäisen osan alkupuolella, kun Lisbeth on menossa tapaamaan uutta holhoojaansa Bjurmania, kerrotaan seuraavaa:

Niiden reilun kahdentoista vuoden ajan, jotka Lisbeth Salander oli ollut sosiaalisen ja psykiatrisen huolenpidon kohteena ja joista kaksi hän oli viettänyt psykiatrisella lastenkllinikalla, hän ei ollut koskaan – ei ainoassakaan tilanteessa – vastannut edes niin yksinkertaiseen kysymykseen kuin ”mitä sinulle kuuluu?” (Miehet: 168.)

Lisbeth päätettiin lähettää lastenpsykiatriselle klinikalle sillä perusteella, että hänen katsottiin olevan psyykkisesti häiriintynyt ja väkivaltainen eli vaaraksi luokkatovereilleen ja mahdollisesti myös itselleen. Kaikki tämä perustui kuitenkin kokemuseräisiin arviointeihin tarkkojen tutkimusten sijaan, sillä kaikkien lääkäreiden tai viranomaisten yritykset keskustella Lisbethin kanssa tämän tunteista tai terveydentilasta johtivat ”täydellisen mykkään hiljaisuuteen ja intensiiviseen lattia, katon ja seinien tuijotteluun”. Lisäksi Lisbeth kieltäytyi kaikista psykologisista testeistä ja vastusti ehdottomasti kaikkia mittaus-, punnitus-,

kartoitus-, analysointi- ja kasvatusyrityksiä, myös koulutyötä – siitäkin huolimatta, että viranomaiset kuljettivat häntä koululuokkaan. (Miehet: 168.) Näin ollen hänen henkisiä puutteitaan ei pystytty selvittämään. Vankila eli rangaistuksen toimeenpanopaikka – Salanderin tapauksessa psykiatrinen osasto kirjaimellisen vankilan sijaan – toimii Foucault’n mukaan samalla rangaistujen yksilöiden tarkkaamona. Vankeja luonnollisesti valvotaan, mutta tavoitteena on myös jokaisen vangin ja tämän käyttäytymisen, sisimpien taipumusten sekä jatkuvan paranemisen tunteminen: Foucault’n mukaan vankilan tulisi olla paikka, ”missä tuomittuja koskeva kliininen tieto syntyy”. (Foucault 1980: 281.) Juuri tätä oli myös Lisbethin niin kutsuttu vankeusaika: hänet oli suljettava osastolle, koska siellä häntä oli mahdollista valvoa ja kontrolloida. Syy tähän laskelmoituun, organisoituun ja teknisesti harkittuun alistamiseen löytyy Lisbethin perhesuhteista ja turvallisuuspoliisin suojelemasta neuvostoloikkarista. Perhesuhteista kertovassa luvussa kuvaillun maitopurkkiepisodin jälkeen Lisbeth yritti saada ambulanssilääkärit unohtamaan palavan Zalatšenkon ja tulemaan äitinsä avuksi, mutta kukaan ei kuunnellut häntä ja hän päätyi kuulusteltavaksi – samaan aikaan kun äiti lojui tajuttomana lattialla. Jos Zalatšenkoa olisi syytetty pahoinpitelystä tai jos Lisbeth olisi joutunut sosiaaliviranomaisten huostaan, olisi Zalatšenkon menneisyyttä ja tapahtuman taustoja saatettu alkaa penkoa. Niinpä tutkintapöytäkirja luokiteltiin salaiseksi ja niin se kuin vaarallinen lapsikin täytyi piilottaa. (Tyttö: 602 – 603.) Tässä tapauksessa pyrkimys ei siis ole tehdä Lisbethistä millään tavalla hyödyllistä tai saada hänen toiminnastaan tuottoa, vaan pelkästään pitää alistussuhde voimissaan niin kauan kuin mahdollista. Kun turvallisuuspoliisin salainen sisäpiiri on vastuussa Zalatšenkon suojelusta ja jälkien peittämisestä, ei kukaan pysty tai edes uskalla kyseenalaistaa toimintaa.

Itse Lisbeth sanoo kertoneensa äitinsä pahoinpitelystä sosiaali-ihmisille, lastenhuoltoihmisille, lääkäreille, papille sekä tohtori Peter Teleborianille saamatta minkäänlaista vastausta. Teleborian oli vastuussa Lisbethin hoidosta tämän ollessa St. Stefansin sairaalassa ja vastasi myös tytön sitomisesta sänkyyn. Vastalauseena tälle kaikelle Lisbeth päätti antaa itselleen 13-vuotissyntymäpäivälahjan: hän lakkasi puhumasta Teleborianille ja vähitellen myös muille auktoriteeteille. Juuri tämä on osoitus Lisbethin tavasta reagoida alistamiseen ja ottaa ohjat omiin käsiinsä: kuten Salanderin asianajaja Annika Giannini sanoo, Lisbeth löi takaisin ainoalla aseellaan, halveksunnalla. (Pilvilinna 699.) Järkevästi ajateltuna myräköksi heittäytyminen ei liene kaikkein paras vaihtoehto silloin, kun on jo suljettuna mieli-sairaalaan, mutta ainakin omassa maailmassaan Lisbeth on kääntänyt valta-asetelman pää-

laelleen ja aiheuttaa päänvaivaa henkilöille, jotka yrittävät saada hoidettua henkilöä, joka ei itse asiassa hoitoa tarvitse. Toisaalta mykkyys on vastarintaa, ja siten se vahvistaa Lisbethin asemaa vallan objektina, kuten voi tulkita Foucault'n mukaan: valtasuhde vaatii aina jonkinlaisen vastustuksen. Tällä perusteella erilaisia vallankumouksia on niin monta kuin on kumouksellisia henkilöitäkin, mikä johtaa siihen, että yksilö voi olla tyytyväinen vastarintaan eli vallankumoukseen, vaikka valtasuhteen perusta jäisikin kumoamatta (Foucault 1976: 157).

Puhumattomuus tuntuu jatkuvan loputtomiin: yli kymmenen vuotta St. Stefansissa olon jälkeen Lisbeth ei vielä jo mainitussa trilogian päätösosan oikeudenkäynnissäkään suostu puhumaan tietyille auktoriteeteille, vaan kommunikoi asianajajansa kautta. Tavatessaan Teleborianin Kronobergshäktetin kuulusteluhuoneessa Salander tuijottaa seinää ja pohtii matemaattisia yhtälöitä todettuaan tyytyväisenä, että miehen vasemmassa pikkusormessa oli edelleen arpi siitä, kun hän lapsena oli purrut miestä niin lujaa, että sormi oli melkein katkennut. *”Silloin olin pieni pelokas tyttö, tuskin teini-ikäinen. Nyt olen aikuinen nainen. Voin tappaa sinut jos haluan”*, Salander miettii ja tohtori tulkitsee häntä erittäin virheellisesti: Teleborianin mielestä hänellä on erinomainen kyky lukea ihmisten tunteita ja mielen-tiloja, ja viileä varjo, jonka hän aistii vaeltavan ympäri huonetta, on hänen mielestään potilaan pelkoa ja häpeää. Teleborian on myös erittäin tyytyväinen siitä, ettei Salanderin käytös ollut vuosien saatossa muuttunut miksikään, sillä hän on varma, että oikeudenkäynnissä ”tyttö tulisi tuomitsemaan itse itsensä”. (Pilvilinna 581.)

Mykkyöden voinee laskea mukaan Salanderin ”roistoja” kohtaan luomiin periaatteisiin, sillä oikeudenkäynnissä on kuitenkin kyse hänen tulevaisuudestaan, joka pahimmassa tapauksessa – eli syylliseksi todettaessa – tulisi olemaan hyvinkin auktoriteettipitoinen. Suhde Peter Teleborianiin sekä St. Stefansin sairaalaan on selvä esimerkki normatiivisesti integroivasta vallasta, jolla pyritään muokkaamaan yksilöä kontrolloimalla ruumista. Näkisin kuitenkin, että Teleborianin vastuu Lisbethin hoidosta on myös esimerkki yrityksestä käyttää valtaa itsenäisesti, ei niinkään osana sairaalaa. Foucault'n valtatyyppien mukaan Lisbethin puhumattomuus olisi siis osoitus strategisesti integroivasta vallasta, jossa taktikoinnin pyrkimyksenä on luoda itseään hallitseva subjekti, josta vuosia kestävä systemaattinen mykkyys tietyissä tilanteissa on varsin hyvä osoitus.

Salanderin valikoivassa mykkyudessa on huomattavaa myös se, että se pätee myös opettajiin. Häntä pidettiin koulussa hankalana ja perusteettoman väkivaltaisena, ja jo ala-asteella hän sai merkintöjä esimerkiksi toisten oppilaiden lyömisestä (Miehet: 242). Siitä huolimatta, että tappeluissa oli aina kaksi osapuolta, Lisbeth sai aina syyt niskoilleen, ja eräässä tapauksessa rehtori teki jopa poliisille ilmoituksen pahoinpitelystä (mts. 243). Hän ei herättänyt myötätuntoa opettajissa, ”jotka pitivät häntä maanvaivana” (mp), ja hänet tunnettiin oppilaana, joka ei viitannut eikä vastannut kun opettaja kysyi. Vaikka Lisbethistä keskusteltiin useissa opettajankokouksissa, ei kukaan halunnut ottaa hänestä vastuuta, ja tilanne ajautuikin siihen, etteivät opettajatkaan välittäneet hänestä ja ”antoivat hänen hapantua tympeässä puhumattomuudessaan” (mts. 244).

Vastakohtana Lisbethin tavanomaisille kokemuksille lääkäreistä on tohtori Anders Jonasson, joka hoitaa tyttöä trilogian viimeisessä osassa. Jonasson suhtautuu Lisbethiin kuin kehen tahansa potilaaseen, eikä välitä murhasyytteistä tai poliisien halusta kuulustella potilasta. Hänen mielestään totaalinen eristäminen ei kuitenkaan ole humaania, joten hän antaa asianajaja Annika Gianninin vierailla Lisbethin luona päivittäin. (Pilvilinna: 220 – 221.) ”Kaikista häntä hoitaneista ja kopeloineista lääkäreistä Jonasson oli ainoa, johon Lisbeth jotakuinkin luotti” (Pilvilinna: 237) paljastaa, että Salanderin suhtautuminen Jonassoniin on hieman varautunutta, mutta Lisbeth sanoo myös, ettei ole kertaakaan kokenut, että Jonasson olisi ”katsonut häntä kieroona” eikä tämä myöskään kysellyt ampumavälikohtauksista tai Lisbethin niin sanotusta hulluudesta – Jonasson oli kiinnostunut vain Lisbethin voinnista ja paranemisesta. Luottamus näkyy myös siinä, että Lisbeth esittelee selässään olevaa lohikäärmetatuointia Jonassonille, vaikka ei kerrokaan henkilökohtaisia syitä sen hankkimisen taustalta. (Mp.)

Lisbethin ja Jonassonin välinen suhde vaikuttaakin hieman erikoiselta, suorastaan lämpimältä valtasuhteelta. Kuten sanottu, Jonasson saa päättää jopa Lisbethin luona vierailevista henkilöistä ja kieltää esimerkiksi Teleborianin vierailun. Jonasson käyttää auktoriteettiaan Lisbethin hyväksi yllättävän paljon, sillä hän toimittaa tälle Blomkvistin lähettämän kämmementietokoneen sekä pitkittää Lisbethin siirtämistä vankilaan, koska häntä ”ärsytti se heidän [poliisien] painostuksensa”. (Pilvilinna: 335 – 336, 501.) Vaikka Jonassonin auktoriteettiasema periaatteessa edustaakin normatiivisesti integroivaa valtaa ruumiin kontrolloimisen muodossa, kielii hänen käyttäytymisensä ennemminkin strategisesta integraatiosta.

Strategiseen integraatioon liittyy nimittäin subjektin muokkaaminen sosiaalisten suhteiden kautta, eli tässä tapauksessa se, että suhde Lisbethiin vaikuttaa Jonassonin käyttäytymiseen. Lisbeth myhäileekin itsekseen, että saisi Jonassonista hyvän anarkistin, ”jos voisi toimia hänen kanssaan vielä pari vuotta”, sillä tämä tunsu Lisbethin mielestä vetoa kansalaistottelemattomuuteen (Pilvilinna: 501).

Kyseinen suhde on myös mielenkiintoinen esimerkki Lisbethin vaikutuksesta ihmisiin: kovasta ulkokuorestaan huolimatta hän saa ihmiset helposti puolelleen ja siten hyötyy heistä usein eri tavoin. Lisbethin luonteessa esiintyvä erakkomaisuus ja vaatimattomuus yhdistettynä vaikeuteen pyytää apua taistelevat hieman vastaan, mutta huomaa silti herätteleväni epäilystä siitä, että kaikki tämä huomaamaton manipulaatio on osoitus jostain laajemmasta strategiasta. Tämä strategia voisi olla esimerkiksi taistelua perinteistä miesten ylivaltaa eli patriarkaattia vastaan, jota jo sivusin luvussa 3.3. Tätä tulkintaa tukee Lisbethin vaikutus miehiin eli esimerkiksi hänen työnantajansa tuntema mustasukkaisuus, kun Lisbeth viettää aikaansa Mikael Blomkvistin kanssa. Samoin Blomkvistin valmius hypätä Lisbethin avuksi koska tahansa tytön käytöksestä riippumatta ilmentää sitä, että Salander saa lähipiirinsä miehet tekemään takiaan lähes mitä tahansa.

Huolimatta hyvästä suhteesta Jonassonin kanssa Lisbeth tuntee itsensä vangiksi, mitä toki onkin – sairaalasta päästyään hän joutuisi vankilaan. Hänen on kuitenkin vaikeaa tyytyä tilanteeseen, sillä hän tiedostaa sen, että jos asiat eivät mene hänen toivomallaan tavalla, hän saa viettää vuosia hullujenhuoneella (Pilvilinna: 490). Hän tuumaakin, että edellisellä kerralla laitoksella maatessaan hän oli ollut teini-ikäinen, mutta nyt hän oli aikuinen ja ”hänen tietomääränsä oli aivan toinen, samoin pätevyytensä toimia”. Niinpä hän miettiikin, kuinka kauan kestäisi paeta ja löytää turvapaikka ulkomailta sekä hankkia uusi henkilöllisyys ja uusi elämä. (Mp.) Hän oli miettinyt pakoa sairaalahuoneesta siihen asti, kunnes Jonasson ja Blomkvist olivat salakuljettaneet hänelle kämmentietokoneen, ja pohdittuaan Blomkvistin ehdottamaa suunnitelmaa hän päätti testata sitä, edelleen tietoisena siitä, että jos suunnitelma epäonnistuu, hän joutuu joka tapauksessa pakenemaan joltain hullujenhuoneelta (Pilvilinna: 491).

4.2. Holhoojat

Kun Lisbeth Salander oli kolmetoistavuotias, päätettiin laittaa uskottu mies, Holger Palmgren, valvomaan hänen etujaan ja varojaan kunnes hän olisi täysikäinen. Palmgren onnistui siinä, missä lääkärit eivät: hän saavutti Lisbethin luottamuksen. Kun Lisbeth täytti viisitoista, lääkärit uskoivat, ettei tyttö enää ollut väkivaltainen eikä vaarallinen. Koska hänen perheensä oli kuitenkin määritelty vajaakykyiseksi eikä hänellä ollut sukulaisia, joiden luo muuttaa, päätettiin Salander siirtää pois lastenpsykiatriselta klinikalta, jotta tämä voisi tulla osaksi yhteiskuntaa sijaisperheen jäsenenä. (Miehet: 168 – 169.)

Sijaisperheistään Lisbeth karkaili kunnes Palmgren keskusteli tytön kanssa ja sai tämän ymmärtämään, että joutuu takaisin laitokseen jos sama toiminta jatkuu (Miehet: 169.) Palmgrenin Lisbethin hyväksi tekemä työ murenee kuitenkin kertalaakista, nimittäin Palmgrenin aivoinfarktista: Lisbeth menee käymään Palmgrenin kotona, koska tämä oli jättänyt tulematta heidän kuukausittaiseen tapaamiseensa. Kun ovea ei avattu, vaikka asunnosta kuului ääniä, Lisbeth kiipesi ränniä pitkin parvekkeelle ja löysi Palmgrenin eteisen lattialta tajuissaan, mutta kykenemättömänä puhumaan ja liikkumaan. ”Kuin uskollinen vahtikoira hän oli vartioinut lääkäreiden ja hoitajien joka ainoata askelta”, kunnes hänelle lopulta kerrottiin, että Palmgrenilla oli vaikea aivoverenvuoto, hänen tilansa oli kriittinen eikä hänen odotettu toipuvan. (Miehet: 172 – 173.)

Palmgrenin aivoinfarktin takia Salander saa trilogian ensimmäisessä osassa uuden holhoojan, asianajaja Nils Bjurmanin. Jos suhde Palmgrenin kanssa oli lähellä ystävyyttä ja luottamus sekä välittäminen toimi puolin ja toisin, on suhde uuden holhoojan kanssa jälleen kerran esimerkki Lisbethin vaikeudesta luottaa auktoriteetteihin, sillä Palmgrenin kanssa hän sai itse hoitaa raha-asiansa – Bjurman puolestaan näkee holhouksenalaisuuden tarkoittavan sitä, että holhoojalla on valta myös holhottavan tilitietoihin, mitä Bjurman käyttääkin hyväkseen kiristämällä holhottavaansa. Palmgrenin ja Salanderin välinen valtasuhde oli tietyllä tavalla pakon sanelema, käräjäoikeuden määräämä, joten sitä pidettiin yllä vain sen verran kuin oli tarpeen: Palmgren vaati saada tavata Lisbethin vähintään kerran kuukaudessa niin kuin papereissa sanottiin, mutta törmätessään toisiinsa sattumalta he saattoivat mennä yhdessä kahville. Palmgren ei myöskään ollut koskaan painostanut Lisbethiä eikä käyttäytynyt tungettelevasti, ja tyttö olikin alkanut viettää jouluaatot holhoojansa luona

käytyään ensin katsomassa äitiään sairaalassa. Bjurman sen sijaan kyselee Salanderin tuloista, kirjanpidosta, seurustelusta, alkoholinkäytöstä ja jopa siitä, osaako tyttö huolehtia omasta hygieniastaan. (Miehet: 173 – 174.) Lisäksi Bjurman kritisoi entisen holhoojan toimintatapoja ja ilmoittaa uuden järjestyksen astuvan voimaan: Hän avaa Lisbethille uuden tilin, jota tämän tulee käyttää jatkossa ja jolta Bjurman maksaa Lisbethin laskut. Jatkossa Lisbeth saisi tietyn määrän taskurahaa kuukaudessa ja hänen tulee näyttää kaikki kuitit menoistaan uudelle holhoojalleen. (Miehet: 176.) Kun Lisbethin tietokone menee rikki, Bjurman pakottaa tytön oraaliseksiin tämän pyytäessä omalta tililtään rahaa uuteen (Miehet: 236 – 237).

Jos Lisbeth Salander olisi ollut normaali kansalainen, hän olisi todennäköisesti soittanut poliisille ja ilmoittanut itseensä kohdistuneesta seksuaalisesta väkivallasta heti kun oli lähtenyt asianajaja Bjurmanin toimistosta. Sinelmät niskassa ja kaulassa ja vaatteissa ja vartalossa spermajäljet, joissa oli Bjurmanin DNA olisivat olleet raskauttava tekninen todiste. - - Rikosilmoitus olisi luultavasti johtanut siihen, että Lisbeth Salander olisi saanut kunnollisen asianajajan, jolla oli vankat tiedot naisiin kohdistuvasta sorrosta, mikä puolestaan olisi kenties ohjannut keskustelun ongelman ytimeen – Lisbethin holhouksenalaisuuteen. (Miehet: 238.)

Mielenkiintoista lainauksessa on se, että se on kerrottu täysin ulkopuolisen kertojan kautta. Kun muut viittaukset Salanderin epänormaaliuteen ja poikkeavaan ulkonäköön on ilmaistu joko Salanderin itsensä tai jonkun muun henkilön kautta, antaa kyseinen lainaus melko selvästi ymmärtää, että hahmo todellakin on normaalista poikkeava. Tämän lainauksen jälkeen teoksessa todetaan, ettei Salander ”kerta kaikkiaan kuulunut normaali-ihmisiin” (mts. 240), vaan että hänellä oli surkeat tiedot lakipykälistä ja hänen luottamuksensa poliisivoimiin oli olematon, sillä hänelle ”poliisi oli epäselvästi määritelty vihollisen iskujoukko, joka kuluneiden vuosien aikana oli käytännössä joko napannut hänet kiinni tai nöyryyttänyt häntä” (mts. 241). Nämä kuitenkin kerrotaan Salanderin itsensä kautta fokalisoituna, ja siihen lisätään vielä seuraava toteamus: ”[n]ormaali ihminen olisi ehkä katsonut että reagoinnin puute oli hänen rasitteensa – se olisi ollut vielä yksi todiste siitä että hän jollain tavalla oli niin epänormaali, ettei edes väkivallanteko kyennyt nostattamaan hänessä tarpeellista emotionaalista vastarintaa” (mp.). Suvi Keskinen analysoi esseessään *Sukupuolistunut väkivalta* (2010) raiskaustapauksia niin, että niistä suurimman osan tekevät tutut tai puolitutut, siitakin huolimatta, että kulttuurinen kuva raiskauksesta on vieraan miehen hyökkäys ulkona pimeällä. Hänen mukaansa seksuaalisessa väkivallassa on yleensä kyse vallankäytöstä, siis toisen alistamisesta ja nöyryyttämisestä, ja tutkimuksissa onkin havaittu, että miesten väkivaltatilanteet liittyvät pyrkimykseen hallinnasta, miehisyyden esittämi-

seen sekä naisen seksuaalisuuden kontrollointiin. (Keskinen 2010: 247.) Juuri tästä on kysymys myös holhoojan suhteessa holhottavaansa: alistamisesta kontrolloitavaksi ja oman halun purkamisesta tuohon kohteeseen.

Tapahtuman jälkeen Lisbeth alkaa suunnitella kostoa: Hän tekee Bjurmanista tarkan henkilökartoituksen, tutkii miehen kaikki lähisukulaiset, ystävät, raha- ja ura-asiat. Koska mistään ei käy ilmi mitään, mistä Lisbeth saisi Bjurmanin poliisien kynsiin, päättyy hän tappaamaan tämän myrkyllä (Miehet: 259). Kuitenkin suunnitelma muuttuu hyväksikäytön filmaamiseksi ja Lisbeth-parka joutuu koville, kun tapaaminen onkin Bjurmanin luona, jolloin mies sitoo Lisbethin sänkyyn ja raiskaa tytön pelkkään oraaliseksiin pakottamisen sijasta (mts. 263). Raiskaus ei kuitenkaan lannista Lisbethin kostonhalua eikä tee hänestä syyllisyyttä tuntevaa uhria. Hän lukee internetistä artikkeleita sadismin psykopatologiasta ja oppii, että sadisti valitsee olosuhteet intuitiivisella täsmällisyydellä: sadisti erikoistuu epäitsenäisiin, riippuvaisiin ihmisiin ja tunnistaa sopivat uhrin. Tämän perusteella Lisbeth tajuaa, että Bjurman oli valinnut hänet uhrikseen ja toteaa sen kertovan jotain siitä, miten ympäristö suhtautuu häneen. Lisäksi hän ottaa nilkkaansa uuden tatuoinnin muistoksi tapahtuneesta. (Miehet: 268 – 269.) Pari viikkoa raiskauksen jälkeen hän sopii tapaamisen holhoojansa kanssa, tainnuttaa tämän sähköpistoolilla ja sitoo alastomana sänkyyn. Lisäksi hän laittaa kookkaan anaalitapin paikalleen ja näyttää Bjurmanille puolitoistatuntisen videon edellisestä tapaamisesta. Elokuvaelämyksen jälkeen tyttö esittää vaatimuksia: hän haluaa käyttöoikeudet omaan tiliinsä, kuukausittaisen raportin normaalista käyttäytymisestä sekä vara-avaimet niin Bjurmanin kotiin kuin tämän konttoriinkin – muussa tapauksessa video lähtee laajaan levitykseen. Tapaamisen lopuksi Lisbeth tatuoi holhoojansa vatsaan sanat ”MINÄ OLEN SADISTINEN SIKA, ELUKKA JA RAISKAAJA”. (Miehet: 270, 275 – 278.)

Lisbethin ja Bjurmanin suhteessa tapahtuva käänne on esimerkki siitä, miten vastarinta voi muuttua vallaksi. Tähän asti Lisbethin ruumis oli Bjurmanille alistettu ja tuottava, jatkossa tilanne on täysin toisinpäin: Lisbeth saa käyttää rahojaan niin kuin tahtoo ja pääsee enimmäkseen irti myös holhouksenalaisuudesta, sillä käytösraporttien on tarkoitus ilmestyä kuukausittain ilman uusia tapaamisia. Lisäksi Lisbeth kontrolloi holhoojaansa murtautumalla tämän tietokoneeseen sopivin väliajoin, mitä kautta hän saakin tietää esimerkiksi Bjurmanin varanneen ajan tatuoinnin poistoon. ”Jos menet ja poistat tatuoinnin”, hän sa-

noo, ”minä tatuoin sinut uudestaan. Mutta seuraavalla kerralla otsaan” (Tyttö: 45). Olen-
naista on myös se, että Salander päättää hankkia tietoa sadismista, sillä se osoittaa toisaalta
hänen haluavan ymmärtää vihollistaan, toisaalta hänen haluavan antaa täysin samalla mi-
talla takaisin.

Trilogian toisen osan alkupuolella Bjurman pohtii suhdettaan Salanderiin. Hän miettii al-
kaneensa nähdä päiväunia tytöstä heti hänet tavattuaan ja on sitä mieltä, että tyttö houkutte-
li hänet siihen:

Puhtaasti älyllisestä näkökulmasta katsoen Nils Bjurman tiesi hyvin tehneensä sellaista, mikä
ei ollut sosiaalisesti hyväksyttyä eikä sallittua. Hän tiesi tehneensä väärin. Hän tiesi myös
toimineensa juridisesti anteeksiantamattomasti. Emotionaalisesta näkökulmasta katsoen jär-
jellä ei ollut mitään merkitystä. Siitä hetkestä lähtien kun hän oli tavannut Lisbeth Salanderin
joulukuussa kaksi vuotta sitten, hän ei ollut kyennyt vastustamaan tyttöä. Lait, säännöt, mo-
raali ja vastuu joutivat mennä. (Tyttö: 41.)

Bjurman perustelelee ajatuksiaan sillä, että holhouksenalainen tyttö oli hänen hallinnassaan
ja että tämän kansiossa luki tytön olevan seksuaalisesti löyhätapainen. Kansiossa annetaan
myös ymmärtää, että Salander olisi 17-vuotiaana tarjonnut seksuaalisia palveluksia maksua
vastaan, mikä johtaa Bjurmanin mielessä lopputulokseen, että Lisbeth Salander oli ”alim-
man asteen huora” ja hänen vallassaan (Tyttö: 41). Lisäksi tytön pitäisi olla erittäin riskitön
tapaus, sillä vaikka tämä protestoisikin tapahtuneesta holhousviranomaiselle, Bjurman saisi
varmasti leimattua hänet valehtelijaksi. Siispä tyttö oli ”erinomainen leikkikalu – täysikas-
vuinen, löyhätapainen, sosiaalisesti avuton ja hänen vallassaan”, siis kaikin puolin täydel-
linen, aivan suojaton kohde. Juuri siksi Bjurman ei pystynytäkään käsittelemään Salanderin
vastareaktiota:

Hän oli iskenyt takaisin lujemmin ja päättäväisemmin kuin Bjurman olisi ikinä uskonut. Hän
oli nöyryyttänyt Bjurmania. Hän oli kiduttanut tätä. Hän oli melkein nitistänyt tämän. - -
Jonkin aikaa Lisbeth Salanderin yöllisen käynnin jälkeen hän oli ollut kuin halvaantunut –
kykenemätön ajattelemaan tai toimimaan. Hän oli lukkiutunut asuntoonsa, ei ollut vastannut
puhelimien eikä ollut kyennyt ottamaan vastaan normaaleja asiakkaita. (Tyttö: 42.)

Kahden vuoden aikana Bjurman tapaa Salanderin ainoastaan yhden ainoan kerran, kun
asianajaja yhtäkkiä herää aamukolmelta ja huomaa Salanderin seisovan sänkynsä jalko-
päässä. Salander antaa ymmärtää käyneensä aiemminkin Bjurmanin luona tämän nukkues-
sa, mutta tällä kertaa hän herättää miehen, koska ilmoittaa matkustavansa pois joksikin
aikaa. Bjurman yrittää rukoilla Salanderia antamaan anteeksi, mutta tämä ei anna periksi,

joten asianajaja ymmärtää, ettei tilaa jää epäilyille eikä neuvotteluille, ja miehen suhtautuminen tyttöön muuttuu päinvastaiseksi:

Sillä hetkellä Bjurman oli alkanut vihata Lisbeth Salanderia, ja viha oli leimunnut kuin punahehkuinen teräs hänen sielussaan ja kasvattanut riivatun nälän saada musertaa tyttö. - - Hän näki mielessään, kuinka hän pakotti tytön ryömimään polvillaan edessään ja kerjäämään armoa. Mutta sitä ei heruisi. - - Hän halusi repiä silmät tytön päästä ja sydämen tämän rinnasta. Hän halusi hävittää tytön maan päältä. - - Sinä päivänä hän lakkasi näkemästä päivän unia tytön kuolemasta ja alkoi hioa suunnitelmaa. (Tyttö: 45 – 46.)

Suunnitelman hiominen alkaa sairaskertomusten, sosiaaliraporttien ja psykiatristen lausuntojen tutkimisella. Luettuaan saamansa yhteenvedon Salanderin elämästä moneen kertaan hän alkaa kerätä tietoa Salanderin menneisyydestä ja saa käsiinsä Holger Palmgrenin muistikirjat, jotka olivat Palmgrenin omaa aineistoa Salanderista. Muistikirjoista Bjurman saa tietää esimerkiksi siitä, ettei Salander olekaan jälkeenjäänyt lähettityttö, vaan että hänen työnsä vaatii ”korkeatasoista ammattiosaamista”. (Tyttö: 53 – 54.) Vasta luettuaan Salanderin oikeuspsykiatrisen tutkimuksen useita kertoja Bjurman huomaa tiedoissa olevan aukon ja löytää myöhemmin viittauksen puuttuvaan liitteeseen – salaiseen poliisitutkimusmuistioon vuodelta 1991. Bjurman ei saa muistiot käsiinsä hakemuksistaan huolimatta, mutta hänelle selviää muistion laatinut poliisi, jonka kautta hän saa muistion hankittua. Muistiosta käy ilmi Salanderin ja Zalatšenkön välinen suhde, mikä tarkoittaa sitä, että Bjurmanilla on liittolainen. (Mts. 57 – 58.)

Niinpä Bjurmanin ei tarvitsekaan alistua holhokkinsa valtaan, vaan ottaa yhteyttä Zalatšenkoon, joka puolestaan ei voi vastustaa tietoja Lisbethistä ja mahdollisuutta päästää tämä päiviltä (Tyttö: 547). Liittouma koituu kuitenkin Bjurmanin kohtaloksi, kun Niedermann sattuu olemaan paikalla Bjurmanin säikähtäessä Dag Svenssonin puhelua ihmiskauppaan liittyen. Bjurman oli halunnut irtautua jutusta, joten Niedermannin ainoa vaihtoehto oli ampua asianajaja. (Mts. 548.)

Edellä olen pohtinut valtasuhteita tietynlaisesta hallitsija/ hallittu -asetelmasta, vaikka käyttämäni teoreetikko pitääkin jaottelua hieman kyseenalaisena. Foucault'n ajatus valtasuhteiden vastakohtaisuudet ylittävästä voimalinjasta tuntuu tässä tapauksessa kuitenkin hieman epämääräiseltä ja selkeä valta-aseman tarkastelu tutkielmaani sopivammalta. Toisaalta Foucault sanoo myös, ettei valta ole jotain, jota hankitaan, riistetään itselle tai jaetaan toisten kanssa, vaan jotain, jota käytetään lukemattomilta tahoilta eriarvoisten, liikkuvien suh-

teiden kanssakäymisessä – ja että voimasuhteet ja niiden vastakohtaisuudet edistävät myös voimasuhteiden uudelleenjakoa. (Foucault 1998: 70 – 71.) Tämän määritelmän kautta katsonkin, että luvussa käsittelemäni suhteet ovat esimerkkejä nimenomaan hallitsevan ja hallitun vastakkainasettelusta – siis voimasuhteesta ja sen vastakkaisuudesta. Kysymyksessä ovat ihmisten väliset suhteet, jolloin kyse on erityisesti strategisesti integroivasta vallasta toimijoiden välillä. Lisbethin ja Bjurmanin suhde ilmentää mielestäni sekä strategisesti integroivaa valtaa että hallitsevan osapuolen pyrkimystä alistaa toinen valtansa alaiseksi: Bjurman yrittää käyttää auktoriteettiasemaansa repressiiviseen tapaan, mutta Lisbethin vastarinta toimii strategisesti integroivan vallan tavoin, jolloin lopputuloksena on voimasuhteen uudelleenjakoa. Toisaalta suhteessa on puolin ja toisin kysymys ruumiin kontrolloimisesta ja ruumiista hyötymisestä, mikä voisi tukea tulkintaa normatiivisesti integroivasta vallasta. Käsitettä käytetään useimmiten mielisairaaloiden ja vankiloiden yhteydessä, mutta koska oleellista on kontrolloida ja muokata ihmisruumista ja -yksilöä toimimaan jonkin tietyn ihanteen tai käyttäytymismallin mukaisesti, näen myös tämän tulkinnan olevan relevantti: molemmat osapuolet kontrolloivat toistensa ruumiita. Erityisen olennainen on Lisbethin Bjurmanille tekemä tatuointi, sillä massiivisuudessaan ja kömpelyydessään se herättäisi huomiota niin mahdollisissa naissuhteissa kuin vaikkapa lääkärikäynnilläkin, ja toimii siis ruumista kontrolloivana tekijänä, joka ohjaa Bjurmania toimimaan Lisbethin haluamalla tavalla.

Lisäksi holhoojan ja holhottavan välistä suhdetta kuvaa teoksessa käytettävä fokalisointi. Luvussa 3.3. analysoin Salanderin seksuaalisuuteen liittyvää fokalisointia, joka ilmeni myös tässä luvussa käyttämästäni lainauksesta. Huomattavia ovat kuitenkin Bjurmanin näkökulmasta esitetyt ajatukset Salanderista, jotka ilmentävät vielä entisestäänkin sitä, miten väärä kuva kaikilla Salanderista on. Bjurmanin ajatus Salanderista hänen vallassaan olevana alimman asteen huorana (Tyttö: 41) ei voisi mennä paljon enempää pieleen: Bjurman luultavasti tietää, ettei tyttö missään tapauksessa uskaltaisi mennä poliisin puheille vaikka tälle tapahtuisi mitä – mutta tuskin kykenee kuvittelemaan sitä, miten vaikeaa Salander lopulta on alistaa yhtään kenenkään valtaan tai miten hirvittävä tuon hintelän, pienen naisen kosto voikaan olla.

4.3. Poliisi

Lisbeth Salanderin suhtautuminen poliisiviranomaisiin on mahdollisesti jopa varautuneempaa kuin hänen suhtautumisensa lääkäreihin. Raikaustapauksen jälkeen Salanderin suhteesta poliisiin kerrotaan, että hänen luottamuksensa poliisivoimiin on olematon. Salanderin mielestä poliisi on ”epäselvästi määritelty vihollisen iskujoukko, joka kuluneiden vuosien aikana oli käytännössä joko napannut hänet kiinni tai nöyryyttänyt häntä”. Edellinen kohtaaminen poliisin kanssa oli ollut työmatkalla, kun visiirikasvoinen mellakkaoliisi oli iskenyt häntä pampulla selkään ilman minkäänlaista syytä. Kyseessä oli toki ollut väärinkäsitys, mutta Salanderin mielipide ei noin vain muutu, ja hän toteaaakin, ettei hänelle ”tullut edes mieleen mennä visiirikasvoisten päämajaan ilmiantamaan Nils Bjurman seksuaalisesta pakottamisesta”. Salander kostaa seksuaalisen hyväksikäytönkin mieluummin itse kuin ottaa yhteyttä poliisiin, sillä hän on varma, ettei hänen sanaansa uskota kuitenkaan. (Miehet: 240 – 241.)

Vaikka poliisia on sivuttu aiemmissa luvuissa, on kyseistä auktoriteettia käsiteltävä myös omassa luvussaan. Olennainen osa teossarjan juonta on turvallisuuspoliisin salajaosto Sektio, joka peittelee Lisbethin isän, neuvostoloikkari Zalatsenkon jälkiä.

Fälldin kertoi, että Säpon silloinen päällikkö ja muuan kollega tulivat käymään hänen luonaan juuri ennen kuin hänestä tuli pääministeri. He kertoivat mielikuvituksellisen vakoilujuttu venäläisestä loikkarista joka oli tullut Ruotsiin. Fälldin sai tietää, että se oli arkaluonteisin sotilassalaisuus mikä Ruotsilla oli ollut... ettei koko Ruotsin puolustuspolitiikassa ollut toista likimainkaan yhtä merkittävää juttua. (Pilvilinna: 417.)

Tästä syystä Lisbethin kaikki kokemukset auktoriteeteista ovat olleet epämiellyttäviä, ja tytön ensimmäinen kontakti poliisiin tapahtui hänen heitettyään isäänsä palopommilla. Tuolloin, kuten luvussa 3.1. kerroin, Lisbethin äiti makasi pahoinpideltynä keittiössä, mutta ambulanssilääkärit eivät kuunnelleet Lisbethin kertomusta tajuttomasta äidistä ja poliisin saavuttua paikalle Lisbeth joutui poliisiauton takapenkille, eikä poliisi löytänyt tytön äitiä ennen kuin vajaata tuntia myöhemmin, jolloin naisen vammat olivat jo ehtineet vaurioittaa tämän aivoja. (Tyttyö: 602.) Tapahtumasta tehty poliisitutkintapöytäkirja oli luokiteltu salaiseksi, sillä se ei Salanderin isän menneisyyden takia ollut normaali poliisitutkinta. Niinpä edes Lisbethin entinen holhooja Holger Palmgren ei ollut saanut pöytäkirjaa käsiinsä. Tutkinnan oli tehnyt turvallisuuspoliisi, ja kun Lisbeth lopulta löytää pöytäkirjan, hän ymmärtää, ettei kyseessä ollut ylipäänsä mikään poliisitutkinta, vaan salaamistoimenpide. Siksi

Zalatšenko oli Agneta Salanderia tärkeämpi, ja jos mies olisi joutunut syytteeseen pahoinpitelystä, olisi Agneta Salanderin asianajaja päätnyt tutkimaan miehen taustoja ja siten luultavasti saanut selville Zalatšenkon menneisyyden neuvostoloikkarina. (Tyttö: 603.)

Samainen pöytäkirja toimii Salanderia vastaan vielä paljon myöhemminkin, sillä Bjurman huomaa juuri kyseisen pöytäkirjan puuttuvan Salanderin tiedoista. Bjurmanin hakemukset saada pöytäkirja käsiinsä evätään, kunnes hän selvittää sen kirjoittaneen poliisiin. Koska Bjurman on valittu Salanderin holhoojaksi tarkoituksella, hänellä on myös suhteita poliisiin. Poliisin toiminnasta kertoo se, että salainen pöytäkirja, jota henkilön virallinen holhooja ei hakemuksia lähettämällä saa käsiinsä, on mahdollista hankkia suhteiden kautta. (Tyttö: 57 – 58.)

Teoksessaan *Paha meidän kanssamme* Voitto Ruohonen käsittelee Matti Yrjänä Joensuun romaanien yhteiskuntakuva. Joensuun ollessa rikoskirjailija käsitellään teoksessa myös poliiseja, joista Ruohonen sanoo seuraavaa: ”Poliisi koetaan yleisesti yhdeksi tärkeimmistä yhteiskunnan järjestystä ja turvallisuutta ylläpitävistä instituutioista, joten siihen kohdistuva kritiikki kohdistuu suoraan itse yhteiskunnan kiinteyttä vastaan” (Ruohonen 2005: 395). Joensuun *Harjunpää*-romaaneissa esiintyy niin yksittäisiä pahoja poliiseja kuin järjestäytyneempääkin pahuutta poliisien keskuudessa. Ruohosen mukaan yksilöllinen pahuus onkin helppoa selittää, mutta yhteisöllinen, järjestelmän hyväksymä pahuus on uhka itse järjestelmän uskottavuudelle, mikä tekee siitä paljon vaarallisempaa ja siten sen olemassaolo sitä välttämättömämpää kieltää. Lisäksi Ruohonen toteaa, että Joensuun teoksissa poliisit osoitetaan ihmisiksi niin hyvässä kuin pahassakin ja että heidän arvostuksensa ja asenteensa eivät erityisesti poikkea niistä, joita esiintyy myös kansalaisten keskuudessa. Poliiseiksi ei siis päädy pelkästään poikkeuksellisen hyväsydämisii, avarakatseisia ja humaaneja, vaan soveltuvuuskokeista huolimatta myös arvoiltaan konservatiiveja sekä asenteiltaan mustavalkoisia ihmisiä. Ruohonen mainitsee myös, että 2000-luvun alkupuolella Englannissa olisi pohdittu, että poliisien joukossa pitäisi olla kiintiöityinä ”erilaisten etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen ja seksuaalivähemmistöjen edustajia, jotta poliisi paremmin ja tasapuolisemmin heijastaisi sitä yhteiskuntaa, jossa se toimii”. (Mp.)

Vaikka tämä ajatus tuntuisi Ruohosen mukaan Suomessa hyvin vieraalta käytännöltä, kuulostaisi se Larssonin trilogian poliiseja ajatellen melko järkevältä. Enskenen murhia tutkiva

poliisiryhmä vaikuttaa ennakkoluuloiselta, ja erityisesti Hans Fastesta annetaan hyvinkin suvaitseman kuva. Rikostutkija Bublanski on kuitenkin juutalainen, mikä on aiheuttanut hämmennystä työyhteisössä: syyttäjä Ekströmin mukaan kollegat pitävät häntä ”hiukan outona”, mikä juontaa juurensa Bublanskin uskonnosta ja siitä, että tämä oli joinain juhlapäivinä nähty poliisitalolla kipa päässä. Aiempi poliisipäällikkö olikin ilmaissut käsityksensä siitä, että poliisitalossa oli yhtä sopimatonta käyttää kipaa kuin vaikkapa turbaania-kin. (Tyttö: 260.)

Nimenomaan Bublanski saa trilogian toisessa osassa selvitettäväkseen Dag Svenssonin ja Mia Bergmanin kaksoismurhan. Tämän jälkeen lukijalle kerrotaan Bublanskin kautta jonkin verran myös muista murhia tutkivista poliiseista: Sonja Modig on ryhmässä ainoa, johon Bublanski luottaa lähes täydellisesti. Hänellä on kokemusta työstään, mutta myös mielikuvitusta ja kykyä assosoida asioita, mitä Bublanski arvostaa erityisen paljon. Myös Jerker Holmbergin mukanaolo on Bublanskille mieluista siitä huolimatta, että tältä puuttuu juuri Modigin yhteydessä mainittu mielikuvitus, sillä Holmberg on Bublanskin mielestä Ruotsin poliisikunnan paras rikospaikkatutkija. Curt Svenssonista Bublanskilla ei juuri-kaan ole sanottavaa, muuta kuin että tämän epäiltiin käyttävän keinoja, jotka ”eivät käyneet täysin yksiin poliisin toimintasääntöjen kanssa”. Lisäksi Svenssonia oli syytetty pahoinpitelystä, joskin tutkimuksissa hänet oli vapautettu kaikista syytteistä. Epäilyksistään huolimatta Bublanski olikin alkanut kunnioittaa Svenssonin pätevyyttä. Viimeinen jäsen tiimissä on jo mainittu Hans Faste, joka oli syy siihen, ettei Bublanski ollut täysin tyytyväinen ryhmän kokoonpanoon. Vaikka Faste onkin kokenut poliisi, on hän Bublanskin mielestä myös itsekeskeinen ja häiriöksi asti suutaan soittava, jopa tarttuvuuteen asti: yhdessä Svenssonin kanssa heidän suunsoitollaan oli tapana tuplaantua tutkimusten aikana. (Tyttö: 262 – 264.)

Kun murhapaikalta löytyneestä aseesta löytyy Salanderin sormenjäljet, alkaa ryhmä selvittää tytön taustatietoja. Passikuvan perusteella Faste toteaa tytön näyttävän harakalta. ”Saatana, huoratkin jo kuin piruja. Tähän en kyllä koskisi tikullakaan” (Tyttö: 286), hän jatkaa. Ulkonäön lisäksi myös muut tiedot ihmetyttävät:

”Tyttö on täysin häiriintynyt”, sanoi Hans Faste. ”Hänet on julistettu holhouksenalaiseksi ja hänellä on virkaholhooja. Arvatkaa kuka - - Asianajaja Nils Bjurman, joka omistaa aseensa jota käytettiin Enschedessä.” - - ”Yhteenvetona”, sanoi Ekström, - - ”meillä on siis murha-ase ja siinä naisen sormenjäljet; nainen on ollut teini-iässä psykiatrisessa hoidossa, hän on hankki-

nut mitä ilmeisimmin elantonsa kadulla, käräjäoikeus on julistanut hänet holhouksenalaiseksi ja hän on todistettavasti väkivaltainen. Mitä hittoa hän ylipäätään tekee vapaana?” (Tyttö: 275 – 276.)

Lähteet eivät kuitenkaan ole täysin yhdenpitäviä, minkä poliisit saavatkin huomata tutkinan edistyessä. Kun Bublanski kuulee Salanderin tehneen Milton Securityllä oikeita tutkijantöitä, henkilökartoituksia kahvinkeiton sijaan, hän hätkähtää:

”Hetkinen... puhummeko me nyt samasta työstä?” Bublanski kysyi. ”Meidän Lisbeth Salanderiltamme on jäänyt peruskoulu kesken ja hänet on julistettu holhouksenalaiseksi. - - Meidän etsimäämme tyttöä kuvataan syvästi häiriintyneeksi ja väkivaltaiseksi. Meillä on sosiaalipuolen lausunto, jossa sanotaan että hän toimi prostituoituna 1990-luvun lopussa. Mikään hänen papereissaan ei viittaa siihen, että hän olisi pätevä yhtään minkäänlaiseen työhön.” (Tyttö: 279.)

Trilogia osoittaa erittäin selkeästi, että myös poliiseilla on tiettyjä ennakkoluuloja ja että niitä on erittäin vaikeaa muuttaa. Kun Salander on määrä siirtää Tukholmaan vankilaan, tapaa rikostarkastaja Hans Faste hänet ensimmäistä kertaa. Salander ”katsoi Fastea pitkään ja päätteli, että mies oli idiootti eikä hän aikonut uhrata montakaan sekuntia hänen olemassaololleen” (Pilvilinna: 547), kerrotaan kohtaamisesta. Automatalla Faste istui pää käännettynä taaksepäin, jotta voisi puhua Salanderin kanssa, mutta tyttö katseli maisemia siivikkunasta kuin ei olisi huomannut rikostarkastajaa lainkaan.

Teleborian on oikeassa. Hänhän on hitto soikoon idiootti, ajatteli Faste. Mutta odotahan, kun päästään Tukholmaan. Hän vilkuili tasaisin väliajoin Lisbeth Salanderia ja yritti muodostaa käsityksen naisesta, jota oli ajanut takaa niin pitkään. Jopa hänkin tunsu epäilyjä nähdessään hennon tytön. - - Sitten hän muisti, että Salander oli lesbo eikä siis mikään oikea nainen. Sitä vastoin ne satanismipuheet saattoivat olla liioittelua. Tyttö ei näyttänyt erityisen saatanallista. (Pilvilinna: 548.)

Huvittavaa sinänsä on se, että kumpikin osapuoli pitää toista idioottina, mutta myös Fasten suhtautuminen Salanderiin: lesbo ei ole oikea nainen – mutta tyttö ei myöskään näytä saatanalliselta. Lainauksen ironia tuntuukin olevan siinä, että satanismin näyttäisi Fasten mielestä voivan päätellä ulkonäöstä, kun taas poikkeava seksuaalinen suuntautuminen poistaa ihmisestä naiseuden.

Salanderin mykkä vastarinta jatkuu myös poliisikuulusteluissa. Kronobergshäktetin kuulusteluhuoneessa vartija kohtelee häntä korrektisti ja hyväntahtoisesti, mutta syyttäjä Ekströmin tullessa paikalle Salander viettää kuulustelun ajan syyttäjää vastapäätä tuijottaen seinässä olevaa pistettä syyttäjän pään yläpuolella sanomatta sanaakaan ja liikuttamatta ainoatakaan lihasta. Tällainen käyttäytyminen tuntuu olevan vaikeaa ymmärtää, sillä syyt-

täjä katkaisee epäonnistuneen kuulustelun puolta tuntia myöhemmin ärsyyntyneenä siitä, ettei hän ollut saanut työstä minkäänlaisia vastauksia. ”Ensimmäisen kerran hän tunsi epävarmuutta tarkastellessaan laihaa nukkemaista tyttöä”, sanotaan hänen suhtautumisestaan. Muutos syyttäjän käytöksessä on mielenkiintoista, sillä nimenomaan hän on vuotanut tietoja Salanderista medialle koko poliisitutkinnan ajan (Tyttö: 449), mutta tavatessaan tytön hän alkaakin epäillä tilannetta: syyttäjältä tuntuu uskomattomalta, että tämä tyttö olisi voinut pahoinpidellä kaksi moottoripyöräjengiläistä, ja hän on huolissaan siitä, uskoisiko oikeus juttua, vaikka siihen löytyisikin todisteet. (Pilvilinna: 579 – 580.)

Kaikki poliisit eivät sentään ole lähtökohtaisesti pahoja. Esimerkiksi Sonja Modig näkee tilannetta paljon pidemmälle kuin useimmat, ja kun Blomkvist pidätetään hänen löydettyä Salanderin, nimenomaan Modig huomauttaa, että poliisin kannattaisi pitää mieheen hyvät välit, sillä tämä on tutkinut tapahtumia yksin ja on silti huomattavasti poliisia edellä. Lisäksi Blomkvistillä olisi mahdollisuus teilata koko poliisikunta joukkotiedotusvälineissä arvostetun asemansa takia. (Pilvilinna: 45.) Blomkvist jopa pyytää Modigia raportoimaan hänelle siitä, miten Salanderia jatkossa kohdellaan (mts. 71).

Vaikka Salanderia trilogian loppupuolella kohdellaankin inhimillisesti ja hänen ihmisarvonsa palautetaan, ei hän silti suostu olemaan poliisiin yhteydessä, mikä ilmenee Salanderin ja Niedermannin tarinan päätöskohtauksesta: Salander naulaa Niedermannin perimänsä tiilitehtaan lattiaan, soittaa sen jälkeen Svavelsjö MC:n moottoripyöräjengiläisille ja tekee vasta sitten nimettömän vihjesoiton poliisille (Pilvilinna: 779). Tällä tavalla Salander itse välttyy kaikilta seurauksilta – mutta häntä ei myöskään kuulustella mistään tapahtumaan liittyvästä, koska nimettömän vihjeen takia kukaan ei tiedä hänen osuudestaan asiaan, eikä hänen siten tarvitse olla viranomaisten kanssa enempää tekemisissä.

4.4. Valtio

Teoksessaan *Uusliberalismin lyhyt historia* (2008:7) David Harvey määrittelee uusliberalismin ensinnäkin poliittisen taloustieteen teoriaksi, jonka mukaan ihmisten hyvinvointi on parhaiten edistettävissä vapauttamalla yksilön yritteliäisyys ja osaaminen institutionaalisessa viitekehyksessä, jota määrittävät vahva yksityinen omistusoikeus, vapaat markkinat

sekä vapaakauppa. Tämän viitekehyksen luominen ja vaaliminen on valtion tehtävä: sen tulee taata rahan arvon vakaus ja luotettavuus, tuottaa turvallisuuteen ja poliisitoimeen sekä lainsäädännöllisyyteen liittyvät puitteet, joilla yksityiset omistusoikeudet voidaan turvata, sekä varmistaa markkinoiden toimivuus tarvittaessa voimankäytön avulla (mp). Jos esimerkiksi maankäyttöön, koulutukseen, terveydenhuoltoon tai sosiaaliturvaan liittyviä markkinoita ei ole, valtion tulee luoda sellaiset, minkä jälkeen sen tulee välttää niiden toimintaan puuttumista (mts: 7 – 8).

Uusliberalismi on vallannut alaa kaikkialla maailmassa 1970-luvun jälkeen: sääntelyn purkaminen, yksityistäminen sekä valtion vetäytyminen useilta sosiaalipalvelujen aloilta on toistunut monissa maissa. Lisäksi lähes kaikki maat – myös Ruotsin kaltaiset perinteiset sosiaalidemokraattiset hyvinvointivaltiot – ovat joko vapaaehtoisesti tai painostuksen alaisina alkaneet noudattaa uusliberalistista talousoppia muuttamalla politiikkaa ja käytänteitä sen mukaisiksi. (Harvey 2008: 8.) Uusliberalisaatio on kuitenkin tuottanut myös, Harveyn mukaan, ”luovaa tuhoa” sitä edeltäneiden institutionaalisten rakenteiden ja hallintatapojen lisäksi myös työnjaossa, sosiaalisissa suhteissa, hyvinvointipalveluissa, teknologisissa verkostoissa, elämäntavoissa ja ajattelumalleissa, sukupuolten välisissä suhteissa sekä ihmisten suhteissa maahan ja toisiinsa, sillä uusliberalismin mukaan yhteinen hyvä on maksimoitavissa maksimoimalla markkinoilla tapahtuvien vaihtotoimien vaikutus ja määrä. Tämä edellyttää ”informaatioteknologian kehittämistä ja kykyä kerätä, varastoida, siirtää, analysoida ja käyttää valtavan suuria tietokantoja, joiden avulla globaalien markkinoiden päätöksentekoa ohjataan”, mistä syystä uusliberalismi on ollut erittäin kiinnostunut informaatioteknologiasta ja sen edistämisestä – jopa siinä määrin, että on jo puhuttu uuden informaatioyhteiskunnan syntymisestä. (Mts: 8 – 9.) Harvey (2008: 9 – 10) huomauttaa lisäksi, että vaikka nykyään onkin saatavilla monia yleisesityksiä maailmanlaajuisista muutoksista ja niiden seurauksista, puuttuu niistä useimmiten poliittis-taloudellinen selvitys siitä, mistä uusliberalismi itse asiassa sai alkunsa ja miten se onnistui leviämään maailmanlaajuisiksi.

Artikkelin *Construction in Stieg Larsson's The Girl with the Dragon Tattoo: Exploring Twenty-first Century Neoliberalism in Swedish Culture* (2009) kirjoittajat Anna Westerstahl Stenport ja Cecilia Oversdotter Alm ovat sitä mieltä, että Larssonin trilogian ensimmäisen

mäinen osa tulisi nähdä esikuvana sille, miten 2000-luvun ruotsalainen kulttuuri esiintyy maailmanlaajuisessa paradigmassa.

Although contemporary Sweden appears to have successfully combined and maintained a welfare state, significant economic development, and equality in gender relations, *The Girl with the Dragon Tattoo* reflects—implicitly and explicitly—gaps between rhetoric and practice in Swedish policy and public discourse about complex relations between welfare state retrenchment, neoliberal corporate and economic practices, and politicized gender construction. The novel, in fact, endorses a pragmatic acceptance of a neoliberal world order that is delocalized, dehumanized, and misogynistic. (Stenport & Alm 2009: 158.)

Lainauksen perusteella kirjoittajat ovat siis sitä mieltä, että uusliberalistinen maailmanjärjestys Larssonin trilogian ensimmäisen osan perusteella on epäinhimillistä ja naisia vihaavaa, ja että se ilmentää aukkoja Ruotsin politiikan ja julkisen keskustelun välillä hyvinvointivaltion säästötoimien, uusliberaalisten yritys- ja talouskäytäntöjen sekä politisoidun sukupuolirakenteen välisiä suhteita käsiteltäessä. Tämä on heidän mukaansa myös osoitus siitä, että Salander edustaa yksilöllisyyden populaarikulttuurista konventiota, jonka sukupuolirakenne ottaa yhteen hallituksen valtuuttamien tasa-arvostandardien sekä poliittisesti korrektien mutta tavanomaisten feminististen keskusteluiden kanssa siitä, että samasta työstä pitäisi saada sama palkka. (Stenport & Alm 2009: 158.)

Lisbethin terveydentila on ollut alusta asti erittäin hankalasti selvitettävissä, ja sitä on arvioitu myös käräjäoikeudessa useita kertoja. Seitsemäntoistavuotiaana Lisbeth oli ollut poliisin kanssa tekemisissä neljä kertaa: kahdesti niin vahvassa humalassa että joutui tehosastolle ja kerran huumetokkurassa. Lisäksi hänet oli kerran löydetty umpipäissään autosta yhtä humalaisen mutta huomattavasti itseään vanhemman miehen seurasta. Kolme viikkoa ennen kahdeksantoistavuotispäiväänsä hän potkaisu ohi kulkenutta miestä päähän, jolloin hänet pidätettiin pahoinpitelystä. Puolustukseksi Salander sanoi, että mies oli kypälöinyt häntä, ja koska hän ulkonäkönsä puolesta olisi voinut olla pikemminkin kaksitoista kuin kahdeksantoista, hän oli pitänyt kypälöijää vähintäänkin pedofiilinä. Tässä tapauksessa todistaja tuki hänen lausuntoaan ja syyte jäi nostamatta, mutta Lisbethin tausta oli niin vakava, että käräjäoikeus päätti alistaa hänet mielentilatutkimuksiin. Lisbeth ei tietenkään vastannut kysymyksiin eikä suostunut tutkimuksiin, joten sosiaaliviranomaisten konsultoitavat lääkärit päätyivät potilaan tarkkailuun perustuvaan lausuntoon, jossa sanottiin ainoastaan, että hänellä oli sen laatuinen psyykinen häiriö, ettei sitä voinut jättää hoitamatta. (Miehet: 169 – 170.)

Oikeuslääketieteellisessä lausunnossa Lisbethille suositeltiin hoitoa suljetussa psykiatrisessa laitoksessa, ja siinä todettiin hänen olevan vaarassa sortua alkoholin tai huumeiden väärinkäyttäjäksi ja että häneltä ilmeisesti puuttui itsesuojeluvaisto. Häntä luonnehdittiin introvertiksi, sosiaalisesti estyneeksi, kyvyttömäksi tuntemaan empatiaa, psykopaattiseksi ja asosiaaliseksi sekä yhteistyökyvyttömäksi ja kykenemättömäksi oppimaan mitään. Kansio antoi siis ymmärtää, että Salander oli henkisesti erittäin pahoin jälkeenjäänyt, ja käräjäoikeuden kokoontuessa tekemään päätöstä Salanderin kohtalosta tuomio vaikutti melko selvältä. (Miehet: 170 – 171.) Salanderin uskottu mies Holger Palmgren toimi oikeudenkäynnissä tytön asianajajana, ja ratkaisusta tuli kompromissi: käräjäoikeus päätti Salanderin olevan psyykkisesti sairas, mutta ettei hänen tilansa välttämättä vaatinut eristämistä. Niinpä huomioitiin sosiaalijohtajan suositus holhoojasta ja Palmgrenilta kysyttiin, ottaisiko hän tehtävän vastaan. Palmgren suostui, edellyttäen, että Lisbeth hyväksyy hänet holhoojaksi. (Miehet: 171 – 172.)

Nimenomaan valtio on siis ollut syyllinen Lisbeth Salanderin kontrolloituun elämään. Turvallisuuspoliisin salajaosto on ollut toimiva elin, mutta valtio on kyseenalaistamatta suojellut vaarallista neuvostoagenttia. Kun Lisbeth lopulta saa käsiinsä poliisiraportin, joka on julistettu erittäin salaiseksi, hän ymmärtää jotain isästään:

Se [raportti] selitti sen, miksi Lisbeth ei koskaan näiden vuosien aikana ollut löytänyt hänen [Zalatšenko] nimeään virallisista rekistereistä. Lisbeth tiesi vain miehen oikean nimen. Mutta mies oli saanut Ruotsin valtiolta uuden. (Tyttö: 603.)

Voitto Ruohosen mukaan se, että yhteiskunta pirstaloituu, ilmenee yksilön tasolla sopeutumisenä muutokseen, mutta myös usein ahdistuksena, voimattomuutena tai jopa syrjäytymisenä. Ruohonen kertoo, että syrjäytyminen terminä tuli yleisesti käyttöön 1980-luvulla luonnehtimaan sellaisia ihmisiä, jotka olivat jostain syystä ajautuneet yhteiskunnan marginaaliin eli sivuun valtavirrasta. Hän muistuttaa kuitenkin, ettei syrjäytyminen ole pelkästään huono-osaisuutta kuten työttömyyttä, köyhyyttä tai asunnottomuutta, vaan erityinen yhteiskuntasuhde. (Ruohonen 2005: 77 – 78.) Ruohonen huomauttaa myös, että syrjäytyminen kytkeytyy ihmisen identiteettiin, sillä valtavirtaan pääseminen ja siinä pysyminen edellyttää vahvan minuuden: ”tietoisuuden siitä, kuka ja mitä olen ja mitä elämältäni haluan” (mts. 78). Syrjäytyminen on siis sellainen yhteiskuntasuhde, ”joka tuotetaan ja uusinnetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja diskursiivisissa käytännöissä, siis samoilla

areenoilla, joilla yksilön identiteettikin rakentuu” (mp). Erittäin olennaista tämän tutkimuksen kannalta on kuitenkin Ruohosen huomio siitä, että syrjäytymisen yksi äärimmäinen muoto on harkittu marginalisoituminen eli hakeutuminen toisten samalla tavalla syrjäytyneiden joukkoon. Missä tahansa valtavirran ulkopuolelle sijoittuvassa alakulttuurissa – oli kyse sitten vammaisista, vangeista, ulkomaalaisista, seksuaalivähemmistöistä tai punkkareista – ollaan samalla sekä valtavirrasta syrjäytyneitä että omien joukkoon kuuluvia. (Mp.) Ruohonen lainaakin vielä Tapio Kuurea, joka on tehnyt väitöskirjansa marginaalipolitiikasta, ja kertoo marginaaliin joissain tapauksissa liittyvän myös positiivinen ulottuvuus, sillä vastakohtana valtavirralla marginaali voi edustaa myös avantgardea – Kuure kysyy, kukapa haluaisi tulla leimatuksi osaksi valtavirtaa, jonka uskotaan menettäneen uudistusvoimansa. (Mp.)

Lisbeth Salander on selkeästi syrjäytynyt hahmo, mutta edustaa myös harkittua marginaaliutta. Hänen erityinen ulkonäkönsä kielii punk-henkisestä alakulttuurista ja lisäksi hän edustaa seksuaalivähemmistöä. Näistä kumpikin vaikuttaa harkitulta marginalisoitumiselta. Hän käyttäytyy tarkoituksellisesti luotaantyöntävästi ja onnistuu siten antamaan itsestään syrjäytyneen kuvan. Toki syrjäytymisestä kertoo myös hänen tapansa välttää ihmiskontakteja esimerkiksi aktiivisen internetissä tapahtuvan sosiaalisen elämän avulla, mihin Ruohosen sanat samaan aikaan syrjäytyneestä ja omien joukkoon kuuluvasta sopivat erinomaisesti. Nina Björkin (2008: 2) mukaan Salander on riippumaton pysyvästä identiteetistä, minkä hän perustelee hakkeriyhteisössä käytettävällä nimimerkillä sekä seksuaalisen suuntautumisen määrittelemättömyydellä. Mielestäni nämä perusteet eivät kuitenkaan riitä määrittämään Salanderin identiteetin pysyvyyttä, sillä hänen identiteettinsä ja sen muutokset ovat vahvasti kytköksissä hänen ulkonäköönsä. Sen lisäksi, että Salanderilla on useita virallisia henkilöllisyyksiä – hänellä on passi sekä Monica Sholesin että Irene Nesserin nimellä – hän myös muokkaa ulkonäköään tilanteen mukaan. Molemmat henkilöllisyydet olivat tarpeellisia ensimmäisen osan lopussa, kun Salander kavaltaa rahaa Wennerströmiltä, mutta Salander tuhoaa Monica Sholesin heti hoidettuaan tarvittavat raha-asiat: hän leikkaa passin ja luottokortin palasiksi sekä hävittää Sholesin tarvikkeet peruukkia ja kultakoruja myöten useaan Oslon rautatieaseman jäteastiaan. Lisäksi Salander hankkii trilogian aikana yhden tatuoinnin nilkkaansa ”muistoksi” vähän ennen kuin menee kostamaan raiskauksen Bjurmanille (Miehet: 269) ja poistattaa kaulassaan olleen ampiaistatuoinnin, koska se oli niin näkyvä, että siitä hänet oli helppo muistaa ja tunnistaa, eikä hän halunnut tulla muistetuksi

tai tunnistetuksi (Tyttö: 23). Hän lakkaa myös käyttämästä osaa lävistyksistään. Myös rintaimplantit ovat osoitus siitä, että Salanderin identiteetti voi muuttua. Koko ikänsä Salander oli ollut ”lattarinta, kuin ei olisi murrosikää nähnytään” (mts. 22), joten näky oli ollut hänen itsensä mielestä ”kerta kaikkiaan naurettava” ja ero uusiin rintoihin oli ”dramaattinen, sekä ulkonäköä että yksityiselämää ajatellen” (mts. 23). Salander toteaaakin, ettei ollut katunut päätöstään ja että vielä puolen vuoden jälkeenkin hän hätkähtää nähdessään omat rintansa ja voi todeta elämänlaatussa parantuneen (mp).

Mielestäni Salanderin suhtautuminen itseensä, omaan ulkonäköönsä ja identiteettiinsä on eräänlaista häneen itseensä kohdistuvaa vallankäyttöä, sillä hän kontrolloi ensisijaisesti itseään. Identiteetistä puhuessa on kuitenkin huomattava, että Salanderin tapauksessa kyse on nimenomaan postmodernista subjektista, jolla ei Stuart Hallin mukaan ole kiinteää, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä, sillä siitä identifikaatioprosessista, jolla aiemmin projisoiduttiin kulttuuriin identiteetteihin, on tulossa avoimempi ja ongelmallisempi. Postmodernin subjektin tapauksessa identiteetti muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla subjektia representoidaan tai puhutellaan subjektia ympäröivissä kulttuuri- sissa järjestelmissä. Tämä subjekti määrittyy historiallisesti, ei biologisesti, sillä subjekti ottaa eri identiteettejä eri aikoina, eikä niistä koostu yhtenäistä kokonaisuutta eheän ”minän” ympärille. Tällä perusteella täysin yhtenäinen, varma ja johdonmukainen identiteetti on kuvitelmaa, ja yksilö voikin tilapäisesti identifioitua mihin tahansa. (Hall 1999: 23.)

Lisäksi Anna Westerståhl Stenport ja Cecilia Oversdotter Alm (2009: 169) toteavat Salanderista seuraavaa: “She does not wish to be a part of the state in any form and her character formulates a fantasy of non-politically correct and non-regulated or state-mandated policies of gender equality.” Huomio siitä, ettei Salander halua olla minkäänlainen osa valtiota, on osuva havainto. Hänen suhtautumisensa valtioon onkin nähtävissä seuraavasta, Salanderin itsensä kautta fokalisoituvasta, lainauksesta:

Rakas valtio... haluaisin keskustella kanssasi, jos vain löytäisin jonkun, jonka kanssa puhua. Lisbeth mietti, mitä sosiaaliministeri sanoisi, jos saisi molotovincocktailin ministeriönsä ovesta sisään. Vastuullisten henkilöiden puutteessa Peter Teleborian olisi hyvä korvike. (Tyttö: 604.)

Tämä lainaus osoittaa, että Salander sinänsä olisi kiinnostunut keskustelemaan kokemastaan vääryydestä ja löytämistään epäkohdista, mutta toisaalta ei tiedä, mihin ottaisi yhteyt-

tä. Hakkerintaidoillaan hän luultavasti saisi yhteyden kehen tahansa, mutta molotovincocktailhyökkäyksen suunnittelu osoittaa, ettei häntä lopulta kiinnosta. Vaikka Stenportin & Almin artikkeli käsittelee vain trilogian ensimmäistä osaa, kuvaa seuraava lainaus Salanderin toimintaa myös trilogian myöhemmissä osissa ja sopii mielestäni myös tähän kohtaan ilmentämään suhtautumista valtioon:

As representative of an ideology that locates power in the individual, Salander challenges and vindicates herself against *both* the welfare state and global neoliberal corporate and financial practices. The Salander character is part of what scholars are calling the postfeminist paradigm by which popular culture driven by capitalism and prevailing patriarchal norms draws on the individual woman as a figure to set society right. (Stenport & Alm 2009: 170.)

Kirjoittajien mukaan Salander on siis ”postfeministinen paradigma, jonka kautta kapitalismissa ja vallitsevilla patriarkalisilla normeilla kulkeva populaarikulttuuri hyödyntää itseä näistä naista hahmona, joka korjaa yhteiskunnan”. Myös Dagens Nyheter -lehdessä ilmestynyt Nina Björkin artikkeli *Drömmen om kontroll* sivuaa Salanderia tällaisena hahmona. Vaikka artikkeli sinänsä käsittelee Salanderin tarvetta kontrolloida elämäänsä, huomioi Björk myös kuvan Salanderista modernina länsimaisena sankarina:

De värden som betingar Lisbeth Salanders status som hjältinna är exakt desamma som alltid har betingat den moderne västerländske hjältens status. Det är bara det att i Stieg Larssons trilogi har hjälten bytt kön. Han har blivit hon. - - [D]etta könsbyte gör så att de värden som skapar en sann hjälte, de värden som orsakar vår beundran, de värden som vår kultur har definierat som hjältemodiga, dessa värden kan nu överleva i en tid när mannen inte längre kan bära upp dem. Om Lisbeth Salander hade varit en man hade hon varit löjlig, förlegad, hopplöst out of date den moderna konsumtionsvärldens största synd. Nu är hon kvinna och vi ser henne därför som ny och originell. I själva verket blir hon en bärare av en synnerligen traditionsenlig syn på vilka mänskliga egenskaper som skapar en sann hjälte. (Björk 2008: 2.)

Tämä kuvaus muistuttaa, että Lisbeth edustaa kaikkia niitä arvoja, joita mies ei enää pystyisi edustamaan: jos Salander olisi mies, hän olisi suorastaan naurettava hahmo, mutta naisena edustaa jotain uutta ja ainutlaatuista – todellista sankaria.

Huolimatta Salanderin sankaruudesta tai postfeministisestä taistelusta hänet on kuitenkin julistettu holhouksenalaiseksi, ja siten hän on valtion rajoittama. Trilogian ensimmäisessä osassa kerrotaan Ruotsin holhouksenalaisuuslaeista. Teoksen mukaan vuodesta 1989 lähtien täysi-ikäisistä ei enää ole ollut olemassa käsitettä *vajaavaltaiseksi julistettu*, mutta holhousta on kuitenkin kahdenasteista: uskottuja miehiä ja holhoojia. Näistä ensimmäinen auttaa vapaaehtoisesti henkilöitä, joilla eri syistä on ongelmia selviytyä päivittäisistä rutineista, ja uskotuksi mieheksi määrätään yleensä sukulainen tai joku läheinen tuttava. Ulko-

puolinen määrätään uskotuksi mieheksi vain, jos läheisiä ei ole. Tämä on holhouksen lievämpi muoto, jossa holhouksenalaiseksi julistettu päämies edelleen hallitsee varallisuuttaan ja kaikki päätökset tehdään yhdessä. *Holhous* sen sijaan tarkoittaa tiukkaa valvontaa, jossa päämies ei itse saa käyttää omia rahojaan eikä tehdä päätöksiä tietyissä asioissa itsenäisesti. Holhooja epää päämieheltään koko oikeustoimikelpoisuuden. Teoksen mukaan Ruotsissa on yli 4000 holhouksenalaista, mihin tavallisimmat syyt ovat psyykkinen sairaus tai psyykkinen sairaus yhdistettynä päihdeongelmaan. (Miehet: 238 – 239.)

Romaanissa todetaankin, että ”loukkaavimpia demokratian mahdollistamia toimenpiteitä on riistää ihmiseltä oman elämänsä hallinta, toisin sanoen mahdollisuus hallita omaa pankkitiliään, varsinkin kun kyse on nuoresta ihmisestä” (Miehet: 239). Yleinen edunvalvoja toimii usein vaikeissa olosuhteissa, mutta yllättävän harvoja syytöksiä tai skandaaleja on tullut ilmi tiedotusvälineissä tai muualla, vaikka holhooja yleensä vastaakin erittäin arkaluonteisista kysymyksistä. Yleisen edunvalvojan velvollisuus on tutkia vuosittain mahdollisia syitä holhoussuhteen purkamiseen, mutta koska Salander kieltäytyi kaikista psykiatrisista tutkimuksista, ei holhoojalla koskaan ollut aihetta muuttaa päätöstä (Mts. 240). Salanderin holhouksenalaisuuden epäileluudesta kertoo sekin, että Sektio-salajaosto järjesti Bjurmanin hänen holhoojakseen Palmgrenin aivoinfarktin jälkeen. ”Me järjestimme Bjurmanin tehtävään, mutta vain siksi, että halusimme tytön holhoojaksi jonkun, jota voimme pitää silmällä” (Tyttö: 417), todetaan romaanisarjan keskimmaisessa osassa.

Nina Björkin artikkeli Lisbeth Salanderin kontrollintarpeesta tiivistää jossain mielessä hahmon suhteen valtioon. Artikkelin mukaan Salander on täysin riippumaton niistä asioista, joihin normaali modernissa yhteiskunnassa elävä yksilö pohjaa elämänsä: Salander ei välitä ajasta samalla tavoin vaan saattaa nukkua yli puolenpäivän ja tekee töitä silloin kuin hänelle itselleen sopii. Hän ei myöskään ole riippuvainen rahasta hakkerintaitojensa ja kavalta miensä rahojen vuoksi, ruoka on hänelle vain välttämätön pakko, ja hän voikin syödä pakastepizzaa keskellä yötä tarvitsematta välittää sen ravintoarvoista tai vaikutuksesta vyötärönympärykseen. Hänellä ei ole minkäänlaista koulutusta, mutta hän kykenee lukemaan tieteellisiä teoksia DNA:sta, ratkaisemaan matemaattisia arvoituksia ja tekemään tietokoneella mitä tahansa. Lisäksi hän on riippumaton pysyvästä identiteetistä, sillä hänen seksuaalisuutensa voidaan määrittää niin homo- hetero- kuin biseksuaaliseksikin ja hänen hakkeriystävänsä ympäri maailmaa tuntevat hänet ainoastaan nimimerkillä – eikä hänen ystävän-

sä tietokoneen ulkopuolisessakaan maailmassa tiedä hänestä juuri mitään. (Björk 2008: 1 – 2.) Tämä kuvastaa mielestäni hänen suhdettaan valtioon, sillä ilman holhouksenalaisuutta eli valtion luomaa pakkosuhdetta Salanderilla ei olisi mitään kytköstä normaaleihin yhteiskunnan rajoitteisiin. Samalla selviää Salanderin tarve kapinaan: ainoastaan valtio on koskaan pyrkinyt rajoittamaan hänen vapauttaan ja sekin äärimmäisen väärin keinoin. Valtion auktoriteetit ovat alusta asti kohdelleet Lisbethiä huonosti, ja Lisbethin pakko olla heidän kanssaan tekemisissä johtuu ainoastaan hänen isästään ja valtion tarpeesta suojella tämän salaisuutta.

Teoksessaan *Tarkkailla ja rangaista* Foucault pohtii erilaisia yhteiskunnan rangaistusmuotoja. Hänen mukaansa pakkotyön osuus väheni 1800-luvulla, jolloin sen tilalle tuli parantamiseen tähtäävä vankeus. Hänen mukaansa yhteiskuntamuotojemme rangaistusjärjestelmät kuuluvat silti tietynlaiseen ”poliittiseen ekonomiaan”, mikä tarkoittaa sitä, että vaikka rangaistukset eivät olekaan väkivaltaisia tai verisiä vaan ”hienovaraisia” eli tuomitut suljetaan lukkojen taakse ja heidät pyritään parantamaan, on aina silti kyse ”ruumiista ja sen voimista, näiden hyödyllisyydestä ja tottelevaisuudesta, ruumiinvoimien jakamisesta ja alistamisesta.” (Foucault 1980: 32) Lisäksi ruumis kuuluu Foucault’n mukaan suoraan myös poliittiseen kenttään, sillä vallan haltijat voivat kohdistaa siihen omia tavoitteitaan. Toisaalta vallan haltijat toimivat siis kasvattajina, mutta myös velvoittavat ruumiin työhön, pakottavat sen tietynlaisiin menoihin ja vaativat siltä tiettyjä merkkejä. Tällainen poliittinen haltuunotto kytkeytyykin ihmisruumiin taloudelliseen hyväksikäyttöön niin, että ruumis katsotaan vallankäytön ja hallintatoimien kohteena nimenomaan tuotantovoimaksi. (Foucault 1980: 33.)

Hegelin valtioteorian mukaan valtiossa yksilö kohoaa yleiselle tasolle identifioidessaan itsensä eri välittäviin poliittisiin instituutioihin. Tällöin yksilön konkreettinen vapaus tunnustetaan välttämättömäksi historiassa tapahtuvan itsetietoisuuden kehittymisen kannalta. Uuden valtion olemukseen kuuluu, että yleinen on sidottu erityisen täydelliseen vapauteen ja yksilöiden hyvinvointiin. Perheen ja kansalaisyhteiskunnan tavoitteiden tulee kiteytyä valtiossa, muttei myöskään yleinen tavoite voi edetä ilman erityisyyden omaa tietoa ja tahdomista. Valtiolla on välitön olemassaolo eri tavoissa ja välillinen yksityisen ihmisen itsetietoisuudessa. Lisäksi ihmisellä on substantiaaalinen vapaus valtiollisessa asenteessaan, joka muodostuu hänen olemuksestaan, tavoitteistaan ja toiminnastaan. Valtiossa velvolli-

suus ja oikeus ovat yhdessä ja samassa suhteessa, joten yksilön tehdessä jotain yleisen hyvän eteen yksilö tiedostaa vahvistavansa oman vapautensa rationaalisen yhteisön jäsenenä. (Kanerva 1984: 143.) Stuart Hallin mukaan kansalliset kulttuurit eivät koostu vain kulttuurisista instituutioista, vaan myös symboleista ja representaatioista. Kansalliset kulttuurit rakentavat identiteettejä tuottamalla merkityksiä ”kansakunnasta”, johon yksilöt voivat identifioitua. (Hall 1999: 47.)

5. LOPUKSI

”Valta on kaikkialla, koska se kattaa kaiken ja etenkin koska se tulee kaikkialta - - ’valta’ on pysyvää, toistuvaa, liikkumatonta ja itsensä uusintavaa, - - seurausta siitä kokonaisuudesta, joka muotoutuu kaikesta liikkuvasta, eli ketjuliikkeestä, joka tukeutuu jokaiseen liikkuvaan osaseen ja pyrkii kiinnittämään ne paikoilleen” (Foucault 1998: 70). Niinpä valtasuhteiden löytäminen teossarjasta ei itsessään vaadi suurtakaan vaivannäköä, sillä jokainen ihmissuhde sisältää jonkinlaisen valta-asetelman. Kuitenkin jokainen on jossain suhteessa niin vallankäyttäjä kuin vallan kohde – ja asetelma voi olla ja usein onkin jatkuvassa muutoksen tilassa. Tutkielmassani olen keskittynyt päähenkilön tärkeimpiin ihmissuhteisiin ja löytänyt niistä tutkimukseni kannalta olennaisia piirteitä ja esimerkkejä. Mielestäni myös käyttämäni teoreetikon, Michel Foucault’n, näkemykset valtasuhteista ja -asetelmista sopivat tutkielmaani erinomaisesti ja ovat olleet sovellettavissa tarkastelemaani kaunokirjallisuuteen.

Foucault’n mukaan valtaa ei voi olla ilman vastarintaa, eikä valtaa voi tutkia tutkimatta myös sen saamaa vastustusta. Juuri vastarinta onkin ollut tärkeä tekijä tutkimuksessani, sillä juuri se pitää valta-asetelmia koossa ja toisaalta horjuttaa niitä, muokkaa suhteita vastakkaisikseen tai vahvistaa entisiä asemia. Tutkimassani trilogiassa valtasuhteet jäävät harvoin muuttumattomiksi, erityisesti jos ne kohdistuvat Lisbethiin, sillä hänen on mahdotonta alistua valtaan ilman minkäänlaista vastustusta. Erittäin olennainen osa teoksen valtasuhteita ovatkin ”Salanderin periaatteet”, siis Lisbethin käsitys moraalista ja siitä, miten elämässä voi toimia. Koska luottamus auktoriteetteihin puuttuu täysin, on apua mahdotonta pyytää sieltä suunnalta, vaikka tilanne vaatisikin poliisitutkintaa tai muiden auktoriteettien apua. Niinpä Lisbeth kokee parhaaksi selvittää tilanteet omin päin ja parhaaksi katsomallaan tavalla, tarkoitti se sitten kiristämistä, hakkerointia tai molempia. Syvempi tarkastelu osoitti myös, että Lisbethille on tärkeää hallita elämänsä sisältyviä ihmissuhteita ja tapahtumia, jopa omaa käyttäytymistään, seksuaalisuuttaan ja kehoaan, mikä tuo tietynlaisen valta-asetelman kaikkiin päähenkilön tekemiin ratkaisuihin ja valintoihin.

Päätös jakaa trilogian valtasuhteet mikro- ja makrotason suhteisiin oli mielestäni tutkimuksen kannalta selkeää. Vaikka Salanderin tapauksessa makrovalta onkin usein jonkin verran limittynyt mikrotason valtasuhteisiin erityisesti Salanderin perhesuhteita käsiteltäessä, ete-

nee tutkimus tällaisella rakenteella loogisesti pienemmistä suhteista isompiin. Salanderin ihmissuhteissa myös ystävyys ja seksuaalisuus liittyvät usein toisiinsa, sillä niin Salanderin pomo Dragan Armanski kuin hänen ystävänsä Mikael Blomkvist ja Miriam Wukin suhtautuvat päähenkilöön seksuaalisesti värittynein tuntein, mikä antaa Salanderille mahdollisuuden kontrolloida kyseisiä suhteita nimenomaan seksuaalisuuden kautta. Vaikka kaikki Salanderin ihmissuhteet ovat trilogian kannalta jossain mielessä erittäin olennaisia, on hänen suhteensa hakkeriyhteisö Hacker Republiciin äärimmäisen tärkeä. Yhteisön jäsenet ovat valmiita kaatamaan Ruotsin hallituksen Salanderin takia, vaikka tuntevat hänet ainoastaan internetin välityksellä. Toisaalta heidän kanssaan Salanderin ei tarvitse välittää vallasta ja oman asemansa ylläpitämisestä, sillä he kaikki ovat yhtä erinomaisia tietokoneiden kanssa eikä heidän suhteensa perustu millekään tavanomaiselle – suurin osa yhteisöstä ei tiedä edes toistensa sukupuolta, saati asuinpaikkaa, ihonväreä tai oikeaa nimeä.

Lisbeth Salanderin perhesuhteetkaan eivät ole aivan tavalliset. Hän ei ole missään tekemisissä kaksoissisarensa kanssa, hänen äitinsä on niin vakavasti vammautunut tultuaan miehensä pahoinpitelemäksi, että hän luulee Lisbethiä toiseksi tyttäreksen, hänen isänsä on Ruotsin tarkimmin suojeltu valtiosalaisuus – neuvostoliittolainen vakooja, jolle Ruotsin valtio on antanut uuden henkilöllisyyden – ja velipuolensa olemassaolosta hän saa kuulla vasta aikuisiällä. Salanderin isä on syy siihen, että tytär pyritään pitämään mahdollisimman hyvässä tallessa: miehen jälkiä on peitelty niin suurella vaivalla, että tyttären yritykset tappaa isänsä on pakko yrittää peittää mahdollisimman tarkasti, jotta kukaan ei missään nimessä ala penkoa miehen taustoja. Yksinkertainen johtopäätös Salanderin perheen valtasuhteista on, että isä totisesti on perheen pää jopa pelottavuuteen asti. Lisbeth ei kuitenkaan ole koskaan hyväksynyt tätä mallia, ja onkin siksi sekä lyönyt isäänsä leipäveitsellä että yrittänyt polttaa tämän elävältä. Niinpä siinä vaiheessa, kun Lisbethille selviää isän liittyminen niin ihmiskauppaan kuin murhiin, joista Lisbethiä itseään syytetään, on hänen pakko päästä niskan päälle tässäkin suhteessa. Lisbethin ja hänen isänsä välinen valtasuhde ei kuitenkaan ole samalla tavalla muokattavissa kuin muut teossarjassa esiintyvät valtasuhteet, ja piste jatkuvalle kamppailulle saadaankin vasta kun toinen – siis Salanderin isä – päästetään päiviltä.

Myös Salanderin holhouksenalaisuus on erittäin mielenkiintoinen tilanne valtasuhteita tarkasteltaessa. Auktoriteettien kanssa koko ikänsä ongelmiin joutunut Salander on onnekseen

saanut holhoojaksi Holger Palmgrenin, jonka kanssa yhteistyö ja luottamus toimivat ja Salander saa huolehtia lähes kaikista asioistaan itse. Uusi holhooja Bjurman sitä vastoin haluaa pitää kiinni kaikista holhouslain pykälistä ja huolehtia siitä, että Salander ei missään nimessä saa mahdollisuutta pitää huolta omista asioistaan. Jo tämä on pyrkimys pitää valta omissa käsissään, ja holhottavan seksuaalinen hyväksikäyttö tämän omaa rahaa vastaan osoitus niin syvästä vallanhalusta, että rajoituksiin loppujen lopuksi melko tottumattoman Salanderin on otettava ohjat. Neljätoistavuotiaalta näyttävä hintelä nuori nainen on pienestä pitäen joutunut käsittelemään – ja kostamaan – kohtaamansa vääryydet itse, ja valtasuhteen kääntäminen pääläelleen on hatunnoston arvoinen suoritus: itseään paljon suuremman miehen tainnuttaminen ja tatuointi on kaikessa mahdottomuudessaan niin oivaltavaa, että sitä on suorastaan arvostettava. Salanderin tietokonetaidot auttavat tämänkin valta-aseman ylläpitämisessä, sillä Bjurmanin nolo ja kaikkea muuta kuin huomaamaton tatuointi vaikeuttaa hänen elämäänsä, ja Salanderin mahdollisuus päästä käsiksi Bjurmanin tietokoneeseen paljastaa miehen aikovan poistattaa tatuoinnin, jolloin Salander saa mahdollisuuden valtasuhteen vahvistamiseen. Ongelma suhteessa Bjurmaniin on kuitenkin siinä, että tämä pääsee käsiksi kaikkiin Salanderin tietoihin, ja saa sitä kautta selville Salanderin isän henkilöllisyyden, mikä puolestaan vaikeuttaa Salanderin tulevaisuutta.

Jo lapsena Salanderista tuntui siltä, etteivät yhteiskunnan auktoriteetit kuunnelleet häntä. Tuolloin hän päätti lakata puhumasta heille kaikille ja pysyy päätöksessään koko trilogian ajan. Yllättävää kyllä Salanderin mykkyys toimii melko hyvin: häntä tosin pidetään jälkeensajaneena, mutta kenenkään ei myöskään ole mahdollista käyttää hänen kykyjään hyväkseen. Erityisesti Salanderin inhoama lastenpsykiatri Peter Teleborian on saanut hiljaisuutta osakseen, sillä ollessaan suljettuna St. Stefansiin Salander nimenomaan päätti lopettaa puhumisen kapinoidakseen Teleboriania vastaan. Tämä hiljainen vastarinta jatkuu vielä Salanderin ollessa aikuinen, mutta sillä erolla, että hänkin pystyy nyt toimimaan. Niinpä hän hankkii pääsyn Teleborianin tietokoneelle ja saa miehen kiinni lapsipornoa sisältävien tiedostojen hallussapidosta. Erityinen lääkäri-potilas -suhde Salanderilla on kuitenkin häntä trilogian viimeisessä osassa hoitavan Anders Jonassonin kanssa. Salander joutuu sairaalaan ammuskelun ja elävältä hautaamisen jälkeen ja hän on etsintäkuulutettu kolmesta murhasta. Jonasson ei kuitenkaan välitä siitä, mitä Salander on tai ei ole tehnyt, vaan pyrkii ensisijaisesti hoitamaan tämän kuntoon ja on aidosti kiinnostunut tytön voinnista. Lisäksi tohtori käyttää auktoriteettiasemaansa Lisbethin hyväksi ilmoittamalla poliisille Salanderin olevan

liian väsynyt kuulusteltavaksi ja kieltämällä myös Teleborianin yritykset päästä Salanderin puheille. Asianajaja Gianninin Jonasson kuitenkin päästää Salanderin luo, sillä hänen mielestään täydellinen eristäminen ei ole inhimillistä. Tärkeintä apua Salanderille oli kuitenkin siitä, että Jonasson salakuljetti tälle kämmentietokoneen Blomkvistin pyynnöstä ja siitä, että hän pitkitti Salanderin siirtämistä vankilaan niin paljon, että tämä ehti kirjoittaa omaelämäkertansa loppuun. Salander pohtiikin, että saisi Jonassonista hyvän anarkistin, jos saisi olla tämän kanssa enemmän tekemisissä, mikä vihjaa siihen, että tässä lääkärin ja potilaan välisessä suhteessa potilas on niskan päällä.

Nina Björkin kontrollia käsittelevä artikkeli tiivistää tietyssä mielessä Salanderin ylivoimaisuuden kaikissa valtasuhteissa. Se, että Salander on riippumaton kaikesta siitä, mistä yhteiskunnassa normaalisti ollaan riippuvaisia, auttaa häntä pääsemään niskan päälle lähes kaikkialla. Lisbeth Salander saa jopa pitää työnsä siitä huolimatta, että ilmestyy paikalle milloin parhaaksi näkee ja ottaa ainoastaan työt, jotka haluaa tehdä. Hän voi nukkua pitkälle iltapäivään ja olla kiukkuinen, kun joku herättää hänet liian aikaisin; hän voi syödä Billyn pannupitsaa lihomatta ja valita asuntonsa Tukholman keskustasta välittämättä pätäkään sen kustannuksista. Hän on lintsannut koulusta koko pienen ikänsä ja ymmärtää silti DNA:ta käsitteleviä tietokirjoja ja hänen identiteettinsä on niin liukuva, ettei se juurikaan määritä häntä tai hänen käytöstään. Vaikka Björk vetääkin artikkelissaan johtopäätöksen, että Salanderin riippumattomuus johtuu ihmissuhteiden puutteesta, väitän nimenomaan ihmissuhteiden pitävän häntä kiinni siinä yhteiskunnassa, johon hän kuitenkin tuntuu aina palaavan kuukausiakin kestäneiden matkojen jälkeen. Mielestäni Salanderin riippumattomuus kuvastaakin enemmän hänen suhdettaan valtioon, jonka edustajat ovat Lisbethin lapsuudesta saakka pyrkineet kontrolloimaan hänen elämäänsä. Huolimatta siitä, että Lisbeth on viettänyt vuosia lapsuudestaan suljetulla osastolla ja sijaisperheissä tai siitä, että hän vielä aikuisiälläkin on holhouksenalainen ja siten valtion kontrolloitavissa, hän on irtisanoanut itsensä kaikesta siitä, mikä modernissa yhteiskunnassa elävää yksilöä rajoittaa. Vaikka Salander on monessakin mielessä myös syrjäytynyt hahmo, kadehtisi nykyaikainen, aina kiireinen ihminen hänen elämäänsä aivan varmasti.

Tietyt piirteet, joista Björk listaa Salanderin olevan riippumaton, ilmentävät kuitenkin hänen valtaansa itseään kohtaan. Björkin mukaan Salander on riippumaton pysyvästä identiteetistä, minkä hän perustelee hakkeriyhteisössä käytettävällä nimimerkillä sekä seksuaali-

sen suuntautumisen määrittelemättömyydellä. Salanderin identiteetti ja sen muutokset ovat kuitenkin vahvasti kytköksissä hänen ulkonäköönsä. Sen lisäksi, että Salanderilla on useita virallisia henkilöllisyyksiä – hänellä on kaksi passia väärällä nimellä – hän myös muokkaa ulkonäköään tilanteen mukaan. Lisäksi hän hankkii ainakin yhden tatuoinnin trilogian aikana, poistattaa yhden sekä lakkaa käyttämästä osaa lävistyksistään. Oikeudenkäyntiin trilogian viimeisessä osassa hän pukeutuu mahdollisimman huomiota herättävästi ja laittaa jopa kaikki lävistyksensä takaisin paikoilleen. Salander hankkii myös rintaimplantit trilogian toisen osan aikana, mikä muokkaa hänen aiemmin androgyyniä ulkonäköään hyvinkin erilaiseksi.

Stieg Larssonin *Millennium*-trilogia on erinomainen esimerkki modernista yhteiskunnallisesta rikoskirjallisuudesta. Perinteisen dekkarin kaavaan kuuluu rikos ja sen ratkaisu, mutta Larssonin trilogiassa rikokset eivät olekaan mustavalkoisia tai normaalin oikeuskäsityksen mukaan ratkaistavissa. Juuri tästä syystä päähenkilöön liittyviä valtasuhteita on ollut äärimmäisen mielenkiintoista tutkia: Salander venyttää lain rajoja tarvitsemallaan tavalla niin työssään kuin kostoprojekteissaankin. Tämä osoittaa myös, ettei hyvän ja pahan välinen raja aina olekaan helposti piirrettävissä, sillä vaikka trilogian ”pahikset” ovatkin selvästi pahoja, eivät ”hyvikset” olekaan pelkästään hyviä, minkä lukija kuitenkin antaa anteeksi kaiken Salanderin kokeman vääryyden perusteella. Salanderin tietty pahuus, eli lain ja moraalien rajojen venyttäminen oman edun saavuttamiseksi, on kuitenkin myös erittäin kiehtova ominaisuus muutenkin mielenkiintoisessa ja erikoisessa hahmossa. Lisäksi tällaiset ominaisuudet ovat valtatutkimuksen kannalta hedelmällisiä, sillä ne luovat valtasuhteisiin variaatiota, eivätkä suhteet sen takia jää muuttumattomiksi. Ruotsalaiselle rikoskirjallisuudelle tyypillisesti teossarjan rikollisuus on erittäin yhteiskunnallista. Rasismia, natsismia ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tutkinut Larsson on saanut kerrottua näistä kaikista romaaniensa sivuilla. Lisäksi trilogiassa esiintyvä teknologia ja sen käyttäminen niin hyvässä kuin pahassakin ilmentää rikoskirjallisuuden moderniutta. Trilogian yhteiskunnallisuus valtasuhteiden näkökulmasta osoittaa valtion olevan täynnä rikollisuutta ja epärehellisyyttä, ja suurin osa Salanderiin kohdistuneesta vääryydestä onkin lähtöisin valtion suojelemaisesta salaisuudesta ja sen aiheuttamasta pakosta pitää tyttö vaarattomana ja poissa tieltä.

Tässä tutkimuksessa sukupuoli on tutkittu ainoastaan vallan osana. Foucault'n mukaan vallan ja sukupuolen suhde rakentuu ainoastaan negatiivisesti, ja sukupuoleen nähden valtaa käytetään aina kiellon ja sensuurin keinoin (Foucault 1998: 63). Toisaalta Foucault sanoo seksuaalisuuden olevan yksi tehokkaimpia välineitä valtasuhteissa (mts. 77). Molemmat näkökulmat ovat erittäin tärkeitä Larssonin trilogian valta- ja sukupuoliproblematiikkaa käsiteltäessä. Valta toimii trilogian aikana niin seksuaalisuutta kieltävänä kuin sitä korostavanakin voimana, seksuaalisuus puolestaan sekä pakottavana että manipuloivana valtana. Toisaalta seksuaalisuus toimii myös identiteetin rakennusosana ja esimerkiksi Sallanderin identiteetti muuttuu hänen seksuaalisuutensa muuttumisen myötä.

Yleisesti trilogian valtasuhteita tutkineena voin todeta löytäneeni valtaa päähenkilön suhteen niin ihmissuhteista kuin laajemmista makrotason yhteiskuntasuhteistakin. Valtasuhteiden analysointi on ollut erittäin hedelmällistä, ja vaikka niiden voisikin kuvitella olevan aina lähes samanlaisia, – jollain on valtaa jonkun toisen yli – olen huomannut jokaisen valtasuhteen olevan omanlaisensa. Tästä syystä tutkimusta olisikin mielenkiintoista laajentaa esimerkiksi käsittelemään trilogian toista päähenkilöä, Mikael Blomkvistia, ja hänen kauttaan pohtia esimerkiksi toimittajien ja median valtaa, jota on tässä tutkimuksessa ainoastaan ohimennen sivuttu. Toisaalta olisi myös kiinnostavaa perehtyä ruotsalaisen yhteiskunnallisen rikoskirjallisuuden yhtäläisyyksiin valtasuhteiden näkökulmasta. Foucault'n teoriat niin vallasta kuin seksuaalisuudestakin ovat olleet erittäin hyvin sovellettavissa käsittelemääni trilogiaan ja ne ovat tuoneet monipuolisuutta valtasuhteiden analysointiin. Voitto Ruohosen tutkimukset rikoskirjallisuudesta ovat puolestaan olleet erittäin suuri apu rikoskirjallisuuden historiaan ja yleiseen olemukseen perehtymisessä sekä genren yhteiskunnallisuuden ymmärtämisessä.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

- LARSSON, STIEG 2010/2005: *Miehet jotka vihaavat naisia (Män som hatar kvinnor)*. Käänt. Marja Kyrö. Juva: WSOY.
- LARSSON, STIEG 2009/2006: *Tyttö joka leikki tulella (Flickan som lekte med elden)*. Käänt. Marja Kyrö. Juva: WSOY
- LARSSON, STIEG 2009/2007: *Pilvilinna joka romahti (Luftslottet som sprängdes)*. Käänt. Marja Kyrö. Juva: WSOY.

Tutkimuskirjallisuus

- BUTLER, JUDITH 1990: *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Lontoo: Routledge.
- DREYFUS, HUBERT L. & RABINOW, PAUL 1986/1982: *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*.
- EKHOLM; PARKKINEN 1985: *Pidättekö dekkareista*. Jyväskylä: Gummerus.
- EKMAN, MIKAEL 2010: Esipuhe teoksessa *Stieg Larsson. Idealisti, journalisti ja kirjailija. (Stieg Larsson. Journalisten, författaren, idealisten 2010.)* Käänt. Simo Liikainen. Keuruu: Otava.
- FOUCAULT, MICHEL 1976: Truth and Power. Teoksessa *The Chomsky – Foucault Debate on Human Nature*. Kirj. Noam Chomsky & Michel Foucault. New York: The New Press. 140 – 171.
- FOUCAULT, MICHEL 1980: *Tarkkailla ja rangaista. (Surveiller et punir, 1975.)* Käänt. Eevi Nivanka. Keuruu: Otava.
- FOUCAULT, MICHEL 1982: The Subject and Power. Jälkisanat teoksessa *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Kirj. Hubert L. Dreyfus & Paul Rabinow.
- FOUCAULT, MICHEL 1998: *Seksuaalisuuden historia 1-3. (Histoire de la sexualité 1976 – 1984 .)* Käänt. Kaisa Sivenius. Tampere: Gaudeamus.
- GABRIELSSON, EVA & COLOMBANI, MARIE-FRANCOISE 2011: *Stieg, minä ja Millennium. Stieg Larssonin puolison tarina. (Millennium, Stieg et Moi 2011.)* Käänt. Tommy Granholm. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.
- GILL, STEPHEN 2011: *Valta ja vastarinta uudessa maailmanjärjestyksessä. (Power and Resistance in the New World Order 2002.)* Käänt. Timo Soukola. Helsinki: Haka-paino Oy.
- HABERMAS, JÜRGEN 1984: *The Theory of Communicative Action Vol. 1. (Theorie des Kommunikativen Handelns, Band I 1981.)* Käänt. Thomas McCarthy. Toronto: Fitzhenry & Whiteside Limited.
- HABERMAS, JÜRGEN 1987: *The Theory of Communicative Action Vol. 2. (Theorie des Kommunikativen Handelns, Band II 1981.)* Käänt. Thomas McCarthy. Boston: Beacon Press.

- HALL, STUART 1999: *Identiteetti*. Käänt. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- HARJUNEN, HANNELE 2010: Sukupuolittuneen ruumiin muodot ja merkitykset. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*. Sarsema, Rossi & Juvonen. Tampere: Vastapaino. 241-242.
- HARVEY, DAVID 2008: *Uusliberalismin lyhyt historia (A Brief History of Neoliberalism, 2005.)* Suom. Kaisa Koskinen. Tallinna: Vastapaino.
- HELÉN, ILPO 1994: Michel Foucault'n valta-analytiikka. Teoksessa *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Toim. Risto Heiskala. Tampere: Gaudeamus. 270-315.
- HELÉN, ILPO 1998: Elämä seksuaalisuudessa. Jälkisanat teoksessa *Seksuaalisuuden historia*. Kirj. Michel Foucault. Tampere: Gaudeamus. 495-512.
- ISRAEL, JOACHIM & HERMANSSON, HANS-ERIK 1996: *Det nya klassamhället*. Tukholma: Ordfront.
- JULKUNEN, RAIJA 2010: *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tallinna: Vastapaino.
- KANERVA, JUKKA 1984: *Politiikan teorian klassikoita*. Helsinki: Gaudeamus.
- KANGAS, RISTO 1987: *Jürgen Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoria*. Helsinki: Kuvaohjelmat Oy.
- KANTOLA, JOHANNA 2010: Sukupuoli ja valta. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*. Sarsema, Rossi & Juvonen. Tampere: Vastapaino. 78-87.
- KESKINEN, SUVI 2010: Sukupuolistunut väkivalta. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*. Sarsema, Rossi & Juvonen. Tampere: Vastapaino. 243-254.
- KINNUNEN, TAINA 2010: Sukupuolen ja seksuaalisuuden ruumiillinen muoto-oppi. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*. Sarsema, Rossi & Juvonen. Tampere: Vastapaino. 226-240.
- KOIVUNEN, ANU & LILJESTRÖM, MARIANNE (toim.) 1996: *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- KOSKINEN, JUHA-PEKKA 2009: *Harkittu murha*. Helsinki: BTJ Kustannus.
- KOSONEN, PÄIVI (toim.) 1996: *Naissubjekti & postmoderni*. Tampere: Gaudeamus.
- KRISTEVA, JULIA 1993: *Puhuva subjekti. Tekstejä 1967 – 1993*. Käänt. Pia Sivenius et al. Helsinki: Gaudeamus.
- KÄKELÄ-PUUMALA, TIINA 2003: Persoonaa, funktio, teksti – henkilöhahmojen tutkimuksesta. Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toim. Alanko; Käkelä-Puumala. Pieksämäki: Suomen kirjallisuuden seura.
- LAAKSONEN, MIKKO 2000: Taktiikat subjektin muodostumisen kulttuurillisina malleina William Gibsonin teoksessa *Neuromancer*. Teoksessa *Subjektia rakentamassa. Tutkielmia minuudesta teksteissä*. Turku: Turun yliopisto. 190-207.
- LYYTIKÄINEN, PIRJO (toim.) 1995: *Subjekti. Minä. Itse. Kirjoituksia kielestä, kirjallisuudesta, filosofiasta*. Pieksämäki: Raamattutalo.
- MOI, TORIL 1990: *Sukupuoli/ teksti/ valta. (Sexual/ Textual Politics: Feminist Literary Theory 1985.)* Suom. Raija Koli. Jyväskylä: Gummerus.
- OVERSDOTTER ALM, CECILIA & WESTERSTÅHL STENPORT, ANNA 2009: *Corporations, Crime, and Gender Construction in Stieg Larsson's The Girl with the Dragon Tattoo. Exploring Twenty-first Century Neoliberalism in Swedish Culture*. Scandinavian Studies. Vol 81, nro 2, s. 157-78.
- PETTERSSON, JAN-ERIK 2011: *Stieg Larsson. Idealisti, journalisti ja kirjailija. (Stieg Larsson. Journalisten, författaren, idealisten, 2010.)* Käänt. Simo Liikanen. Keuruu: Otava.
- PHILLIPS, ANNE (toim.) 1987: *Feminism and Equality*. Oxford: Blackwell.

- PLAIN, GILL 2001: *Twentieth-Century Crime Fiction. Gender, Sexuality and the Body*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.
- RAMAZANOGLU, CAROLINE 1989: *Feminism and the Contradictions of Oppression*. Lontoo: Routledge.
- RIMMON-KENAN, SHLOMITH 1991: Kerronta, representaatio, minä. Teoksessa *Subjekti. Minä. Itse*. Toim. Pirkko Lyytikäinen. Pieksämäki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- RIMMON-KENAN, SHLOMITH 1991: *Kertomuksen poetiikka*. (Narrative Fiction: Contemporary Poetics, 1983.) Tampere: Tammer-Paino Oy.
- ROJOLA, LEA 1996: Me kumpikin olemme minä. Leena Krohnin vastavuoroisuuden etiikasta. Teoksessa *Naissubjekti ja postmoderni*. Toim. Päivi Kosonen. Tampere: Gaudeamus. 23-43.
- RUOHONEN, VOITTO 2008: *Kadun varjoisalla puolella*. Helsinki: SKS.
- RUOHONEN, VOITTO 2005: *Paha meidän kanssamme*. Keuruu: Otava.
- STEWART, ANGUS 2001: *Theories of Power and Domination*. Lontoo: SAGE Publications.

Internetlähteet

- BJÖRK, NINA 2008: *Drömmen om kontroll*. <http://www.dn.se/dnbok/dnbok-hem/drommen-om-kontroll>. 9.10.2012.